

LUSTGÅRDEN 1949

LUSTGÅRDEN

ARSSKRIFT 1949 - Årgång 30

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

Stockholm (Johanneshov)

Tel. 59 18 04. Postgirokonto 1607. Årsavgift 12 kr. eller 200 kr. en gång för alla.

Ordförande och ansvarig utgivare:

Professor TORSTEN LAGERBERG, Ringen 69, Stocksund, tel. 55 06 55.

Vice ordförande och skattmästare:

Trädgårdsarkitekt SVEN A. HERMELIN, Uggelviksgatan 13, Stockholm, tel. 20 90 32.

Sekreterare och redaktör:

Trädgårdstekniker TOR NITZELIUS, Skanörvägen 30, Johanneshov, tel. 59 18 04.

Omslagsbild: En av de gamla lundalmarna på Stora Karlsö. — T. Nitzelius foto.

Tryckt hos Emil Kihlströms Tryckeriaktiebolag, Stockholm, 1949.

INNEHÅLL

<i>Magister Lars Fagerström, Helsingfors:</i> <i>Med dendrologer på botaniska utflykter i Abisko</i>	1
<i>Försöksledare Arvid Nilsson, Landskrona:</i> <i>Dendrologiska iakttagelser på ön Ven</i>	40
<i>Trädgårdsarkitekt Bertil Mo, Stockholm:</i> <i>Trädgården vid Linnés Råshult — Ett försök till rekonstruktion</i>	62
<i>Trädgårdstekniker Tor Nitzelius, Stockholm:</i> <i>Dendrologernas dalafärd 1948</i>	73
<i>Trädgårdsarkitekt Ulla Bodorff, Stockholm:</i> <i>Sjövik — En lustgård i de blånande furubergens skygd</i>	86
<i>Trädgårdsarkitekt Sven A. Hermelin, Stockholm:</i> <i>Tre trädgårdar i Domnarfvet</i>	95
<i>Trädgårdstekniker Tor Nitzelius, Stockholm:</i> <i>Ett par glimtar från ett dendrologiskt studiebesök i Holland sommaren 1947</i>	109
<i>Försöksledare Arvid Nilsson, Landskrona:</i> <i>Venalmen, Ulmus glabra Huds. f. insularis n. f.</i>	125
<i>Trädgårdsarkitekt Sven A. Hermelin, Stockholm:</i> <i>Den klotformade lönnen</i> <i>Naturlig »ympbrygga» på björk</i> <i>En egendomlig »flygoxel» II</i>	130 132 133
<i>Folkparkens i Norrköping dendrologiska sevärdheter</i>	135

Trädgårdstekniker Tor Nitzelius, Stockholm:

Rhododendron rufum — En nyare alprosart 138

Litteratur:

Kinas trädgårdar 140

Deutsche Baumschule 142

Föreningsmeddelanden 143

MED DENDROLOGER PÅ BOTANISKA UTFLYKTER I ABISKO

av *Lars Fagerström*

*Denna skrift tillägnas tack-
samt deltagarna i Abisko-ex-
kursionen i slutet av juli 1946.*

Det är att beklaga, att prof. *G. Einar Du Rietz*, den botaniske ledaren för dendrologernas exkursion till Abisko, icke funnit tid till en botanisk redogörelse över exkursionen. Såsom den främsta kännaren av fjälltrakternas växtvärld hade han varit en självskriven författare till en dylik sammanställning.

I stället har förf., som hade den stora äran och glädjen att få deltaga i utflykterna, anmodats lämna en redogörelse för den sällsamma växtvärlden i Abisko-området, med vilken exkursionsdeltagarna fingo göra bekantskap. Den nedan följande redogörelsen vill komplettera den allmänna redogörelse, som *Lekman* avfattat i Lustgården 1946.

Sammanställningen bygger närmast på de anteckningar, som gjordes i fält eller strax efter exkursionerna och på det relativt rikliga herbariematerial, som insamlades. Där det egna vetandet sinat, har en del av den rikhaltiga litteraturen använts som hjälp. Framställningen har säkert blivit mycket klarare därigenom, att fotografier, som togos på exkursionerna, välvilligt ställts till förfogande.

Abisko-trakten har lämnat stoff till ett stort antal avhandlingar med botaniskt innehåll. I detta sammanhang synes det vara på sin plats att nämna några namn, som betytt mycket för utforskningen av exkursionsområdets växtvärld.

Föreningens högtärade ordförande prof. *Nils Sylvén* kom redan 1903 till Abisko-trakten och har sedan dess under årens lopp besökt densamma upprepade gånger. Hans verksamhet där har lämnat varaktiga spår i utforskandet av Torneträsk-områdets växtvärld. Hans skrifter om björkskogsregionen (1904) och om floran i exkursionsområdet (se litteraturförteckningen) utgöra väsentliga grundpelare i utforskandet. Arbetet »Anteckningar om floran vid Vassijaure — Torne träsk» av år 1908 är synnerligen värdefullt också i det avseendet, att i detsamma meddelas uppgifter om den äldre litteratur, som behandlar floran i exkursionsområdet.

Året 1903 bör anses vara ett mycket viktigt årtal ifråga om utforskningen av Torneträsktraktens växtvärld. Nämda år öppnades Ofotenbanan för allmän trafik, varigenom de förut otillgängliga inre delarna av Torne Lappmark blevo lätt åtkomliga för botanisterna. Sedan 1904 har en ständig ström av botaniska meddelanden och avhandlingar publicerats. Förbigående en lång räckta värdefulla skrifter stanna vi vid *Thore C. E. Fries'* stora avhandling av 1913: »Botanische Untersuchungen im nördlichsten Schweden...» Detta arbete har med rätta ansetts utgöra grundvalen för det storartade växtgeografiska arbete, som sedan dess bedrivits i Torneträskområdet.

Såsom den centrala gestalten i denna vittomfattande växtgeografiska utforskning står sedan början av 1920-talet prof. *G. Einar Du Rietz*, som i ett stort antal skrifter lagt fram grunden till den nu allmänt gällande växtregionsindelningen i fjällen. Talrika skrifter beröra fjällens växtsambällen samt orsakerna till de nu rådande förhållandena. Dessa de svenska fjällens växtsambällen behandlas mycket överskådligt i hans skrift »De svenska fjällens växtvärld» (1942 a), vilken förf. följt vid behandlingen av de sambällen, exkursionsdeltagarna sågo. Vid sidan av detta arbete har *Lagerberg's* förtjusande »Svenska fjällblommor» flitigt anlitats.

Då man kommer till ett förut obekant område, frapperas man vanligen av något eller några speciella drag i landskapsbilden. Oftast är det ytformerna, som avvika från det, man tidigare varit

van att se. Det storartade panorama, som utbreder sig, då man per järnväg nalkas de lappska fjälltrakterna, utgör ett sådant speciellt drag. Men också växtvärlden förändras hastigt på en sådan resa. Förf. hade på förhand varskotts om att hålla ögonen öppna vid passerandet av Gällivare, där barrskogen lämnar rum för björkskogen. Ehuru gränsen mellan dessa tvenne stora växtbälten inte alls är skarp, gjorde den dock ett synnerligen starkt intryck. Barrskogen tunnades småningom ut och snart sågos blott enstaka barrträd i den förhärskande björkskogen. Vid passerandet av Kiruna sågos de sista granarna på myrar vid järnvägen. Mindre tallbestånd och enstaka tallar syntes däremot ännu längre norrut. Men ännu långt i norr, i Abiskodalen, finnes ett isolerat tallbestånd, vilket vi på en exkursion kunde konstatera. Den yttersta utposten i tallens nordsvenska utbredningsområde ligger på Njuljas sluttning på en höjd av 400 m ö. h. (se avbildningen hos *Lagerberg* 1940, s. 34).

Ur det föregående har det framgått, att exkursionsområdets barrskogsgräns inte är liktydig med barrträdsgränsen. Denna bildas här av tallen, vilket dock inte är fallet i alla delar av den svenska Lappmarken. På Rasanivavaara nära Naimakka vid Köngämä älv finnes således en gran som det nordligaste barrträdet på svensk mark 2 mil norr om den nordligaste barrskogsgränsen. I detta sammanhang må ännu nämnas, att den västligaste granen i Torneträskområdet befinner sig vid stranden av Pieka-jahre rätt nära Kattovuoma. Tallen går därför betydligt längre västerut än granen. Denna avsaknad av gran har av olika forskare förklarats på olika sätt. Helt säkert hava många omständigheter spelat in, men »fortsatta undersökningar äro önskvärda för vinande av full klarhet i orsakssammanhanget». (*Du Rietz*, 1942 a, s. 170.)

De ovannämnda tallskogarna resp. enskilda tallarna representera svaga utposter mot fjället. Under den s. k. postarktiska varmetiden, som följde efter landisens avsmältning, spelade tallen en betydligt större roll i exkursionsområdet. *Sylvén* (1904, s. 25) omnämner fynd av barr och andra lämningar av tall på bottnen av en myrsjö ca 2 km från närmaste tall; ett bevis för att tallen

förr gått högre upp på fjällen lämna förmultnande tallstammar, som *Sylvén* påträffat på Njuljas SO-sluttning på en höjd av 465 m ö. h., d.v.s. 65 m högre än den förut omnämnda Njulja-tallen.

Fjällbarrskogens bälte är sålunda mycket svagt utvecklat i Abisko-området. Desto mäktigare är fjällbjörkskogens bälte eller det subalpina bältet. I Fennoskandien är man så van vid, att det mellan barrskogen och kalvfjället finnes ett mer eller mindre utvecklat björkskogsbälte, att man anser detta höra till saken. Vid en jämförelse med förhållandena i hela det cirkumpolära bältet framstår dock denna björkskog i Fennoskandien som en anomali.

Det synes vara på sin plats att i korthet framhålla några allmänna synpunkter om begreppen skogsgräns och trädgräns. Dessa tvenne gränser hava inte alltid hållits isär i tillräcklig grad. Skogsgränsen, som avser den övre gränsen för verkliga skogsbestånd, betingas främst av den s.k. självföryngringsgränsen, där en självföryngring kan äga rum tack vare egen fröproduktion. I de flesta fall kommer man dock ej från denna skogsgräns direkt ut på kalvfjället utan man måste passera enstaka träd, som sällan producera eget frö; under den senaste tiden har dock en positiv utveckling i detta avseende kunnat påvisas. Dessa enstaka träd härstamma till övervägande del från frön, som av vinden förts upp från lägre nivåer. Ovan skogsgränsen finnes sålunda i de flesta fall en trädgräns, som är betydligt lättare att fastställa än skogsgränsen.

Fjällbjörkskogens undre gräns, som samtidigt är fjällbarrskogens övre, är ofta mindre skarp; dess övre gräns är däremot oftast klarare. Såväl skogs- som trädgränsen stiger från norr mot söder men också från maritima trakter mot kontinentalare trakter samt från lågfjäll mot högfjällsmassiv.

Den övre björkskogsgränsen visar ofta ett ganska oregelbundet förlopp beroende på lokala klimat- och jordmånsförhållanden. Block- och rasmarker, snöskredsstråk, stark vindexposition, länge kvarliggande snö och otillräckligt snöskydd äro bl. a. orsaker till att björkskogen icke kan nå sin klimatiskt möjliga övre gräns (Jfr *Du Rietz* 1942 a, s. 178). Också genom människans inverkan

Bild 1. Torneträskområdets västligaste tall i fjällbjörkskogen vid stigen uppför Njuljas östsluttning. Harald Söderlind foto.

har denna gräns på många ställen sjunkit (jfr *Sylvén* 1904, s. 4). På ett och samma fjäll är björkskogsgränsen på sydsluttningen vanligen på en betydligt högre nivå än på nordsluttningen.

Efter denna allmänna orientering må vi försöka återkalla i minnet en bild av fjällbjörkskogen sådan den visade sig i Abisko-området. Då man stiger av tåget vid turiststationen kommer man i omedelbar kontakt med denna skog. Man frapperas genast därav, att den i allmänhet är en gles skog, där de enskilda stammarna stå flera meter från varandra. Då kronans omfång dessutom är föga betydande, kommer skogen att karakteriseras av rätt stora ljusa luckor.

Också den björkform, som bildar skogen här, avviker betydligt från de björkar, man är van att se längre söderut. Fjällbjörken anses numera som en självständig art, *Betula tortuosa*, som står närmast glasbjörken (*B. pubescens*). Arten är dock mycket mångformig¹⁾ och är inte ännu fullt utredd. I allmänhet är denna björkart en låg form, ofta 4—5 m, ibland dock ända till 12 m hög. På olika mark är fjällbjörken mycket olika utbildad. Oftast visar den ett buskformigt växtsätt, som uppkommit så, att den till en början ensamma huvudstammen dött bort ofta vid snötäckets höjd, och i stället hava från dess basala delar föryngringsskott vuxit ut till nya stammar. Stammarna äro ofta krokiga, böjda hit och dit. På sluttningar äro träden regelbundet vid basen bågformigt böjda utåt från markytan såsom ett resultat av det tryck, som nedglidande snömassor utövat. Nävern är ofta mycket mörk. Fjällbjörkens grenar äro korta, de hava talrika kortskott och äro alltid upprätta. Bladen äro oftast mycket stora, fasta och undertill till färgen gulgröna. Slutligen bör som ett karakteristiskt drag för fjällbjörken framhållas stammarnas rätt anmärkningsvärda lavbeklädning. På vindsidan saknas lavar för det mesta, men på läsidan finnes det mer eller mindre rikligt av dem, främst av den bruna *Parmelia olivacea*. Dessa lavar uppträda emellertid först på en viss höjd över markytan; denna s.k. olivacea-gräns anger mycket åskådligt snötäckets mäktighet under vintern. Snötäckets mäktighet anges föröfrigt också av en karakteristisk grenighet hos fjälltrakternas tallar och granar.

Ingenstädes i Sverige har björkskogen kunnat komma till en sådan utveckling som i fjälltrakterna, där den lever fri från den konkurrens, som andra skogsträd utöva i barrskogsbältet. Men liksom fjällbjörken till form och växtsätt varierar på olika mark är också fjällbjörkskogen i sin helhet mycket olika utvecklad på olika underlag. Inverkande orsaker äro markens relativa fuktighet, dess kalkhalt och surhetsgrad, vintersnötäckets mäktighet och långvarighet samt den inverkan, stagnerande eller rinnande vatten utövar.

¹⁾ En hithörande form beskrevs av Notö (1901) som *B. callosa*, vilken art senare utretts av Lindquist (1945).

Efter sammansättningen hos björkskogens fält- och bottenskikt urskiljer man sedan gammalt tre björkskogshuvudtyper: hedbjörkskogar, ängsbjörkskogar och kärrbjörkskogar, till vilka en hel del skogstyper av lägre rangordning, som vidare uppdelats, sammanförts. Det är ej möjligt att i detta sammanhang behandla alla dessa björkskogstyper; endast för de viktigaste, med vilka bekantskap gjordes på exkursionerna, följer nedan en redogörelse. (Se *Du Rietz* 1942 a.)

Hedbjörskogen, som intar de största björkskogsarealerna i Abisko-området, växer här på mer eller mindre torr och jämn mark. Vid Turiststationen, i Abiskodalen och på Snuoratjåkkos sluttning sågo vi den vackert utbildad. Fältskiktet bestod av förhärskande ris; här och där sågos några örter och gräs med smala och styva blad. Bottenskiktet bildades över huvud av mossor. Lavrikt bottenskikt sågs blott sparsamt och på mindre arealer, t.ex. på några små för vinden starkt utsatta kullar på Snuoratjåkkos sluttning. Här hade den **lavrika hedbjörskogstypen** (= björkheden hos *Lagerberg* 1940, s. 44 och lafbjörkskogarna hos *Sylvén* 1904, s. 10—11) kommit till utveckling med *Stereocaulon paschale* jämte andra lavar samt fjällkråkris (*Empetrum hermaproditum*¹) som viktigaste botten- resp. fältskiktselement. Också i närheten av Abisko naturvetenskapliga station sågos mindre ytor med ett dylikt växttäck. Denna lavrika hedbjörskog, som är karakteristisk för de torraste fjälltrakterna i Karesuando, den nordligaste delen av Torne Lappmark, samt i Härjedalens och Dalarnas fjällområden, spelar sålunda här en helt underordnad roll.

Den **mossrika hedbjörskogen** mötte oss däremot på många ställen. I denna kunna visserligen ännu lavar sparsamt förekomma, så t.ex. den vitgröna norrlandslaven (*Nephroma arcticum*), men i allmänhet hava de spelat ut sin roll. Ofta består

¹) Ifråga om nomenklaturen har för de arter, som upptagas hos *Lagerberg* (1940), de där använda namnen anförts. För övrigt har *Lindman* (1926) följts. Då en art första gången omnämnes, har dess vetenskapliga namn bifogats det svenska namnet. Författarens artbestämningar hava granskats av fil. dr *Gunnar Marklund*. Kritiska *Carex*-former hava bestämts av prof. *Aarno Kalela* och *Salix*-proven av docenten fil. dr *Ilmari Hiitonen*.

bottenskiktet av ett mer eller mindre välutvecklat mosstäck, som dock stundom kan saknas; det har då förkvävts av den täta rismattan.

Denna hedbjörkskog uppträder i ett antal olika typer på olika mark. Det stora flertalet av dem kan förenas till den kalkväxtfattiga mossrika hedbjörkskogen, medan den kalkväxtrika mossrika hedbjörkskogen eller spjutvide-odonbjörkskogen med ett artrikt fältskikt av flera utpräglade kalkväxter inte mötte oss så ofta; sådan skog iakttofs dock bl.a. vid Turiststationen, i Abisko-dalen och vid Låktatjåtkko på något kalkrikare underlag.

Olika snödjup och markreaktion hava gett upphov åt olika typer av den i Abisko-området förhärskande kalkväxtfattiga mossrika hedbjörkskogen. Invid Jebrenjokk turiststuga demonstrerades markbyggnaden i dessa skogar. Marken täcktes av ett rent humusskikt eller hedtorvskikt under vilket mineraljorden visar en tydlig podsolprofil med ett urlakat blekjordskikt och ett anrikat rostjordskikt (*Du Rietz* 1942 a, s. 174).

På vindexponerade kullar eller andra marker med ringa snödjup har den *blåbärsfria kråkrisbjörkskogen* utvecklat sig. Under vandrigen i Abiskodalen men också i trakten av Naturvetenskapliga stationen sågo vi denna typ som en skog, där de låga björkarna stodo mycket glest. Fältskiktet dominerades av fjällkråkriset; här och där lystes enformigheten upp av vacker linnea och enstaka exemplar av lappspiran (*Pedicularis lapponica*); den sistnämnda hade dock redan för det mesta blommat ut. Blåbärsriset lyste med sin frånvaro. Den redan nämnda olivacea-gränsen låg lågt här som ett resultat av det ringa snödjupet.

Vid tilltagande snödjup (olivacea-gränsen betydligt högre) förändrades björkskogen småningom. Björkarna växte redan något tätare och voro mera högvuxna. I fältskiktet begynte blåbärsriset spela en allt större roll. Vi hade kommit i kontakt med *blåbärsbjörkskogen i vidsträckt mening*, som utvecklats rätt olika beroende på olikheter i markens surhetsgrad och i markfuktigheten. På starkt sura marker vid turiststugan på Snuatoratjåkkos sluttning sågo vi *ren blåbärsbjörkskog*; i Abiskodalen mötte oss på lika

Bild 2. Gräns mellan blåbärsbjörkskog och ängsbjörkskog med Trollius europaeus och Geranium silvaticum i fjällbjörkskogsbältet nära Jebrenjokkstugan på nordsidan av Torneträsk. Sven Hermelin foto.

sura men torrare marker *kråkris-blåbärsbjörkskogen*, där fjällkråkriset och blåbärsriset växte i fläckar sida vid sida.

De två nu nämnda typerna spela visserligen en stor roll i Abisko-traktens björkskogsregion; de äro dock rätt enformiga och artfattiga. Där marken blir mindre sur och fuktighetstillgången god, intränger i blåbärsbjörkskogen flere örter, varigenom skogen genast blir betydligt intressantare. Denna *ängsörtrika blåbärsbjörkskog*, sådan den visade sig t.ex. på Snuatortjåkko synes dock vara svår att avgränsa från den egentliga ängsbjörkskogen, med vilken den har många gemensamma drag.

De hittills behandlade björkskogstyperna hava över huvud kännetecknats av en ofta långt gången artfattigdom. Ä n g s b j ö r k s k o g e n skiljer sig från dem bl.a. genom en mycket framträdande artrikedom, som visar sig främst på kalkhaltig mark. Lagerbergs (1940 s. 47) uttalande: »En oöverskådlighet av blommor, en färgprakt, till vilken knappast Sydsveriges lövängar kunna uppvisa ett motstycke, är det omedelbara intryck man mottar i dessa fjällens lustgårdar, där människohand icke ingripit störande i naturens egen utveckling» omfattas helt säkert av de flesta exkursionsdeltagare, som gjorde bekantskap med ängsbjörkskogen på Snuoratjåkkos sluttning.

Ängsbjörkskogen har främst utvecklats på sluttande, väl genomvattnad och åtminstone i någon mån kalkhaltig mark med långvarigt snöskydd. Marken täckes här av ett ängstorvskikt och under detta befinner sig mineraljorden, som visar en brunjordsartad profil utan uppdelning i ett blek- och ett rostjordskikt. Tidigare har fjällbjörkskogens gleshet med stora luckor, de enskilda björkarnas lågvuxenhet och buskformiga växtsätt samt de mer eller mindre krokiga stammarna framhållits. Ängsbjörkskogen avviker i betydande grad från detta. Björken är ofta enstammig, ehuru naturligtvis också flerstammiga björkar uppträda. Stammarna äro ovanligt raka och nå ej sällan en höjd av ända till 12 m. Björkarna stå relativt tätt och ett ordentligt krontak har mångenstädes utvecklats, varför ofta halvskymning råder under detta lövtak. Olivacea-gränsen på stammarna ligger betydligt högre än i hedskogarna.

I trädskiktet iakttogs på Snuoratjåkko förutom fjällbjörk bl.a. fjällrönnen (*Sorbus aucuparia* v. *glabrata*) med sin blanka stam och sina karakteristiska blad; lokalt spelade videarter såsom gråviden (*Salix lanata* och *S. glauca*), grönvidet (*S. phylicifolia*) och svartvidet (*S. nigricans*) en stor roll. Speciellt den sistnämnda arten förekom i stora högvuxna individ på Låktatjåkkos sluttning. I Abiskodalen sågos några lågvuxna individ av hägg (*Prunus padus* f. *borealis*). I skydd av det frodiga fältskiktet lågo mångenstädes i ängsbjörkskogen omkullfallna förmultnande stammar.

I ängsbjörkskogens frodiga, synnerligen välutvecklade fältskikt äro bred- och mjukbladiga, ofta högvuxna örter, gräs och ormbunkar de mest iögonenfallande elementen. Vilken blomsterprakt sågs ej den första exkursionsdagen under vandringen uppför Snoratjåkkos sluttning! Anteckningarna upptaga ej på långt när alla de arter, som iakttogos; endast de mest framträdande hava upptagits och finnas även bevarade som pressade. Om också olika arter lokalt voro mera framträdande än andra blev helhetsbilden den, att på denna sluttning sida vid sida växte ett mycket stort antal arter av samma rang; dessas inbördes rangordning i vegetationsbilden antecknades emellertid inte och har ej heller senare kunnat rekonstrueras. De olika elementen bildade en färgsymfoni i gult, rött, vitt och grönt med stänk av blått i olika nyanser.

Vilka arter mötte vi då i denna fjällskogens oas, »där vandraren måste dröja och hämta vederkvickelse både för syn och sinne» (Lagerberg 1940, s. 46)? Midsommarblomstret (*Geranium silvaticum*) intog stora arealer. Sydlänningen frapperades av den stora rikedomen på mer eller mindre vita blommor; blåviolettera sådana, vanliga i låglandet, sågos knappast alls. Daldockans (*Trollius europaeus*) stora gula blommor uppträdde överallt, likaså brudborstens (*Cirsium heterophyllum*) rödvioletta korgar och älggräsets (*Spiraea ulmaria*) gulvita blomsamlingar. Rödblåran (*Meandrium dioecum*) med sina ibland rätt ljusröda blommor, norsknoppan (*Gnaphalium norvegicum*), humleblomstret (*Geum rivale*), fjällskäran (*Saussurea alpina*), svarthöet (*Bartschia alpina*), fjällkloarten (*Astragalus alpinus*) med sina mörkvioletta och isvedeln (*A. frigidus*) med sina smakfullt gula blommor jämte många andra arter uppträdde i synnerligen frodiga exemplar. Granna blå färglickar bildade större och mindre grupper av den prydliga fjälltoltan (*Mulgedium alpinum*) och den ljusblåblommiga fjällförgätmigejn (*Myosotis silvatica* ssp. *frigida*). Lundstjärnblomman (*Stellaria nemorum*) i kraftigt vuxna exemplar lyste upp något källartade marker. Ett synnerligen viktigt element i ängsbjörkskogens fältskikt är ännu onämnt: kvannen (*Angelica archangelica*). Denna ibland över 1 m höga grovt byggda växt, hos vilken speciellt de stora bladen och de välutvecklade blad-

slidorna falla i ögonen, bildade flerstädes en angenäm grön bakgrund till den övriga grannare färgprakten. Kvannen, liksom den här likaså iakttagna fjällängssyran (*Rumex acetosa* v. *alpina*) jämte den längre fram omnämnda fjällsyran (*Oxyria digyna*) hava sitt speciella intresse såsom utgörande lapparnas grönsaker. Sandberg (1938, s. 4) omnämner sålunda, att den förstnämnda som ung skalas och förtäres som råkost, medan de två senare kokas med mjölk till en friskt smakande »juomo» (observera finskans juoma = dryck).

Bland övriga högvuxna arter, vilkas roll i vegetationsbilden dock ej är alltför framträdande, må nämnas hässlebrodden (*Milium effusum*), detta välluktande, bredbladiga och majestätiska gräs, brunröret (*Calamagrostis purpurea*), ormbäret (*Paris quadrifolia*), denna harmoniskt och arkitektoniskt byggda liljeväxt av ålderdomlig typ, vidare taggbräken (*Polystichum lonchitis*), som med sina mörkgröna, glänsande och taggiga blad verkade så främmande i denna omgivning, samt den högvuxna prydliga stjärnramsens (*Polygonatum verticillatum*), som iaktogs i ett par individer. Hästhoven (*Tussilago farfara*) syntes trivas utmärkt, likaså riparven (*Cerastium fontanum* = *C. caespitosum* v. *alpestre*), av vilken 30—40 cm höga individ insamlades. Också *Hieracium*-släktet var representerat av många former; de tillvaratagna proven hava dock inte ännu bestämts.

De nu nämnda arterna gävo prägel åt det övre fältskiktet. Av örter och ormbunkar, som gävo karaktär åt det nedre fältskiktet och bottenskiktet i ängsbjörkskogen på Snuatortjåkko må följande ihågkommas. Den näpna, lilla, gulblommiga fjällviolen (*Viola biflora*) kunde ej alls komma till sin rätt i denna storvuxna omgivning lika litet som den förtjusande fjällrutan (*Thalictrum alpinum*), en av fjällvärldens mest tilltalande arter. Dagggåpan (*Alchemilla vulgaris*) uppträdde ställvis i mycket kraftigt vuxna bestånd. I något öppnare växttäckte kunde den vackra, sirliga finbräken (*Cystopteris montana*) nå en ansenlig höjd. Den spensliga fjällstarren (*Carex angarae* Steud., delv. = *C. Halleri* Gun-

Bild 3. Ormbunksskog med *Struthiopteris filicastrum* och med fjällbjörken mestadels ersatt av gråal och nordligt svartvide på väl genomsilad mark i fjällbjörkskogsbältet på nordsidan av Torneträsk. Astrid Malmer foto.

ner¹⁾ sågs på sådana ställen höja sina 3 i toppen samlade ax ca 40 cm över marken.

Den redogörelse, som ovan lämnats över ängsbjörkskogen, och som speciellt beaktat förhållandena på Snuatortjåkko, kan i intet hänseende anses vara fullständig. Såsom varje annan skogstyp varierar också denna i rätt hög grad. Avsikten har varit att i sammanfattad form beskriva den ena av *Du Rietz'* två ängsbjörkskogs-

¹⁾ Den kollektiva fjällstarren (*Carex Halleri* Gunn.) uppträder i exkursionsområdet som tvenne tydliga arter *S. angarae* Steud. och *C. norvegica* Retz.; den sistnämnda bör ej förväxlas med norskstarren (*C. norvegica* Willd.)

typer, *högörtängstypen*. Denna mötte vi i olika gestalt också i Abisko-dalen och vid Låktatjåkko.

På Snuoratjåkko kommo vi, om också blott i förbifarten, i kontakt med den andra ängsbjörkskogstypen, *ormbunksängsbjörkskogen*. En sådan hade kommit till utveckling långt nere på sluttningen nära stranden av Torneträsk på mycket väl bevattnad mark vid en liten bäck. I det täta trädskiktet antecknades förutom fjällbjörk också gråal och fjällrönn. Fältskiktet dominerades av praktfulla ormbunksbestånd, där de mest iögonenfallande arterna voro skogsbräken (*Dryopteris austriaca*) och strutsbräken (*Struthiopteris Filicastrum*). Lundstjärnblomman, älggräset, hässlebrodden och ormbäret antecknades som rikligt förekommande.

Ur det föregående torde hava framgått, huru de tidigare angivna faktorerna inverkat på uppkomsten av de olika typerna. Men också ren yttre påverkan kan omforma fjällbjörkskogen i hög grad. I Abisko-dalen sågs sålunda en typisk skredskog på Njuljas sluttning på vardera sidan om Njuljabäcken (bäckens lappska namn Ridonjira betyder skredbäcken). Om vårarna går här regelbundet snöskred av typen snöflaklaviner. På högre belägna sluttningar hava snömassorna (= lavinen) av olika orsaker, såsom vindtryck, temperaturväxlingar och solstrålning, blivit skiktade. I snön finnas således lösare och hårdare lager, av vilka de sistnämnda bliva goda glidytor för de överliggande lösare snölagren.

Inom fjällbjörkskogsbältet intagas betydande arealer av andra växtsamhällen än själva björkskogen i dess olika typer. Ehuru dessa »främmande» samhällen inte på exkursionerna blevo föremål för utförligare studium må dock några ord meddelas om dem. Flerstädes kommo vi i kontakt med *videsnår*, som kanske dock till en del kunna placeras bland den kalkväxtrika mossrika hedbjörkskogen. Sådana voro t.ex. de intressanta risvide (*Salix arbuscula*)-snåren i Abisko-dalen med blekvide (*Salix hastata*), nålstarr (*Carex dioeca*) och lapptåg (*Juncus triglumis*) samt de videsnår av bl.a. glansvide (*S. myrsinites*), blekvide, ripvide (*S. glauca*) och svartvide, som iakttogos nära turiststationen vid materialvägen till Björkliden.

Av myr växtsamhällen sågos både kärr och mossar. På Snuo-
ratjåkkos sluttning täcktes flerstädes betydande arealer av myr-
typer, som böra räknas till rik-kärren. Må vi blott erinra oss de
vackra kärrytor med lågvuxen dvärgbjörk (*Betula nana*), nätvide
(*Salix reticulata*), tuvsäv (*Scirpus austriacus*), gulstarr (*Carex
flava*), Jungfru Marie nycklar (*Orchis maculata*), brudsporre
(*Gymnadenia conopea*), grönkulla (*Coeloglossum viride*), fjäll-
syra (*Oxyria digyna*), ormrot (*Polygonum viviparum*), slätter-
blomma (*Parnassia palustris*) och flere av ängsbjörkskogens fram-
trädande arter såsom midsommarblomster och daldocka. De käll-
rika markerna uppvisade här dessutom sådana prydnader, som
den högvuxna gräsullen (*Eriophorum latifolium*), vilken av den
kände finske myrforskaren professor Mauno J. Kotilainen erhållit
hederstiteln myrarnas herreman (på finska herrasmies), och den
iögonenfallande gullbräckan (*Saxifraga aizoides*), en form med
klart svavelgula blommor. Den sistnämnda arten mötte oss i stora
mängder och i alla tänkbara blomfärgnyanser under exkursionen
i Abisko-dalen. Den färgprakt, gullbräckan här utvecklade, torde
söka sin like. Också den mest kräsna »parkvårdare» måste falla
till föga inför detta naturens mästerverk. En tredje typ av de art-
rika kärren sågs likaså i Abiskodalen rätt nära vattenfallet, vid
en liten insjö, i vars kristallklara vatten en hänförd deltagare tog
sig ett uppfriskande dopp. På denna myr antecknades bl.a. tuvsäv,
hårstarr (*Carex capillaris*), svedstarr (*C. atrofusca*), huvudstarr
(*C. capitata*) och björnbrodd (*Tofieldia palustris*) såsom fram-
trädande arter.

Mindre ytor i Abisko-dalens björkskogsbälte täcktes av sam-
hällen, där olika starr-arter voro allenahärskande eller upp-
trädde ett fåtal arter tillsammans. På en yta antecknades sålunda
glansstarr (*Carex saxatilis*) jämte former, som tyda på bastard-
natur; på en annan yta utmed en stig växte glansstarren tillsam-
mans med lämmelstarren (*C. macloviana*), en art, som med för-
kärlek håller sig till stigarnas närhet, och lapptåg; på en tredje
yta åter växte vacker klubbstarr (*C. adelostoma* V. Krecz., delv.
= *C. polygama*) jämte ripstarr (*C. Lachenalii*).

Hittills hava inga dunörtarter blivit omnämnda, ehuru de på mindre arealer bildade mycket vackra och för fjällbjörkskogen karakteristiska samhällen. I fjälltrakterna förekomma sex av släktet *Epilobium*s små arter, som påträffas framförallt vid källsprång och i diken. Vid Kopparåsens station sågo vi sådana samhällen dels av smaldunört (*Epilobium davuricum*) dels av skogsdunört (*E. Hornemanni*).

Skoglösa partier i fjällbjörkskogen uppvisade förutom myrsamhällen även sådana, som böra räknas tillhöra det alpina bältet. I turiststationens omedelbara närhet kunde vi sålunda se fjällros (*Rhododendron lapponicum*)- och fjällsipp (*Dryas octopetala*)-hedar; i Abiskodalen sågos åter gräshedar med svartstarr (*Carex atrata*) och fjällstarr (*C. norvegica* Retz., delv. = *C. Halleri*) samt dessas bastard. Man har återfört uppkomsten av dessa björkskogens rishedar på jordflytningsfenomenet. På dessa rishedar möttes man av många arter, vars egentliga hemvist är den alpina regionen. Vid turiststationen sågos sålunda förutom fjällros och fjällsippa bl.a. följande intressanta arter: fjällglim (*Silene acaulis*), fjälltrav (*Arabis alpina*), purpurbräcka (*Saxifraga oppositifolia*), fjällgröna (*Diapensia lapponica*) och polarljung (*Cassiope tetragona*).

Dessa egentliga fjällväxters uppträdande i fjällbjörkskogsbältet är i och för sig rätt märkligt. I samband med behandlingen av den egentliga björkskogens växtsamhällen har det i allmänhet varit tal om arter, som också förekomma i landets sydligare delar. De »nya» element, som vi mött, hava dels representerat former, som höra dessa björkskogar till, dels sådana, som dessutom eller främst uppträda i den alpina regionen.

På exkursionerna i björkskogsbältet påträffades dessa egentliga fjällväxter också på andra platser. Under vandringen upp till tältlägret sågos sålunda på en fjällbäcks av klapper översållade strand axfryle (*Luzula spicata*), fjällbräsma (*Cardamine bellidifolia*), den »lilla» fjällbräckan (*Saxifraga tenuis*) och groddbräcka (*S. foliolosa*). På en bergshylla vid vattenfallet i Abiskodalen, invid *Saxifraga aizoides*-myren, insamlades raknörel (*Minuartia stricta*), på en klippbrant i ängsbjörkskogen nära Jebrenjokk-stugan pur-

Bild 4. Liten kalksjö omgiven av rikkärr vid järnvägen mellan Abisko samhälle och Abisko turiststation. I bakgrunden Lappporten. Anna Kockum foto.

purbräcka och stordraba (*Draba hirta*). Abiskojokks kanjonbranter, som äro bekanta som växtplatser för ett stort antal egentliga fjällväxter, besöktes tyvärr inte inom ramen för exkursionerna. Fjällväxternas uppträdande vid vattendragen i björkskogsbältet måste givetvis ställas i samband med den omständigheten, att i fjällbäckarna en ständig spridning av frön och frukter försiggår ända från fjällens högsta delar.

Förutom på dessa naturliga ståndorter påträffas de egentliga fjällväxterna i björkskogsbältet även på av människan danade ståndorter såsom järnvägslinjernas grusbankar, vägkanter, stigar osv. Dessa klapperstränder, klipputsprång och kulturståndorter hava det gemensamt, att de kunna erbjuda dessa växter en tillflyktsort, där de för en kortare eller längre tid äro skyddade för en övermäktig konkurrens från de egentliga björkskogsarternas sida. På banvallen mellan turiststationen och tunneln iaktogs

fjällblåra (*Melandrium apetalum*). På materialvägen till Björkliden växte bl.a. fjällhavre (*Trisetum spicatum*), och vid vägen mellan turiststationen och Abisko naturvetenskapliga station arktisk gullpudra (*Chrysosplenium tetrandum*) och fjälltåg (*Juncus arcticus*). I Abisko-dalen sågs vid en stig en liten tuva fjällnarv (*Sagina Linnaei*). På dessa av kulturen danade växtplatser uppträda fjällväxterna såsom ruderväxter; förvånansvärt hastigt taga de den nya öppna marken i besittning, vilket sammanhänger därmed, att fjällväxterna mången gång visa en märkligt aktiv diasporspidningsförmåga.¹⁾

Ur det föregående torde det hava framgått, att fjällbjörkskogsbältet uppvisar ett stort antal olikartade växtsamhällen. Ännu mera mångformigt är det växttäckte, som möter exkurrenten på kalfjället ovan skogs- resp. trädgränsen. De här förekommande arterna äro till största delen främmande för låglandet. Vid en första granskning ser det ut som om arterna skulle uppträda utan någon som helst regelbundenhet. Men redan efter en rätt kortvarig vandring iakttar man en rätt långt gången regelbundenhet. Bestämda arter uppträda ofta tillsammans. Fläckar med samma arter i ett större eller mindre antal återfinnas gång efter annan. Å andra sidan ses ofta sida vid sida fläckar, vars artbestånd är helt olika. Ett närmare studium av markytan ger ganska lätt förklaringen till denna olikhet. Växtsamhällenas och de olika arternas lokala fördelning kan således återföras på en hel del yttre faktorerers verkan, sådana som markbeskaffenheten (kalkhalt o. dyl.), topografin, vattentillgången, snödjupet, vindförhållanden, höjden över havet osv. Olika förhållanden med avseende å dessa faktorer och deras verkan hava gett upphov åt ett mycket stort antal växtsamhällen, vilkas väsen i allmänhet är rätt lätt att få fram, åtminstone lättare än många av låglandets växtsamhällens. Man kan ej komma från den tanken, att dessa kalfjällets växtsamhällen framträda mycket klarare och ofta också mycket enklare än låglandets. Därför hava växtsociologerna också i allmänhet arbetat i fjälltrakterna! De ovannämnda orsakernas olika

¹⁾ Dr Ilmari Hustich, som haft vänligheten att granska manuskriptet, har gjort förf. uppmärksam på denna synnerligen viktiga omständighet.

inverkan torde dock knappast i högre grad hava betingat de stora dragen i fjällväxternas hela utbredning; dessa hava »utformats under en för länge sedan svunnen tid, då växtvärlden efter den sista nedisningen åter tog de skandinaviska fjällen i besittning» (*Lagerberg* 1940, s. 133).

Huru har man då under tidernas lopp indelat den vegetation som kommit till utveckling på detta kalfjäll? En kort historisk återblick synes vara på sin plats.

Den första mera preciserade regionsindelningen av kalfjällets vegetation genomfördes av den svenska växtgeografins fader *Göran Wahlenberg*. I ett arbete av år 1808 omnämner han ovan björkskogen hela fem regioner, vilkas antal dock decimerats till två i hans några år senare utkomna *Flora Lapponica*. Dessa två regioner, av vilka den undre, tack vare rikligare förekomst av alpina *Salix*-arter kallats videregionen, användes sedermera under hela 1800-talet. I början av 1900-talet framstod det för flere forskare, att *Wahlenbergs* indelning inte mera kunde godtagas, bl.a. på den grund, att videsnåren inte representera något genomgående drag i fjällvegetationen. Med bibehållandet av tudelningen i en undre (regio alpina inferior) och en övre (regio alpina superior) region drog *Fries* (1913) och flere andra forskare efter honom gränsen mellan dessa vid blockhavets nedre gräns. Denna gräns har otvivelaktiga fördelar; bl.a. är den lätt att fastställa. Den undre blockhavsgränsen är emellertid ingen vegetationsgräns utan närmast en topografisk och geologisk sådan, som inte kan jämföras med den klimatiskt betingade övre björkskogsgränsen. I sitt försök att finna en gräns mellan dessa tvenne regioner, vid vilken vegetationens kvalitet förändras oberoende av dess kvantitet, har *Du Rietz* (1925, s. 34), såsom det synes, lyckats fastställa en distinkt sådan. På en för varje geografiskt område rätt bestämd höjd, i Torneträskområdet mellan ca 1175 och 1330 m, upphöra nämligen inom ett ganska smalt övergångsområde de arter och växtsamhällen, som karakterisera den undre regionen, och ersättas av en mycket säregen högalpin vegetation. Om också denna gräns mången gång kan vara svår att fixera, besitter den dock många fördelar, som göra den till en växtgeografisk gräns.

Vegetationen i den undre regionens nedre del avviker i betydande grad från dess övre del. Detta har givit anledning åt flere forskare att uppdelade regionen vidare. *Du Rietz* (1925, s. 36) framhåller uttryckligen, att en så skarp gräns, som finnes mellan den undre och den övre alpina regionen, inte kan dragas i den undre regionen. Han har dock tyckt sig finna, att på en höjd av ung. 1050 m i Torne Lappmark en sådan gräns kan dragas, en gräns, som visserligen inte är skarp men ändå objektivt bestämbar. Han uppdelade sålunda 1925 den undre alpina regionen i två zoner: regio alpina inferior 1 (den undre) och regio alpina inferior 2 (den övre). Senare kallar han dessa zoner lågfjällbälte eller det lågalpina bältet resp. mellanfjällbälte eller det mellanalpina bältet.

Det har varit en vansklighetsfull uppgift för förf. att utan nämnvärda förkunskaper lämna den nu följande beskrivningen av den alpina regionens växtsamhällen. För en dylik mera resultatgivande framställning hade det erfordrats grundliga insikter i växtsociologi och framförallt en längre tids vistelse i exkursionsområdet. Svårigheterna hava blivit desto större som antalet uppträdande växtsamhällen varit så stort. Framställningen kan på denna grund inte bli så detaljerad, som det hade varit önskvärt. Närmast har ett försök gjorts att lämna en bild av växtsamhällen av högre rang.

Redan i fjällbjörkskogsbältet hade exkursionsdeltagarna kommit i kontakt med *videsnåren*; speciellt i björkskogens övre zon spelade dessa flerstädes en betydande roll. Att *videsnåren* mångenstädes nästan helt kunna saknas i lågfjällbältet konstaterades vid överskridandet av skogsgränsen på *Snuortjåkko*; där mötte de branta stenmassorna nästan genast. Lokalt spela *videsnåren* en stor roll också på detta fjäll bl.a. i *Jebrenjokkravinen*. På *Låktatjåkko* uppträdde *videsnår* på de brantaste steniga sluttningarna nästan uteslutande vid små bäckar. *Pallem-tjåkko*s sluttningar visade slutligen huru vidsträckt dessa snårs utbredning i horisontell led kan bli på flacka sluttningar. Här sågo vi dessutom huru snåren, som ofta bilda sammanhängande

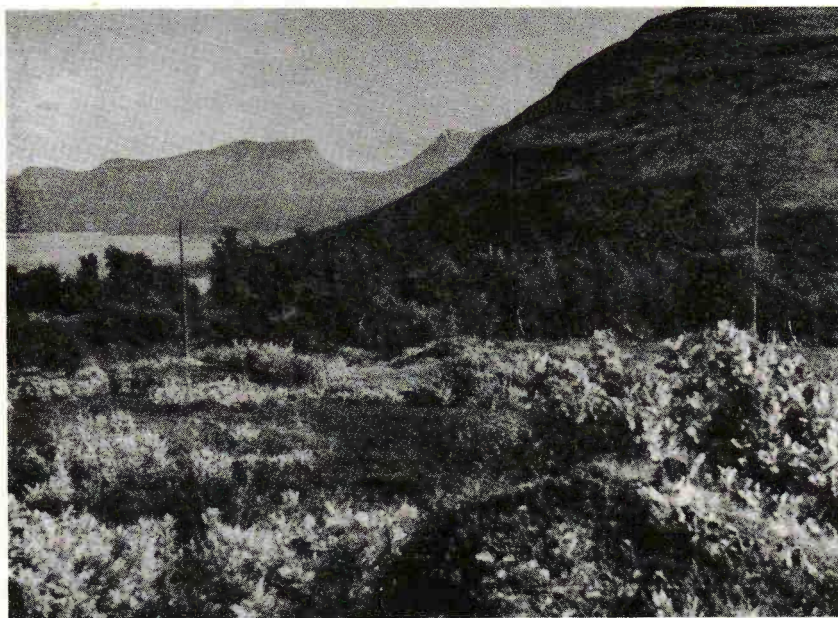

Bild 5. Njuljas nordvästsluttning och Lapporten från Björkliden. S. v. Hofsten foto.

formationer, kunna söndersprängas i flere med varandra mer eller mindre parallella bälten, avskilda från varandra av andra lågfjällbältets växtsamhällen såsom rishedar och myrar.

Då anteckningarna inte innehålla nämnvärda data om det växttäckte videsnåren för övrigt uppvisade, är det i detta sammanhang omöjligt att rekonstruera dessas artsammansättning. Tillvaratagna prov visa dock, att på Låktatjåkkos sluttningar de mest framträdande arterna äro ripvide, grönvide och svartvide i de närmast björkskogen belägna delarna. Såsom alltid är fallet i videsnår, framträdde också bastarderna här. Insamlade prov hava visat sig vara *S. glauca* $\times$ *nigricans* och *S. glauca* $\times$ *nigricans* $\times$ *phylicifolia*. Här är det sålunda fråga om samma arter, som påträffats redan i björkskogens övre zon. Också fältskiktet i dessa tvenne samhällen uppvisa stora likheter i det sådana arter som midsommarblomster, lundstjärnblomma, rödblära, daldocka och fjällängssyra, karakteristiska för ängsbjörkskogen, uppträda här.

På något längre avstånd från skogsgränsen förändra videsnåren karaktär. De minska i höjd och mäktighet och uppträda i mer från varandra åtskilda grupper. Glansvidet får på dessa större höjder en allt mer framträdande betydelse; det uppträder dels rent dels som bastarder med risvide och svartvide.

Att lågfjällsbältet framför allt är ett *ris-heds-bälte* blevo deltagarna fullt övertygade om på exkursionerna. Fjällängarna spelade en betydligt mindre roll, om de också lokalt kunde vara rätt framträdande. På exkursionerna framstod likaså fjällhedarnas mångformighet. Ett otal växtsamhällen av lägre rang mötte exkurrenten på de olika fjällen men även i olika delar av samma fjäll. De stora växlingarna i växttäckets utformning återspeglade tydligt olikheter i markbeskaffenheten, snödjupet, vindförhållanden och andra redan tidigare berörda omständigheter. Såväl på kalkrik som kalkfattig mark har växttäckets utformning gestaltat sig mycket olika beroende av växlingar i snötäcket. Vindblottorna hava sålunda sina speciella samhällen, snölegorna sina. De snöskyddade markernas vegetation har utformats helt olika på mark, där snön smälter tidigt, än på sådan mark, där snön ligger mycket sent.

Efter denna allmänna orientering må vi behandla några av ris-hedens typer, sådana som de utvecklats på mer eller mindre kalkfattigt underlag. På Pallemtjåkkos sluttning ovan tältlägret sågos relativt stora vindblottade ytor, i vars växttäckte fjällkråkriset spelade en stor roll. På grusmarken, som mångenstädes lyste fram i ristäcket, växte dessutom ripbär (*Arctostaphylos alpina*), dvärgbjörk, odon och lingon samt sparsamt lappljung (*Phyllodoce coerulea*); enstaka utblommade individ av lappspira förekom här och där. I denna *Empetrum*-hed förekomma nog ännu andra arter, ehuru de ej antecknats. *Empetrum*-heden, som ej trivs med långvarig snöbetäckning, ersattes på sådana ställen, där snön legat längre på våren, av *Betula nana*-heden. Dessa två typer voro mången gång svåra att avgränsa från varandra. Där snötäcket varit djupare med åtföljande ännu senare snösmältning hade *Vaccinium myrtillus*-heden kommit till utveckling; blåbärs-risheden är också i det fallet karakteristisk att den är inskränkt

till lågfjällsbältet. I samband med denna hed kunde på mindre ytor ses *Phyllodoce coerulea*-hed. Denna, som visar likheter också med *Empetrum*-heden, uppträdde på sådana ställen, där kalkhalten var något högre. På moränryggarnas mest vindexponerade och vinderoderade lägen påträffades på varierande höjd över havet en *Vaccinium uliginosum*-hed. Denna i all sin torftighet karakteristiska hed tilltalade främst genom odonets egenartade växtsätt. De mycket små odonrisen bildade sammanhängande mattor, som voro tryckta till marken. Odonheden uppträder lik-som *Empetrum*-heden på rätt betydande höjd över havet. Huru vacker var ej den välutvecklade odonmatta i full blom, som sågs på Pallemtjåkko vid gränsen mellan mellanfjällbältet och högfjällbältet på ca 1300 m höjd! Odon-heden kommer dock ej till utveckling på moränryggar, som äro försedda med flytjordster-rasser. I stället uppträder den egenartade *Diapensia-Loiseleuria*-heden i dessa moränryggars vindexponerade lägen. Under vandringen uppför Pallemtjåkkos sluttning fästes uppmärksamheten på detta märkliga växtsamhälle. På relativt obetydliga arealer iaktogs den näpna fjällgrönan i sällskap med krypljung (*Loise-leuria procumbens*), dvärgvide (*Salix herbacea*) och klyntåg (*Juncus trifidus*). De små *Diapensia*-dynorna syntes ligga lösa på underlaget; det kunde dock lätt påvisas, att dynorna voro fast förankrade i marken om också rötterna till betydande delar voro ovan markytan.

Den artfattiga rishedens typer bildade en mosaik, som ofta var svår att överblicka. I samband med rishedarna uppträdde mången-städes andra växtsamhällen, varigenom brokigheten blott öka-des. Avgränsningen av rishedens olika typer försvårades också därigenom, att de arter, som förekommo i en typ, i allmänhet upp-trädde också i de andra typerna ehuru i andra inbördes styrke-förhållanden. För att kunna konstatera eller avläsa variationerna i dessa styrkeförhållanden fördras det en långt närmare kännedom om fjällväxtvärlden än den förf. besitter. I ett kalkfattigare om-råde hade typerna framträtt mera tydliga.

Behandlingen av de artfattiga rishedarna har byggt på iakttagelser under färden uppför Pallemtjåkko. Liknande hedar

sågos också under de övriga fjällvandringarna, men typerna framträdde ofta rätt orena och oklara tack vare den inverkan, som det kalkhaltiga underlaget utövade. På Snuoratjåkko iakttogos främst lågfjällets *artrika* rishedar; dylika sågos nog också på Pallem-tjåkko, men de framträdde mindre där. Man bör komma ihåg, att på de besökta fjällen såväl kalkfattiga som kalkrika marktytor förekomma om också en del fjäll domineras av större kalkrikedom än andra. Ett flertal gånger har redan i den föregående framställningen kalkens gynnsamma inverkan på växttäcket utformning påpekats. Denna inverkan framstod ytterst klart vid en jämförelse mellan rishedens gestaltning på kalkfattigt resp. kalkrikt underlag. Intet av den torftighet och slätstrukenhet, som mångenstädes kännetecknade den artfattiga risheden, återfanns i den artrika.

Såsom fallet är med den artfattiga risheden, uppträder också den artrika i ett antal rätt nära varandra stående typer, som mången gång visa övergångar till varandra samt till de ängar, som omväxla med hedarna på kalkhaltigt underlag. Den mest framträdande typen är otvivelaktigt *Dryas*-heden, som också är den mest kalkkrävande. Redan på långt håll kunde vi på Snuoratjåkko och Låktatjåkko se större och mindre ytor täckta av denna fjällsipphe. I likhet med mången annan exkurrent förut blev förf. så betagen i dessa *Dryas*-heder, att de där uppträdande arterna inte blevo antecknade. Insamlade växtprov giva dock en föreställning om det artrika växttäcket.

På Snuoratjåkko insamlades sålunda från en *Dryas*-hed på ca 800 m ö.h. bl.a. kantjung, krypljung, björnbrodd (i små kortvuxna individ), grönkulla, klubbporre (*Leuchorchis albid*a), fjällarv (förutom typen även var. *lanatum* och var. *glabrum*), fjälldraba (*Draba norvegica*), gullbräcka, isvedel och fjällvedel. Denna förteckning ger ingen föreställning om den artrikedomen, som kännetecknar *Dryas*-heden speciellt på något fuktigare underlag. I fjällsippheden framträda ännu många arter såsom fjällglim, fjällruta, svarthö och lappkattfot (*Antennaria carpatica*), vilka sågos på Låktatjåkko.

Bild 6. *Dryas octopetala* och *Silene acaulis* i fjällsipphe d i lågfjällbältet på Låktatjåkko. S. v. Hofsten, foto.

Det nämndes redan, att *Dryas*-heden uppträder i nära kontakt med ängar och gräshedar. I ett senare sammanhang behandlas de förra utförligare. Gräshedarna framstå ofta först i mellanfjällbältet. Då hithörande typer dock framträdde rätt tydligt på Snuoratjåkko i lågfjällbältet äro de värda ett omnämnande i detta sammanhang. På större eller mindre ytor hade här en *Carex*-hed kommit till utveckling. Framträdande voro bl.a. nickstarr (*Carex brunnescens*), ripstarr och styvstarr (*C. rigida*), i vars sällskap växte fjällumner (*Lycopodium alpinum*), axfryle och dvärgvide. På mindre ytor hade utvecklats en klyntåg-hed med bl.a. krypljung och bågfryle (*Luzula arcuata*); på andra ytor

framstod framför allt den enaxiga sävstarren (*Cobresia Bellardii*). På Pallemtjåkko sågo vi på 770—800 m ö.h. gräshedar med polarbrodd (*Hierochloë alpina*) och fjälltåtel (*Deschampsia alpina*). Det bör ännu påpekas, att många av dessa gräshedarnas element också ingå i lågörtängen, från vilka gräshedarna mången gång äro rätt svåra att avgränsa.

En annan av den artrika rishedens typer bör ännu omnämnas: fjällros- eller *Rhododendron*-heden. Dendrologexkursionen inföll under en tidpunkt, då denna hed inte alls kom till sin rätt, varför deltagarna knappast hava något intryck av denna i så många avseenden intressanta hedtyp. Hade exkursionen företagits i medlet eller slutet av juni hade denna hed säkert efterlämnat det bästa intryck. Såsom redan förut i förbigående omnämnts, uppträdde fjällrosheden redan i björkskogsbältet i närheten av turiststationen. Under vandringen upp till tätlägre sågs den också utvecklad i lägreets omedelbara närhet. Från Snuatortjåkko och Låktatjåkko finnas inga anteckningar; fjällrosheden hade säkert här blivit förbisedd.

Då förf:s kännedom om denna hed är mycket bristfällig, har ur litteraturen samlats några uppgifter, då den synes vara värd en större uppmärksamhet. *Rhododendron*-heden uppträder vanligen på sådana fjällpartier, som äro starkt vindexponerade och som sålunda erhålla ett svagt snöskydd. Artmaterialet, som bygger upp denna hed, innehåller därför många arter, som redan i det föregående nämnts såsom växande på dylika vindexponerade ställen, men dessutom ingå däri många kalkgynnade arter; fjällrosheden blir därför ofta rätt atrik och lik *Dryas*-heden.

Rishedarna hava utvecklats på relativt torr mark, d.v.s. på mark, som åtminstone under någon del av året torkar ut. Ängarna däremot utbreda sig på av sippervatten väl bevattnade marker. Dessa lågfjällbältets ängar avteckna sig redan på avstånd som mer eller mindre klart gröna bälten eller ytor. Ängarna påträffas ofta på sluttningar eller i flacka sänkor, där arterna hava tillräcklig vattentillgång och där de under vintern erhålla ett gott snöskydd.

Också ängarna representera olika typer, av vilka blott några här kunna bliva föremål för behandling.

Bild 7 visar en frodig *högörtäng* på Njuljas sluttning. På bilden framträder den ännu ganska högvuxna daldockan, som uppträdde rikligt, likaså kvannen och dagggåpan. I storgvuxna exemplar växte här ännu bland annat rödblåra (med mycket vackra ljusröda blommor), *lundstjärnblomma*, *fjällängssyra*, *fjällruta*, *fjälltrav*, *isvedel*, *midsommarblomster*, *fjällförgätmigej* och *svarthö*. Låga buskar av *blekvide* och dennes bastard med *ullvide* (*Salix lanata*) förekommo likaså. Denna artsammansättning hade vi tidigare påträffat i ängsbjörkskogen; lika inbjudande som där syntes detta ängsbjörkskogens fältskikt i denna äng på ca 700 meters höjd. De stora likheterna finna en naturlig förklaring däri, att dessa högörtängar oftast uppträda som direkta fortsättningar på ängsbjörkskog och videsnår. Såsom mindre framträdande men dock karakteristiska arter för dessa *Trollius*-högörtängar må ännu följande nämnas: *brudborste*, *maskros* (*Taraxacum croceum* coll.), *fjällskära*, *norsknoppa*, *fjällbinka* (*Erigeron uniflorum*) och *svartbinka* (*E. unalaschkensis*). Om här också redan nämnts ett betydande antal arter, kunde listan utökas med många arter till. Högörtängen är således också en örtrik låg-alpin äng.

I under sommaren uttorkade smältfåror i branta sluttningar har den karakteristiska ehuru artfattiga *Athyrium alpestre*-ängen kommit till utveckling. Den iakttofs flerstädes på Låktatjåkkos sluttning som smala ljusgröna band, som sträckte sig rätt högt upp på sluttningarna markerande bäckfårors lopp. *Fjällbräken*, som för övrigt mycket liknar den i låglandet förekommande *majbräken*, utgör den viktigaste arten i ett av relativ lågvuxenhet karakteriserat växtsamhälle, där flere av den förut behandlade högörtängens arter spela en större eller mindre roll. Kvannen, *midsommarblomstret* och *fjällskäran* äro bl.a. sådana arter.

Med stigande höjd över havet och på senare framsmältande marker övergår högörtängen i *lågörtängen* på kalkfattigare mark och i den *alpina kalkängen* eller *Dryas*-ängen på kalkrikare underlag. *Lågörtängen* visar sig ofta som en *Ranunculus acris*-äng.

En sådan äng, som sågs i en flack sänka på Snuatortjåkkos sluttning (ca 800 m ö.h.), dominerades av den lågvuxna smörblomman med dess stora blommor. Smörblomman uppträder i fjällen i olika former, av vilka en är fullständigt kal. Den uppvisar ett karakteristiskt drag hos många fjällväxter: ju högre upp i fjällen de växa, desto mera lågvuxna bliva de. Blommorna minska där-
emot knappast alls i storlek, varigenom mången arts habitus helt förändrats. Vid en ytlig granskning verkade denna äng rätt artfattig. Artantalet visade sig dock till slut vara relativt stort. Framträdande arter voro bl.a. följande: styvstarr, ripstarr, fjällstarr (*C. norvegica* Retz., delv. = *C. Halleri*, se not s. 13), fjällgröe, myskgröe (*Hierochloë odorata*), fjällarv, fjällvedel och norsk-noppa.

Där markens kalkhalt är högre, utvecklas ängarna på högre nivåer till *Dryas*-ängar; benämningen är så till vida missvisande som fjällsippan inte alls eller blott sparsamt uppträder i dessa ängar, som gestalta sig mycket olika på olika ytor. Ibland spela gräs och halvgräs en större roll än örterna, om också de sistnämnda dominera i de flesta ängar. Av iakttagna grästyper må en äng på Låktatjåkkos sluttning med framträdande svartstarr och fjällstarr (*C. norvegica* Retz., delv. = *C. Halleri*) omnämnas. Den örtrika alpina kalkängen uppvisar ett stort antal arter. Av dess element sågo vi på Låktatjåkko bl.a. följande märkligare arter: fjällblära, fjällglim, raknörel, fjällnörel (*Minuartia biflora*), fjällarv, fjällruta, fjälldraba, fjällvedel, lappvedel (*Oxytropis lapponica*), ullspira (*Pedicularis hirsuta*), fjällveronika (*Veronica alpina*), lappkattfot, fjällkattfot (*Antennaria alpina*), svartbinka och fjällbinka. Från Snuatortjåkko kan till denna ofullständiga artlista tilläggas bl.a. fjällögontröst (*Euphrasia frigida*) och klippveronika (*Veronica fruticans*). Denna förteckning visar redan tydligt, att talrika mycket kalkfordrande arter hava samlats till dessa ängar.

Den alpina kalkäng, som iaktogs på Låktatjåkkos sluttningar på en höjd av 700—800 meter visade ofta inte ett sammanhängande växttäckte. Växterna bildade större eller mindre grupper, mellan vilka den blottade markytan lyste fram. Detta var fallet

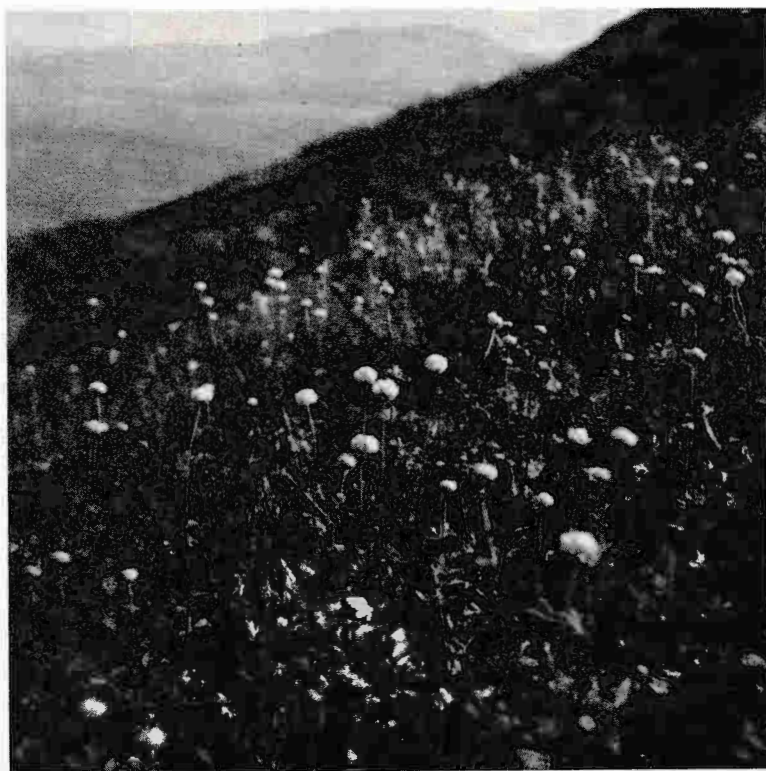

Bild 7. Trollius-äng i lågfjällbältet på Njuljas östsluttning.

speciellt på brantare sluttningar med mer eller mindre tydliga flytjordsterrasser. Då jordflytningen utgör en av högfjällets mest karakteristiska företeelser, synes det vara på sin plats att i detta sammanhang något närmare behandla densamma (Se Sandbergs arbete). Jordflytningen grundar sig på en inmatning av vatten i markens ytlager vid snösmältningen. Tjälén hindrar nämligen smältvattnet att tränga ned i djupare jordlager. Inmatningen resulterar i att dessa ytlager bliva genomdränkta av vatten och till sin konsistens mer eller mindre lösa, desto lösare ju närmare smältområdet marken befinner sig. Dessa lösa jordlager flyta på den glidyta, som de djupare lagren med kvarliggande tjäle bilda, nedåt, till en början med en betydande hastighet, som efter hand

minskas. Till slut anhopas jorden i lägre eller högre tunglika, terrassliknande vallar. På Låktatjåkko kunde exkursionsdeltagarna konstatera, att dessa vallar mångenstädes kunde vara rätt höga och att det ibland kunde vara besvärligt att komma uppför dem. Som ett exempel må nämnas den vall, vid vars övre kant den nyfikna fjällpiparen mötte exkurrenterna.

På dessa flytjordsbildningar mötte oss ett intressant och artrikt växttäck. Hit hade samlats element från olika håll om också främst från den kalkrika ängen. Följande arter må nämnas: trådfräken (*Equisetum scirpoides*), fjällstarr (*C. norvegica* Retz., delvis = *C. Halleri*), enaxig sävstarr, axfryle, bågfryle, lapparv (*Cerastium trigynum*), fjällnörel, raknörel, fjällblära, isdraba (*Draba nivalis*), fjälldraba, purpurbräcka, knoppbräcka, tuvbräcka, den »lilla» fjällbräckan (*Saxifraga tenuis*), ullspira och fjällkattfot. Ullspiran sågs blommande vid ca 800 m ö.h.; utblommade exemplar hade iakttagits relativt rikligt på lägre nivåer, den lägsta vid ca 650 m ö.h.

En annan av fjällvärldens karakteristiska företeelser är frostsprängningen i samverkan med tjälskjutningen. På exkursionen uppför Snuoratjåkko's sluttning mötte oss efter passerandet av skogs- och trädgränsen ett ganska besvärligt hinder i de mera eller mindre på kant ställda blocken eller skivorna. På sina ställen sågos något sluttande bergytor, där de av frosten lössprängda skivorna ännu voro kvar i sitt ursprungliga läge. Här hade i springor mellan skivorna ett märkligt växttäck utvecklats. Bland insamlade växter må följande nämnas: klyntåg, dvärgvide, nätvide, fjällblära, fjällglim, fjällnejlika, fjällnörel, fjällnarv, rosenrot (*Sedum roseum*), dvärgfingerört (*Sibbaldia procumbens*), mossljung, fjällveronika, klippveronika, fjällnoppa (*Gnaphalium supinum*), fjällkattfot, kattfot och fjällbinka. Denna ofullständiga artlista ger en antydning om det förnäma drag, som var utmärkande för detta samhälle.

Bland lågfjällsbältets växtsamhällen äro ännu de, som kommit till utveckling på de egentliga snölegorna värda uppmärksamhet. Dessa snölegornas samhällen representera ett stort antal typer, av vilka blott tvenne här kunna behandlas. På Låkta-

tjåkko iakttogs i närheten av en fjällbäck, ca 650—700 m ö.h., ett *Salix herbacea*-samhälle, som hade kommit till utveckling på ett ganska blött område. Följande arter antecknades förutom dvärgvidet: polarvide och dess bastard med dvärgvidet, nätvide, fjälltrav, den glatta formen av fjällarv, purpurbräcka, ullspira och fjälltätört (*Pinguicula alpina*), av vilka isynnerhet den sistnämnda lyste upp växttäckets. Ullspirans uppträdande i denna ganska främmande omgivning torde finna sin förklaring däri, att frön med den närbelägna bäcken förts hit ned från en högre upp i fjället belägen växtplats. 200 m högre upp på samma sluttning påträffades ett annat intressant snölägesamhälle. På den svarta mycket lösa flytjorden bildade purpurbräckan en ganska vidsträckt matta, som var fullsålrad med blommor. Åsynen av denna prydliga matta var åtminstone för förf. en av de största upplevelserna under hela vistelsen i Abisko. Purpurbräckan hade visserligen redan tidigare iakttagits på exkursionerna men endast som utblommad. Snölegans glesa växttäckes bildades för övrigt av raknörel, lapparv, fjällsmörblomma (*Ranunculus nivalis*), fjälldraba och lågvuxen mycket vacker fjälltrav.

Då myrarna i lågfjällbältet ytterst litet beaktades på exkursionerna och anteckningar om dem sålunda saknas, kan en närmare behandling av dessa samhällen inte komma i fråga. Fjällskråpen (*Petasites frigidus*) må dock nämnas som en på myrmarker uppträdande art; dess silverglänsande fruktsamlingar iakttago några exkurrenter under vandringen nedför Pallemtjåkks sluttning ej alltför långt borta från tältlägret.

Gränsen mellan mellanfjällbältet och det underliggande lågfjällbältet brukar i praktiken dragas längs *Vaccinium myrtillus*-hedens övre gräns. Jämte denna hed saknas också vide-snåren och *Betula nana*-heden samt högörtängen varjämte *Empetrum*-heden glesnat betydligt; dessa typer hava ersatts av andra rishedar och av gräshedar. Genom att de högre risen med undantag av kantljungen försvunnit eller i hög grad avtagit, hava de lågvuxna dvärgvidet och mossljungen haft större möjligheter att komma till sin rätt.

Med mellanfjällbältets samhällen kommo vi i kontakt på Pallemtjåkko. Dessa samhällen framstodo kanske inte alltför tydligt, då terrängen över huvud var svår, och alltför mycken uppmärksamhet måste ägnas vandringens praktiska detaljer. På jämnare platåer kunde man dock få en överblick av växttäcket. På ca 1100 m ö.h. sågs vid en liten bäck *Cassiope tetragona*-heden vackert utformad. Detta risheds-samhälle är ett av mellanfjällbältets viktigaste i de nordligaste delarna av Sveriges fjälltrakter. För deltagarna på exkursionen framstår den iakttagna heden främst därigenom, att kantljungen här stod i blom; tidigare hade arten för det mesta iakttagits utblommad. I denna hed antecknades för övrigt fjällhavre, dvärgvide, dvärgfingerört, mossljung och lappspira. Av de för detta mellanfjällbälte karakteristiska gräshedarna gav vandringen ingen god bild. Här och där syntes visserligen ytor täckta av klyntåg, polargröe (*Poa rigens*) eller groddsvingel (*Festuca vivipara*) med sparsam inblandning av lapprör (*Calamagrostis lapponica*), men några vidsträcktare sammanhängande gräshedar mötte vi ej. Polarbrodd och fjälltåtel, som vi iakttagit i lågfjällbältets övre partier, påträffades inte på exkursionen i detta mellanfjällbälte.

Främst beroende på att blockhavet sträckte sig långt in på mellanfjällbältets område hade växttäcket i betydande delar av det samma splittrats i rätt hög grad. I stället för sammanhängande kantljung- eller gräshedar sågs här oftast växtsamhällen, som täckte blott små ytor; blottat grus och block dominerade i helhetsbilden. På 1100 m höjd antecknades sålunda i närheten av ovan nämnda kantljunghed på dylika miniatyrytor lopplummer (*Lycopodium selago* f. *adpressum*) rätt riklig. På en annan liten yta hade en synnerligen tilltalande polarull (*Eriophorum Scheuchzeri*)-myr kommit till utveckling. På snölegor på samma höjd sågs fjällbräsman i små samhällen dels med snöbräcka (*Saxifraga rivularis*) dels med groddbräcka. Isranunkeln (*Ranunculus glacialis*) blev allt mera framträdande på denna höjd.

På Pallemtjåkko framstod gränsen mellan mellanfjällbältet och högfjällbältet icke helt tydlig. Den omständigheten bör i

Bild 8. Eriophorum Scheuchzeri på gränsen mellan låg- och mellanfjällbältena på Pallemtjåkko. Sven Hermelin foto.

detta sammanhang beaktas, att själva klättringen på höjder av ca 1200—1300 m till den grad binder exkurrenternas uppmärksamhet, att möjligheten att ägna växttäckets intresse, det vore värt, minskats i hög grad. För exkurrenterna var det en huvuduppgift på de sista hundra metrarna att nå till toppen, vilket naturligtvis invercade menligt på de rent botaniska iakttagelserna. Gränsen mellan dessa bälten blev också därigenom oklar, att det syntes svårt att bestämma var »de mera slutna risheds- och gräs-hedsfläckarnas övre gräns» kunde dragas. De talrika snölegorna med sina intressanta om också artfattiga samhällen i mellanfjällbältets övre del uppvisade ju redan många drag, som är utmärkande för högfjällbältets växttäck.

Om också denna gräns sålunda inte kunde fastställas i bestämda meter över havet, blev man dock snart medveten om att på höjder omkring 1300 m ö.h.¹⁾ hava kommit till högfjällbältet. I blockhavet framstodo de vegetationslösa ytorna mycket tydligt. De jordfläckar, som funnos mellan blocken, täcktes i sänkorna och på ytor, som fuktats av rinnande vatten, av täta moss- och levermoss-samhällen, medan lavarna spelade en betydande roll på de torrare fläckarna. I denna moss- resp. lavmatta sågs dvärgvidet, som i detta bältes nedersta del spelar en stor roll. Denna undre region bär ju också namnet *Salix herbacea*-zonen i *Du Rietz'* system. Dvärgvidets stora roll framgick kanske ej alltid så tydligt, då arten på många ställen var synnerligen lågvuxen; ofta var den dessutom nästan helt insänkt i mossmattan. Fältskiktets arter voro få och de uppträdde mycket glest. Här och där sågos små rena *Ranunculus glacialis*-samhällen. Enstaka stånd av bågfryle, lopplummer och fjällbräsma iakttogos mycket sparsamt. På ca 1400 m sågs ett litet samhälle med snöbräcka och den »lilla» fjällbräckan (*Saxifraga tenuis*).

På exkursionen uppmättes ej höjdgränsen för *Salix herbacea*-zonen, men torde den hava överskridits, förrän deltagarna hunnit fram till lilltoppen på Pallemtjåkko. Denna lilltopp synes ligga inom högfjällbältets mellersta del, *Ranunculus glacialis*-zonen. På denna topp eller i dess omedelbara närhet sågos ej andra kärlväxter än isranunkel och några synnerligen sparsamma och dåligt utvecklade stånd av bågfryle. På exkursionerna kommo vi aldrig över denna isranunkel-zon, som på Pallemtjåkkos stortopp sträcker sig åtskilliga tiotal meter högre upp. Vi kommo sålunda ej heller till den översta av högfjällbältets zoner, den r e n a k r y p t o g a m - z o n e n, där alger, mossor och lavar (i de nedersta delarna ibland sterila dåligt utvecklade exemplar av isranunkel och bågfryle) uppträda som representanter för växtvärlden.

Den synnerligen intressanta kryptogamfloran och -vegetationen i högfjällbältet kunde på exkursionerna icke ägnas något nämn-

¹⁾ *Du Rietz* (1943, s. 180) framhåller, att gränsen mellan högfjällbältet och mellanfjällbältet ligger anmärkningsvärt högt på Pallemtjåkcos S-sluttning, nämligen på 1420 m; motsvarande värde på nordsidan omkring 1300 m eller lägre.

vårt intresse; i denna sammanställning måste därför bältets märkliga mossor och lavar lämnas helt obeaktade. Den röda snö, framkallad av algen *Chlamydomonas nivalis*, som prof. Du Rietz visade på vandringen ned för Pallemtjåkko, är värd ett omnämnande i detta sammanhang.

I den föregående sammanställningen har förf. försökt giva en bild av den växtvärld, som deltagarna mötte på Abisko-exkursionerna. De viktigaste växtsamhällena i de olika bältena hava varit föremål för behandling; likaså har ett försök gjorts att helst i någon mån belysa orsakerna till den brokighet, växttäcket i fjällen uppvisar. De enskilda arterna hava för det mesta blott omnämnts, ehuru synnerligen många av dem vore värda hela kapitel. Det har därför syntts nödvändigt att behandla några märkligare arter utförligare så att säga utanför ramen för det samhälle, där de påträffats under vandringarna. Denna nödvändighet har framstått desto tydligare som många av de iakttagna arterna i sin allmänna utbredning visa intressanta drag, som kunnat giva en antydning om fjällväxtfloras utformning i nutiden.

De på exkursionerna iakttagna växterna kunna med avseende å sin allmänna utbredning indelas i olika grupper. Det stora flertalet förekommer spridda i hela den skandinaviska fjällkedjan (och också i angränsande delar av den finska och ryska fjällkedjan). Till denna grupp, de ubikvista arternas grupp, höra bl.a. ripbäret, lappljungen, mossljungen, krypljungen, fjällgrönan, fjällspiran och klippveronikan. En del av dem påträffas överallt, medan andra uppträda enbart på kalkhaltig mark.

I motsats till dessa ubikvista arter saknas en del arter i vissa delar av fjällkedjan. Ett gemensamt drag för följande arter är, att de icke hittills blivit funna söder om 66° nordlig bredd: polarbrodd, lämmelstarr, kantljung, ullspira och lappkatthot. Till denna de nordligt unicentriska arternas grupp hör ännu bl.a. lappfelan (*Platanthera parvula*), vilket några exkursionsdeltagare en sen aftonstund kunde beskåda i närheten av Torneträskstranden. Denna Sveriges sällsyntaste orkidé förekommer förutom på tvenne nära varandra belägna lokaler i Torne Lappmark på 4 lokaler i

norra Norge. Artens närmaste utomskandinaviska fyndplats ligger i Sibirien vid Jenisej.

En tredje grupp arter, den bicentriska gruppens, karakteriseras därav, att de uppträda på tvenne från varandra skilda utbredningsområden i den skandinaviska fjällkedjan, på ett nordligt och ett sydligt. Till denna grupp höra bl.a. polargröe, sotstarr (*Carex misandra*), lappstarr, brokstarr (*C. bicolor*), vippfryle, fjällblåra, isdraba, fjällros, fjälltätört och fjällklocka (*Campanula uniflora*).¹⁾ Bicentriteten framstår synnerligen vackert i fjällrosens utbredning (Lagerberg 1940, s. 23), medan den ifråga om andra arter är mindre tydlig. Av de nämnda bicentriska arterna hava brokstarr, isdraba, vippfryle och fjälltätört sitt sydliga förekomstområde också på svensk mark, medan de övriga arternas befinna sig helt på norsk mark.

Huru bör denna olikhet med avseende å den allmänna utbredningen förklaras? Man kan ej återföra dessa egendomliga utbredningar på olikheter i jordmånsförhållanden. I fjällkedjans olika delar stå för samtliga arter lämplig jordmån till buds. Så är ock fallet med avseende å de klimatiska förhållandena. Beaktande de historiska faktorerna har man dock funnit en till synes fullt klar förklaring till dessa egendomligheter.

Allt tyder nämligen på, att de flesta element, som nu ingå i fjällfloran, hava överlevat istiden på isfria s.k. refugier vid den norska kusten. Man anser nämligen att nedisningen inte varit total i dessa trakter. För detta antagande tala både geologiska och växtgeografiska indicier. Att en dylik övervintring i den tid som är, är möjlig, framgår därav, att i starkt nedisade arktiska områden allt fortfarande en arktisk flora påträffas på liknande refugier.

Fjällrosen har redan i tidigare sammanhang framhållits som en i många avseenden intressant växt. Den är också därigenom märklig, att dess utbredningsområde på det europeiska fastlandet är inskränkt till Skandinaviska halvön; den saknas sålunda i södra Europa. Artens huvudutbredningsområde omfattar Grönland och arktiska Nordamerika. En annan på exkursionerna iakttagen art,

¹⁾ Brokstarr och sotstarr påträffades på en liten yta på ca 775 m ö.h. på Låktatjåkko; på samma exkursion iaktogs även fjällklockan.

lämmelstarren, är en liknande västarktisk art med förekomster även på Island. Ifråga om ingendera arten kan man tänka sig en invandring från det avlägsna huvudutbredningsområdet efter istiden. Inte heller för fjällklockan, som likaså är en västarktisk art men som dessutom förekommer på Novaja Semlja och Vajgatsch synes en sådan invandring hava varit möjlig. Detta är fallet även med lappfelan, som hör till de eurasiatiska arterna med den närmaste fyndorten i Jenisej i Sibirien.

Det finnes således en hel mängd arter, som inte kunnat invandra till sitt nuvarande utbredningsområde långväga ifrån. De tala därför tydligt för en övervintring på isfria områden. De tidigare omnämnda gruppernas arter hava övervintrat på från varandra avlägsna refugier, de bicentriska i norr och söder, de nordligt unicentriska blott i norr och de sydligt unicentriska blott i söder.

Lika väl som för de berörda arterna synes en övervintring också för fjällflorans övriga arter på dessa refugier mycket antaglig. Mycket talar också för att fjällbjörkskogens bälte var representerat på dessa isfria områden vid den norska kusten, vilket bl.a. påpekats av *Björkman* (1939). Nyligen har *Bertil Lindquist* gjort gällande, att t.o.m. granen övervintrat på refugier.

Redan förut har i olika sammanhang framhållits, att den ovan givna redogörelsen över Abisko-traktens växtvärld, dess samhället och enskilda arter i många stycken är bristfällig. Sammanställningen har icke heller gjorts med tanke på att få till stånd en lärd vetenskaplig avhandling med nya synpunkter och vittsyftande resultat. Uppsatsen har närmast avfattats som ett minnesalbum för och som en hälsning till exkursionsdeltagarna. Om den kan uppfriska minnet av ljuvliga dagar i Abisko i slutet av juli 1946, synes den i någon mån fylla sin uppgift.

Till slut vill förf. uttala sitt varma tack till alla dem, ingen särskilt nämnd men ingen heller glömd, som möjliggjort deltagandet i exkursionerna och som på olika sätt bistått vid avfattandet av denna sammanställning.

Helsingfors i januari 1948.

ANFÖRD LITTERATUR:

- Alm, C. G. und Fries, Th. C. E.*: Botanische Exkursionen in Torne Lappmark. — Vierte Internationale Pflanzengeographische Exkursion (I. P. E.) Sommer 1925. — Uppsala 1925.
- Björkman, G.*: Kärleväxtfloran inom Stora Sjöfallets nationalpark jämte angränsande delar av norra Lule Lappmark. — K. Sv. Vet.-akad. avhandl. i naturskyddsärenden, 2. Stockholm 1939.
- Du Rietz, G. Einar*: Die regionale Gliederung der skandinavischen Vegetation. Führer für die vierte I.P.E. — Sv. Växtsoc. Sällsk. Handl., 3. Uppsala 1925.
- >— : De svenska fjällens växtvärld. — Norrland. Natur, befolkning och näringar. — (Ymer 1942:3—4). Stockholm 1942 (a).
- >— : Rishedsförband i Torneträskområdets lågfjällbälte. — Sv. Bot. Tidskr., 36. Uppsala 1942 (b).
- >— : Torneträskområdets höjdgränser för *Salix herbacea* och *Salix polaris*. — Bot. Not., 1943. Lund 1943.
- >— : Om terminologien för förna och organogen jord samt om circumneutral hedtorv och ängstorv (»Alpenhumus») i de svenska fjällen. Geol. Fören. i Stockholm Förhandl., 67. Stockholm 1945.
- Du Rietz, G. E. und Osvald, H.*: Allgemeiner Exkursionsführer für die schwedischen Exkursionsteile. — Vierte Internationale Pflanzengeographische Exkursion (I.P.E.) durch Skandinavien Juli—August 1925. — Uppsala 1925.
- Fries, Th. C. E.*: Botanische Untersuchungen im nördlichsten Schweden. Ein Beitrag zur Kenntnis der alpinen und subalpinen Vegetation in Torne Lappmark. — Vetenskapl. och praktiska unders. i Lappland anordn. av Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag. — Flora och Fauna, 2. Uppsala 1913.
- >— : Die Rolle des Gesteinsgrundes bei der Verbreitung der Gebirgsplanzen in Skandinavien. — Sv. Växtsoc. Sällsk. Handl., V. Uppsala 1925.
- Häyrén, Ernst*: Från en resa till Torne Lappmark och Nordlands amt. — Terra, Geografiska föreningens tidskrift, årg. 28. Helsingfors 1916.
- >— , Från björkskogsområdet och regio alpina i Torne Lappmark. — Forstlig Tidskrift 1918. Helsingfors 1918.
- >— : Växtgeografiska anteckningar nedanför Jebrenjokk vid Torneträsk. — Terra 1924. Helsingfors 1924.
- Lagerberg, Torsten*: Svenska fjällblommor. Andra, tillökade upplagan. — Stockholm 1940.
- Lekman*: Minnen från dendrologernas utflykt till Abisko 1946. — Lustgården, 27. Stockholm 1947.
- Lindman, C. A. M.*: Svensk fanerogamflora. Andra upplagan. — Stockholm 1926.
- Lindquist, Bertil*: *Betula callosa* Notö, a neglected species in the Scandinavian subalpine forests. — Sv. Bot. Tidskr., 39. Uppsala 1945.
- Lundquist, G.*: De svenska fjällens natur. — Stockholm 1944.
- Notö, A.*: Florula Tromsöensis, Editio nova. — Tromsö Mus. Aarsb., 23. Tromsö 1901.

- Sandberg, Gustaf*: Uppför Njulja. — Svenska Turistföreningens Små Häften, Lappland: 1. Stockholm 1938.
- Sylvén, Nils*: Studier öfver vegetationen i Torne Lappmarks björkregion. — Arkiv för Botanik, 3. Stockholm 1904.
- : Anteckningar om floran vid Vassijaure — Torneträsk. — Sv. Bot. Tidskr., 2. Stockholm 1908.
- : Nya växtlokaler från Torne Lappmark. — Ibid., 8. Stockholm 1914 (b).
- : Kultur och natur i Torneträskområdet. — Sveriges Natur, 1914. Stockholm 1914 (b).
- Wahlenberg, Göran*: Berättelse om mätningar och observationer för att bestämma lappska fjällens höjd och temperatur vid 67 graders polhöjd förrättade år 1807. — Stockholm 1808.
- : Flora Lapponica. — Berolini 1812.
- Vestergren, Tycho*: Om den olikformiga snöbetäckningens inflytande på vegetationen i Sarjekfjällen. — Bot. Not., 1902. Lund 1902.

DENDROLOGISKA IAKTTAGELSER PÅ ÖN VEN

av Arvid Nilsson

Den omkring 7 kvadratkilometer stora ön Ven är belägen i Öresund utanför Landskrona och överensstämmer till sin natur i stort sett med det skånska slättlandet. Ön har inga omfattande trädgårds- och parkanläggningar att uppvisa och borde därför inte ha mycket att bjuda den dendrologiskt intresserade. Så är kanske också fallet, om vi därmed mena sällsynta utländska träd- och buskarter eller träd av mera aktningsvärd ålder och dimensioner. Den som närmare lär känna en trakts flora finner emellertid snart en del intressanta detaljproblem att studera, ofta sådana som ännu äro dåligt utredda, och så har även varit förhållandet vid förf. studier av ön Vens flora. Följande arbete är emellertid icke en fullständig uppräknings av alla lignoser, som växa på ön, utan endast ett urval av i ett eller annat avseende anmärkningsvärda och intressanta arter och släkten. Nomenklaturen är i enlighet med *Rehders* dendrologi samt för arter, som tillhöra det Skandinaviska floraområdet, enligt *Hylander* (1941), båda upptagna i litteraturförteckningen.

Castanea sativa Mill. Äkta kastanj fanns tidigare på ett par ställen i stora, kraftiga träd men samtliga försvunno under vinternarna 1940—42. Sommaren 1946 upptäckte förf. i kanten av en märkegrav på gården Carlshöga nr 11 en ungplanta av denna art. Den bar tydliga spår av att ha varit nerfrusen under de svåra

vintrarna. Ett nytt skott hade emellertid brutit fram från basen och var vid upptäckten ca 175 cm högt. Enligt uppgift av gårdens ägare, nämndeman *N. P. Bengtsson*, planterades tre träd av äkta kastanj vid den närbelägna gården omkring 1880 och dessa dogo 1940. Från dem härstammar utan tvivel ovannämnda fröplanta. Den grobara frukten kan antingen ha ditsförts av fåglar eller också med trädgårdsavfall. Plantan ifråga är hårt trängd av en tätt uppväxande träd- och buskvegetation och torde ej i längden utvärda konkurrensen. Från vårt land äro självsådda eller förvildade äkta kastanjer tidigare kända från Sölvesborg i Blekinge. (*Holmgren* 1933, 1941 och 1942.)

Cornus sanguinea L., hårdved, tillhör utan tvivel öns ursprungliga växtvärld och ingår i snårvegetationen på flera håll i strandslutningarna. En av sina rikaste förekomster har den på öns nordöstra hörn vid Haken, där ett vidsträckt, tätvuxet snår kläder den här mycket branta avsatsen. Snåret är mycket vackert särskilt på hösten, då de svarta fruktsamlingarna markant bryta av mot den då praktfullt röda bladmassan. På sydsidan pressas snåren hårdare av blåst och bilda täta mattor, som ibland endast nå ett par dm över marknivån.

Crataegus. Hagtorsfloran är synnerligen rik på ön Vens strandslutningar. Det tycks emellertid endast vara arterna *C. monogyna* Jacq., häckhagtorn, och *C. Oxyacantha* L., lundhagtorn, som äro företrädda. Den sistnämnda är sparsamt förekommande. De båda arterna komplettera varandra vad blomningen beträffar i det att *C. Oxyacantha* börjar blomma några dagar tidigare än *C. monogyna*. Denna sistnämnda art förekommer även i en form med rosafärgade blommor samt med fint inskurna blad *f. pinnatifida* Hn. Till stor del härstammar *C. monogyna* från numera mestadels försvunna, fritt växande häckar, för åtskilliga årtionden sedan planterade som vindskydd högst uppe i backkrönet. Öns största och sannolikt äldsta ex. av häckhagtorn finnes vid Kyrkbacken, där det växer högt uppe i backen vid kyrkan. Den täta, platta, vindpressade kronan med sitt virrvarr av knotiga, vinkelböjda kvistar vittnar också om att den pressats av väder och vind under många årtionden om inte århundraden.

tydligt höra till denna art, har jag endast sett i Hälsingborg, mellan denna stad och Glumslöv samt i Malmö, där flera mäktiga och mycket vackra träd växa på en öppen plats nära Stadsteatern. De flesta av de iakttagelser, som dessa uttalanden baserats på, äro emellertid gjorda under resor med tåg eller bil, och ett närmare studium kommer kanske därför att visa, att en del av träden i stället böra räknas till någondera av föräldraarterna. Särskilt lätt är det att förväxla *P. nigra* med var. *marilandica* vid försök till bestämning på avstånd. Denna senare varietet, av vilken endast honformen är känd, är nämligen närmast att betrakta som en *sub-nigra*-form och har en förgrening, bladform och bladsprickningstid, som ganska nära överensstämmer med denna art. Var. *serotina*, av vilken endast hanträd förekomma, närmar sig där- emot i vissa avseenden, bl. a. bladformen, mera den nordameri- kanska föräldraarten, *P. deltoides* Marsh. Vi veta emellertid icke med säkerhet om denna art finnes införd i odling hos oss. Härom säger *Nitzelius* (1945): »I Sverige finnes den troligen ej äkta i odling.»

Enligt uppgift av Kungsgårdens brukare, patron *Gösta Alm*, har *P. canadensis* var. *serotina* införts till Ven någon gång i sista hälften av 1800-talet. Den ansågs nämligen växa hastigare och därför vara bättre för plantering vid vägar och vallar (pilalléer och pilvallar) än den förut allenarådande vitpilen. Stubbade popp- lar äro emellertid sällsynta på ön i våra dagar. Vid Kungsgården växa förmodligen öns största träd. Ett av dessa — en högvuxen jätte mätande 240 cm i omkrets i brösthöjd — fälldes innevarande vinter och visade 55 årsringar, de största 20 mm breda.

Prunus avium L. förekommer talrikt i unga — mycket unga träd och telningar, huvudsakligen i öns västra, södra och östra kustbranter samt på stengården och vallar i öns inre. Inga gamla träd synes förekomma, vilket dock ej behöver betyda att körs- bärsträden äro nyinvandrare i öns flora. Tidigare ha nämligen kustbranterna betats mycket intensivt, vilket effektivt hindrat all trädväxt, och på stengärdesgårdarna och pilvallarna tillåtas inga träd att bli allt för stora. De vilda körsbären på Ven ha små fruk- ter med ett tunt och torrt i regel något beskt fruktkött — i många

fall oätbara därför att de praktiskt taget endast bestå av den svarta frukthuden och kärnan — och avvika därigenom i hög grad från de oftast saftiga och smakliga fågelkörs, som rikligt påträffas i många andra skånska bygder, t. ex. i Båstadstrakten. Dessa sistnämnda äro sannolikt från trädgårdar förvildade former, medan den på Ven förekommande typen kanske kan anses som en spontan invandrare. *Sernander* (1915) har beskrivit en liknande typ från Näsbyholm och betraktar den som ursprunglig, liksom en del andra skånska och danska förekomster av närstående typ (jämför *Sernander* 1940). Även tydliga trädgårdsflyktingar finnas bland de vildväxande körsbären. På en stengärdesgård nära Kungsgården växer t. ex. ett ungt träd med stora, ljusa, nästan gula bigarråliknande frukter.

P. Cerasus L. förekommer här och där i eller i närheten av trädgårdar men även långt från bebyggelse, t. ex. i de västra strandbranterna. Även vid Möllebäckens västliga förgrening förekommer den i unga ex. Dessa förekomster kunna säkert betraktas som subspontana.

Quercus Robur L. Skogseken har säkert under förhistorisk tid förekommit vildväxande på Ven, men kan inte räknas till öns spontana flora i våra dagar. Yngre självspridda träd förekomma dock här och där på gärdesgårdar och i backsluttningar. Samtliga härstamma förmodligen från en gammal, ståttig ek (spikrak, 5—6 m hög stam, stamomkrets i brösthöjd 240 cm) i Kungsgårdens park eller från ett vid Tunagården växande, mycket stort och vackert vårdträd med en vidsträckt krona och en stamomkrets av 310 cm vid 1 m höjd (på 1,5 m höjd grenar sig stammen). Det sist nämnda trädet är en typisk skogsek, medan däremot det vid Kungsgården växande är av mera tvivelaktig typ. De torra och bruna, i vinden rasslande bladen bli nämligen praktiskt taget alla sittande kvar på trädet vintern igenom och fällas först på våren i knoppsprickningen, en egenskap som karakteriserar bergeken, *Q. petraea* (Matt.) Liebl. (*Q. sessiliflora* Salisb.). Alla övriga morfologiska egenskaper överensstamma emellertid med skogseken, varför varje tanke på artsamhörighet med bergeken måste skrinläggas. Det faller sig även svårt att utan vidare tolka trädet som en

bastard mellan de båda arterna, enär det i så fall från bergeken endast skulle ha ärft sin förmåga att hålla kvar bladen. Prof. H. Weimarck, som haft vänligheten att granska kvistar av trädet, skriver i brev härom: »Ingen enda morfologisk karaktär tyder på bastardnatur hos exemplaret.» Mot hybridteorin talar också det förhållandet, att fertiliteten är normal, medan Weimarck (1947) om hybriden säger att den »ej är fullt steril». Möjligen kan detta träd vara en återkorsnings- och utklyvningsprodukt ur en för länge sedan skedd hybridisering, hos vilken praktiskt taget endast den blad hållande förmågan vittnar om vad som skett. Det kan emellertid icke heller anses vara uteslutet, att vi här ha att göra med en hos skogseken relativt sällan uppträdande parallellform till bergeken. Trädet står helt isolerat och utan möjlighet till korspollinering. I parken finnes flera självsådda större och mindre ex.; inga i fruktbärande ålder. Praktiskt taget alla ha ärft moderträdets blad hållande förmåga.

Rosa. Rosor förekomma i stort antal; på öns solvända sida ofta låga och vresiga, på nord- och östsidan höga och frodiga. Mest rör det sig om *canina*-gruppens arter, men på norra sidan förekommer också åtskilliga buskar av äppelrosen, *Rosa rubiginosa* L. Kanhända äro de direkta avkomlingar av rosor, som odlats vid det kloster, som enligt traditionen, en gång lär ha funnits just här, en tradition, som även bäres uppe av namnet Munkabackarna för strandbranterna på denna plats. På *Tycho Brahes* kartor är här en kyrkoruin markerad. Äppelrosen finnes nämligen »alltjämt i direkt anknytning till medeltida större anläggningar» (Dahlbeck 1940, jämför även Hesselman 1924).

Vresrosen, *Rosa rugosa* Thunb., har fattat varaktig fot i öns flora. Den förekommer i minst ett 20-tal spridda, delvis gamla och förhållandevis stora, såväl vit- som rödblommiga buskar längs öns stränder, växande i strandgrus och klapper, omedelbart ovanför högvattenslinjen. Att den har havet att tacka för sin förekomst på ön är uppenbart. De stora nyponen ha nämligen — så länge de äro hela — förmåga att hålla sig flytande i havsvattnet, troligen under ganska lång tid, och ofta ser man dem av vågorna uppkastade på stränderna. Unga fröplantor äro icke heller sällsynta,

men de spolas i regel bort av nästa högvatten. Endast enstaka av de plantor, vilka grott efter frukter, som av en extra kraftig våg kastats särskilt långt upp på land, ha utsikter att klara sig. *R. rugosa* har särskilt under de två sista årtiondena planterats i hundratusental i vårt land, och därför bör man kunna räkna med att arten i allt hastigare takt kommer att sprida sig i naturen. Vresrosen är förut bekant som förvildad i vårt land. *Lagerberg* (1928) omnämner en mäktig koloni av arten som framgångsrik flygsandsbindare på Höka flygsandsfält vid Laholm. Troligen har denna koloni samma historia som vresrosen på Ven, och säkert rör det sig om den äkta *R. rugosa* och icke om grundstamsrosen, *R. rugosa hollandica*, som *Lagerberg* låter förmoda. *Holmgren* (1942) nämner den som »förvildad och under spridning i Blekinge», och *Fries* (1945) säger, »att den i Bohuslän är anträffad på havsstränder långt från bebyggda platser».

Grundstamsrosen, *R. rugosa hollandica* (av *Hylander* 1948 benämnd? *R. camtschatica*) finnes planterad som fritt växande, nu 2—3 m höga häckar vid Norrebro på öns nordsida. Fruktställningen är emellertid i regel ringa, och utsikterna för att den skall sprida sig i omgivningen äro därför icke stora.

Av gamla kulturrosor har förf. observerat — men ej närmare studerat — fyllda former av *R. pimpinellifolia* L., *R. alba* L. och *R. centifolia* L.

Salix. På Ven äro pil- och videarter allmänna endast i de gamla, efterhand övergivna lertagen för tegelbruken. I dessa har en mycket rik *Salix*-flora spirat upp, delvis bestående av former, som icke finnas annorstädes på ön. Fröna till dessa måste följaktligen med vindens hjälp ha transporterats till sina nuvarande växtplatser från det skånska eller själländska fastlandet, och redan detta förhållande ge dem ett visst intresse. Hit höra t.ex. ett flertal ganska gamla och stora buskar av svartvidet, *S. phylicifolia* L. ssp. *nigricans* (Sm.) Herib. N., *S. repens* L. ssp. *eu-repens* Seemen och en hybridpopulation mellan denna och underarten *arenaria* (L.) Hiit. samt hybriden mellan *S. repens* L. och *S. viminalis* L. (det. *C. Blom* och *Heribert-Nilsson*). *S. nigricans* har ett visst intresse även därför, att den på Ven uppträder i egendomliga, små- och

rundbladiga *prunifolia*-former, vilka icke likna dem som förekomma på det skånska fastlandet mitt emot. Huruvida de mera överensstämma med formerna på Själland har jag ännu inte varit i tillfälle att kontrollera. Möjligen kunna de också leda sitt ursprung från den från normaltypen starkt avvikande *f. cotinifolia* hort., av vilken en stor och gammal buske finnes planterad i parken till Norrebro, några hundra meter från svartvidets växtplatser. Denna odlade stor- och rundbladiga form är emellertid av honkön och bör alltså inte från början ha haft någon möjlighet att ge upphov till andra fröplantor än eventuella hybrider med de inhemska arterna.

Vitpilen, *S. alba* L., finnes i oerhört kraftiga bestånd, självsådd från närliggande pilvallar, medan bandpilen, *S. viminalis* L., är sparsam. Självsådda unga hybridplantor mellan vitpil och jolster äro icke ovanliga; *S. purpurea* L. däremot sällsynt.

S. caprea L. och *S. cinerea* L., Vens allmännaste arter, variera mycket starkt till såväl växtsätt, bladform och behåring. Bland de mera anmärkningsvärda formerna av vanlig sälg kunna nämnas *f. rotundifolia* Ser. (*orbiculata* Kern.), *f. lancifolia* Lasch. och *f. elliptica* Anders. och av *S. cinerea* *f. aquatica* (Sm.).

Sorbus torminalis (L.) Cr. Två ex. i parken vid Norrebro, det ena upprepade gånger nerskuret och därför en buske, det andra, ett resligt träd med vacker krona, delar sig ca 70 cm över marken i två stammar och har därunder en stamomkrets av 120 cm. Skadades ej av de stränga vintrarna. Av vanlig oxel, *S. intermedia* (Ehrh.) Pers., finnes åtskilliga, mest telningar och yngre individ men även några äldre träd. Nära Carlshöga i öns östra sida växer öns äldsta och största; ett mäktigt högstammigt träd, som vid brösthöjd mäter 208 cm i omkrets.

Thuja orientalis L. (*Biota orientalis* Endl.). Av den orientaliska tujan finnes ett välvuxet, ca 3 m högt, starkt blådaggigt, pelarformigt ex. i en trädgård vid Bäckviken, endast något 10-tal meter från havsstranden och fritt utsatt för östanvindarna. Barren sveddes också starkt och enstaka kvistar dogo under de svåra vinternarna 1940—42, men trädet reparerade relativt snart skadorna. Även efter vintern 1946—47 var den svårt brunsvedd på vindsidan,

men redan innan sommarens slut hade den i det närmaste återfått sitt normala utseende. Exemplet brukar nästan årligen bära talrika kottar. Trädets ålder är svår att uppskatta. Under de ca 20 år förf. haft tillfälle att obs. detsamma har det endast blivit obetydligt större. Ett ungefär lika stort och gammalt träd av den rent grönbarriga formen (i en trädgård i öns inland) ser däremot ut att vantrivas.

Den orientaliska tujan tillhör de sämst härdiga av de hos oss odlingsbara barrträden (jämför *Sylvén* 1945 och *Hjelmqvist* 1942). I längden lär den väl knappast kunna överleva annat än i de gynnsammaste delarna av sydligaste Sverige och då speciellt i Skånes kusttrakter. Det är också här man påträffar de äldsta och bäst bevarade individen av denna art. Före de svåra vintrarna kunde man vara ganska säker på att få se enstaka ex. i de skånska kustorterna. Själv har förf. observerat densamma i Hälsingborg (Vikingsberg), Landskrona, Lomma, Limhamn, Malmö, Trelleborg och i Kiviks fiskläge. Denna sistnämnda ortsuppgift är icke densamma som den av *Sylvén* (1945) uppgivna lokalen Kiviks Esperöd. Hur den orientaliska tujan har överlevt de stränga vintrarna 1940—42, och om den nu över huvud taget finnes kvar på dessa platser, har jag varit i tillfälle att kontrollera endast då det gäller Hälsingborg och Landskrona, där de ännu finnas kvar och ha bra reparerat de ganska avsevärda skador vintrarna åsamkade dem. Ett av ex. i Landskrona, en grönbarrig form, är ca 6 m högt och bildar en välvuxen, pyramidal krona, som dock ännu är betydligt glesare än under 1930-talet. I en annan närbelägen villaträdgård finnes ett flertal ex. av denna tuja, i höjd varierande mellan 1—1,5 m. Samtliga äro av trädgårdens ägare, *Dr. Sture Munke*, uppdagna genom frösådd men ändå av enhetlig typ.

Ulmus glabra Huds. *Lindqvist* (1932) har visat att vår nordväst-europeiska skogsalm kan uppdelas i två till sin geografiska utbredning och även morfologiskt väl skilda typer. Den ena av dessa, bergalmen, var. *montana* Lqst, har en nordvästlig utbredning med ursprungliga förekomster i England och Norge samt i norra Sverige »norr om Dalälven och framför allt inom de områden av Jämtland och Lappland, där den anges vara en utpräglad relikt

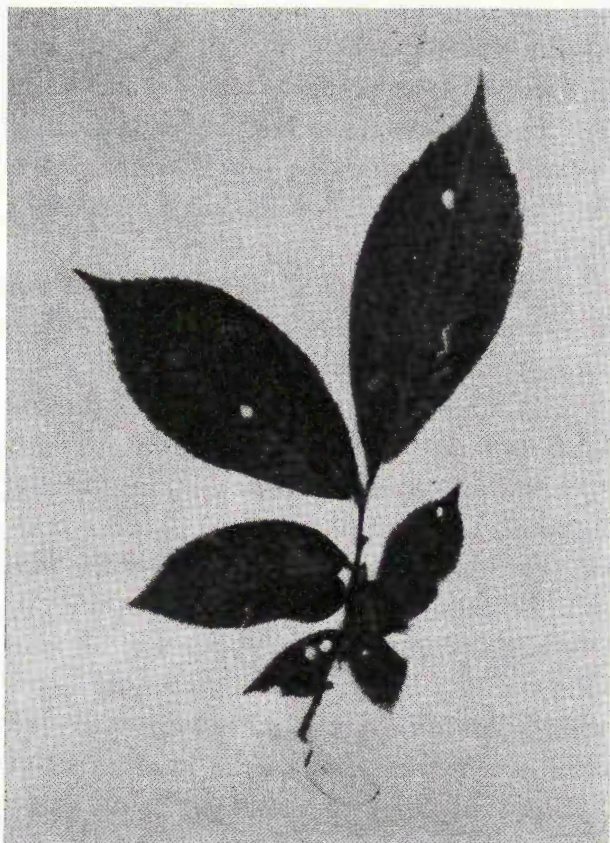

Bild 1. Bladbärande skott av *U. glabra* Huds. ssp. *montana* (Stokes) Hyl. från Mossen. Weibull foto.

företeelse.» Slättalmen, var. *scabra* Lqst, däremot »dominerar i de naturliga almbestånden i Sydsverige och Danmark.» Dessa båda almraser ha sedermera av *Hylander* (1941 och 1945) upphöjts till underarter. På Ven och över huvud taget i sydliga Sverige borde alltså endast finnas almar av *scabra*-typ, om vi endast hade att göra med en inhemsk almflora. Så är emellertid icke förhållandet. *Lindqvist* har i sin intressanta undersökning visat, att skogsalmen, speciellt under 1600- och 1700-talet, har planterats i mängd i det svenska kulturlandskapet, och att dessa kulturalmar till stor del ledde sitt ursprung från Tyskland, Holland och Eng-

land, importerade i form av frön och plantor. Dessa utländska almar tillhörde åtminstone delvis helt andra raser än de spontana, och de ha ofta i hög grad satt sin prägel på våra dagars almbestånd.

Urgamla jättestora almar finnes ej på Ven. Vid Uranienborg och Kungsgården växa öns förmodligen äldsta träd. Ett fritt växande vårdträd med vackert utbildad krona på sist nämnda plats mäter i brösthöjd 320 cm och ett annat på trädgårdssidan 365 cm.

Skogsalmen har möjligen en gång tillhört Vens ursprungliga flora. Huruvida de talrika almar, som växa vilda eller planterade på ön, i så fall delvis härstamma från dem är för närvarande omöjligt att avgöra med säkerhet. Den oerhörda variationen i växtsätt och bladform m.m. tyder emellertid på ett kraftigt inslag av främmande raser.

Träd, som kunna räknas till ssp. *montana*, ha endast anträffats i få exemplar. Ett dylikt relativt ungt träd, planterat vid dansbanan i d.s.k. Mossen, har jämnt avsmalnande, ungefär 3 gånger så långa som breda blad (Bild 1). Att *montana*-typen i ganska hög grad präglar öns almar visa emellertid de många mellanformer, som förekomma.

Typisk ssp. *scabra* är ofta företrädd. I synnerhet tyckes almfloran i öns östra delar samt vid Kungsgården till stor del bestå av hithörande former. En egendomlig och särpräglad form är var. *cornuta* (David) Rehd. (= *tricuspis* Koch samt *grandidentata* (Dum.) Moss. hos *Johansson* 1921 b). Hos denna form flikas bladen mot spetsen, så att de ge intryck av att vara flerspetsade. I litteraturen anges denna form ha 3—5 flikade blad. På Ven finnes emellertid träd med blad, som ha 7 eller flera tydliga flikar. Om denna form skriver *Lindqvist* (1932), att »den har visat sig vara en tillfällig form utan större systematiskt värde» och *Schneider* (1906) säger: »tritt spontan an Stocklohden auf». *Johansson* (1921 b och 1924) poängterar »att de flikade bladen förekomma i kronan huvudsakligen på de kraftigare ändskotten men stundom även på svagare skott och även på kvistar, där föregående skottgeneration bär frukt.» Vad flikighetens förekomst i kronorna beträffar, så överensstämmer flera av de till denna form hörande träd, som förekomma på Ven, med den av *Johansson* ovan citerade Gotlands-

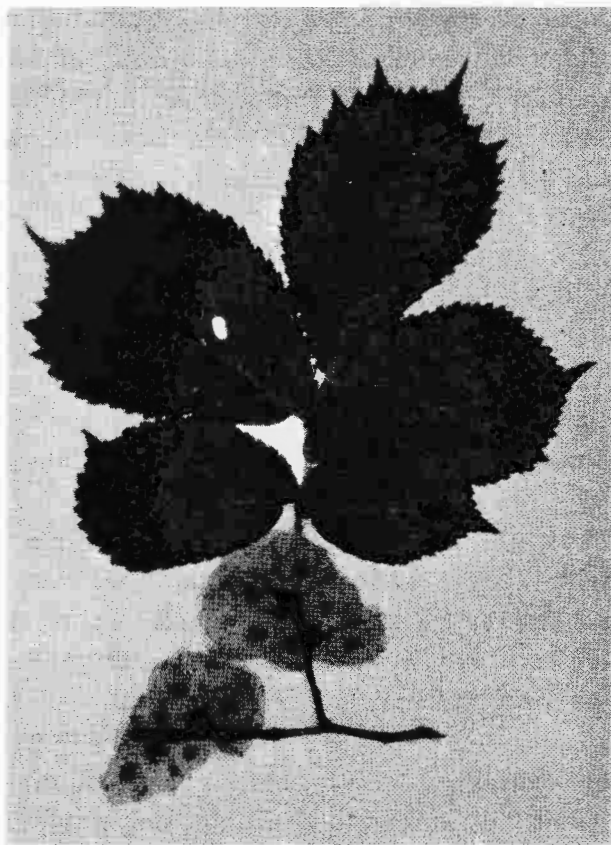

Bild. 2. *U. glabra* Huds. f. *cornuta* (David) Rehd. från Ven. Weibull foto.

förekomsten. Hos andra träd däremot — särskilt gäller detta ex. från Mossen och Kungsgården — bära kronorna praktiskt taget endast flikade blad, oavsett om skotten äro långa eller korta eller om föregående skottgeneration bär frukt eller icke. Det är emellertid endast de mot skottspetsarna samlade större bladen, som äro flikade. De mot skottens bas i storlek avtagande bladen övergå efterhand i normal tandning.

Det faller sig svårt att avfärda denna form som tillfällig om man därmed menar, att den är modifikativt betingad. Med lika stor rätt skulle man i så fall kunna påstå, att den glattbladiga almen, var. *nitida* Fr., är tillfällig. Den kan också uppträda sporadiskt

bland normaltypen och är ofta, liksom *f. cornuta*, m.el.m. distinkt utformad. *Johansson* (1922) skriver t.ex. om skogsalmarna på Öland: »Utpräglad var. *nitida* Fr. syntes ingenstades, men glänsande, fast något sträva blad äro rätt vanliga. Gleshåriga bladskaft och årsskott samt nästan kala blad iakttogs t.ex. i en löväng i Algutsrum. Träden voro vid tillfället sterila.» Ätminstone då det gäller förekomsten av *f. cornuta* på Ven föreligga inga skäl, som tala för, att de tätt intill varandra, i mycket god mylla växande träden, i ett fall skulle modifieras till flikighet medan grannarna bibehålla sin normala tandning. Säkerligen ha vi i de här påtalade båda fallen att göra med ärftliga anlag, som i olika kombinationer ge till resultat en m.el.m. utpräglad och konstant hårlöshet respektive flikighet hos bladen.

Av almar med avvikande bladform kan även nämnas ett träd i ravinen vid Bäckviken, som har stora, nära nog runda blad (Bild 3). Till formen påminner den något om en av *Johansson* (1921 b, 1924) och *Lindqvist* (1932) avbildad alm från Vallstena på Gotland. De endast i skydd av bladskaft och knoppar fragmentariskt håriga tvåårsskotten och de talrika lenticellerna visa dock, att den icke, som Gotlands-formen, kan räknas till *scabra*-typen.

En mycket storbladig alm med stora och glesa, till stor del helbräddade tänder har iakttagits vid Uranienborg (Bild 4).

I Kungsgårdens park finnes en del, nu 3—4 m. höga stubbskott efter en för ett antal år sedan avverkad alm. De äldre delarna av dessa skott bära blad, som — med undantag för undersidans nervvinklar — äro helt eller nästan helt glatta samt glänsande på ovasidan. Årsskotten äro försedda med en ganska gles, snart i det närmaste helt försvinnande hårbeklädnad, och bladen äro i hög grad osymmetriska vid basen, liksom fallet brukar vara hos en del former av hybriden mellan *U. carpinifolia* och *glabra*, *U. hollandica* Mill. Denna form har av förf., om än med tvekan, identifierats med var. *nitida* Fr. Utan tillgång till frukter samt skott och blad från äldre grenar, lär en fullt säker identifiering icke vara möjlig. Bladen likna emellertid, särskilt på grund av den starkt skeva bladbasen, i hög grad dem hos vissa former av den holländska almen, men de förefalla ha alltför korta skaft för att kunna iden-

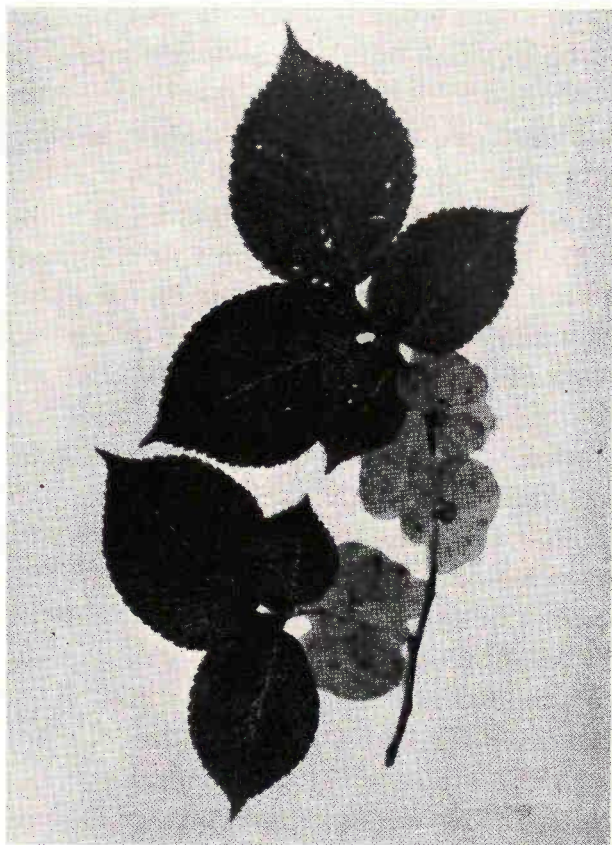

Bild 3. *U. glabra* Huds. Bred- och rundbladig typ från Bäckviken, Ven.

tifieras med dem. Vissa systematiskt-floristiska uppgifter (t.ex. hos *Ostenfeld* 1918, *Raunkiaer* 1942) om att var. *nitida* skall karakteriseras av en föga skev bladbas kan dock knappast gälla annat än för de biotyper, som överensstämmer med huvudformen vad bladens byggnad beträffar. Helt glattbladiga former kunna säkerligen uppstå hos vilka biotyper som helst och då även hos de mera sällan uppträdande, för övrigt typiska *glabra*-former, som ha starkt osymmetrisk bladbas (jämför även *Lindqvist* 1932).

Även växtsättet är underkastat stark variation. På annat ställe i denna publikation omtalas en av extremtyperna (jämför artikeln »Venalmen, *Ulmus glabra* Huds. f. *insularis* n. f. sid. 125).

Ännu en av Vens almformer är värd ett omnämnande. Kyrkbackens gamla kyrka omges av en rad almar i sina yttergränser. De äldsta almarna finnas planterade omkring den äldsta närmast kyrkan belägna delen av kyrkogården och äro vanliga skogsalmar av sannolikt blandad typ. Vid en senare företagen utvidgning av kyrkogården har även här planterats almar men av en typ, som starkt avviker från vanlig skogsalm. Dessa träd äro enligt uppgift av den man, som planterat desamma, inköpta från Ramlösa plantskola och satta år 1895. De äro nu resliga, kraftiga träd med en stamomkrets av intill 165 cm i brösthöjd. Omkring år 1925 planterades ytterligare ett antal från Holland importerade almar av samma typ (från svensk plantskola kunde de då icke erhållas), och dessa ha nu en stamomkrets av intill 95 cm. Dessa kulturalmar ge ett spensligare och mera elegant intryck än de till sin arkitektonik grova och stela vanliga skogsalmar, som växa intill. De ha en betydligt tätare och rikare förgrenad, brett avrundad krona samt finare och spensligare skott och kvistar, vilka under andra året i det närmaste sakna hårbeklädnad.

De relativt små bladen (i medeltal av 10 mätta blad $11,8 \times 5,7$ cm) äro utdragna i en tämligen lång spets men avsmalna för övrigt ungefär lika hastigt mot båda ändar. Väl utvecklade blad ha en ganska sned eller skev bladbas och 1—2 tandade tänder (Bild 5). Småbladen vid skottens bas äro avlånga eller äggformade. Ätminstone under hög- och eftersommaren äro bladen ofta föga sträva för känseln och i regel något glänsande. Frukterna avvika från skogsalmens därigenom, att fröet i de flesta fall är beläget något över vingfruktens mitt (jämför nr 4 i tab. sid. 59). Fertiliteten tyckes vara normal. Av 400 sommaren 1947 avräknade frukter voro 76,8 % matade.

De många träden ge ett enhetligt intryck. Ätminstone ha inga större typskillnader kunnat iakttagas vid den än så länge ganska flyktiga undersökning, som ägnats dem. De bära i regel rikligt med frukter och ha även självsått sig i intilliggande backsluttningar, där ca 14 större och mindre, ännu icke frukt bärande individer ha noterats, alla av samma typ som moderträden. I parken vid Norrebro finnes även ett antal träd av samma form, och vid

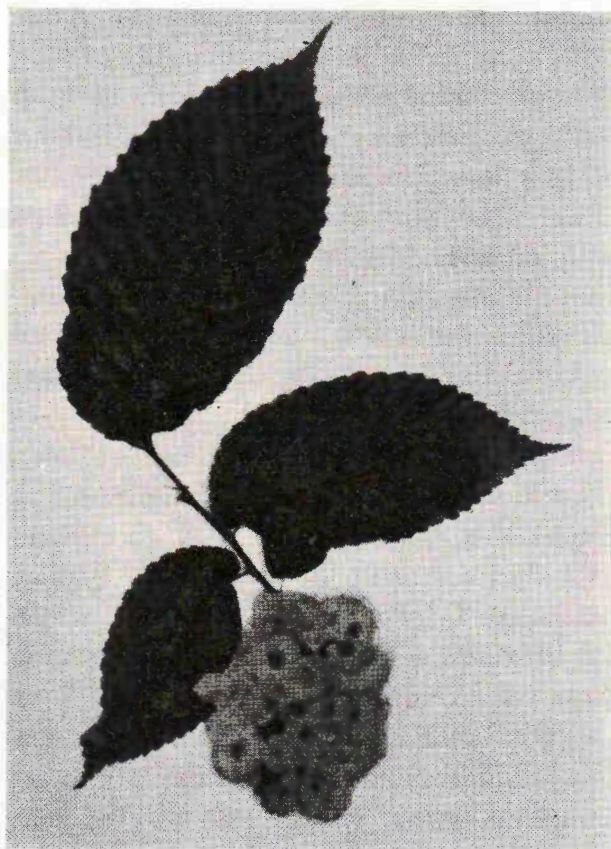

Bild 4. U. glabra Huds. Frukt- och bladbärande skott av en alm från Uranienborg, Ven, med stora, ovanligt formade, nästan helbräddade tänder.

Husvik fanns tidigare ett större, nu avverkat träd, som gett upphov till en koloni av 5 st., troligen självsådda exemplar, de äldsta i bärighetsåldern. Dessa träd avvika från dem vid Kyrkbacken och Norrebro genom något större blad och frukter (jämför nr 5 i tab. sid. 59).

Ungefär samma almform finnes även planterad i parker, trädgårdar och alléer i Landskrona, och den har sannolikt en vidsträckt utbredning i Skåne. Under bilresor har förf. vid flera tillfällen iakttagit almar vid gårdar och alléer, som habituellt företett stora likheter med densamma, så t.ex. vid Kristianstad.

Utan tvivel ha vi i denna kulturalm att göra med någon av de almsorter, som i slutet av förra och i början av detta sekel förökades och salufördes i våra plantskolor. Det gällde bara att taga reda på vilken. Vederbörande plantör hade icke något minne av namnet. De ovan angivna egenskaperna, som karakterisera densamma, överensstämma emellertid mycket bra med de kortfattade diagnoser, som våra moderna dendrologiska verk (*Krüssmann, Rehder* m.fl.) ge av den i Belgien uppkomna och på europeiska kontinenten allmänt planterade belgiska almen, *U. hollandica* Mill. var. *belgica* (Burgsd.) Rehd. *Krüssmann* (1937) uppger *U. hollandica* Späth och hort. som synonym till denna varietet, och den i Späth-buch 1920 meddelade, i allmänna ordalag hållna beskrivningen motsäger icke denna uppgift. I svenska plantskolor kan den därför ha saluförts och spritts, dels under namnet *U. hollandica*, dels som *U. belgica*.

Denna till hybridarten *U. hollandica* räknade var. intar en särställning genom sin höga fertilitet. Hybridformer mellan skogs- och lundalm bruka nämligen vara sterila eller föga fertila (jämför *Johansson* 1921 a och b samt 1922). Det är dock icke alltid som en m.el.m. starkt nedsatt fertilitet kan anses vara utslagsgivande för avgörandet om hybridogen härstamning föreligger. Till synes fullt typiska *U. carpinifolia* kunna nämligen, av okänd orsak, vara helt eller nästan helt sterila. Det nyutgivna danska bokverket »Buske og Trær» nämner t.ex. om denna art: »Her i Landet findes mange, gamle, blomstrende Trær af Arten, men næsten udelukkende med gølge Frugter.» I en not tillfogas: »*U. carpinifolia* kan ikke regnes for ubetinget steril. Fra Landbohøjskolens Have meldes om Frugtmodning tre gange mellem 1887 og 95. Fra Bornholm meldes om »Selvsaaning» og i Botanisk Have i København var der modne Frugter 24 maj 1945. Frø av *U. c. hørsholmii* er fundet.» Den sistnämnda, hörsholmsalmen, anses i regel tillhöra hybridarten *U. hollandica*. Själv har jag påträffat helt sterila lundalmar vid Sextorp samt sådana med starkt nedsatt frösättning (7,8 %) vid Hildesborg, båda orterna i Skåne.

Johansson (1921 a sid. 78—79) omnämner en almform liknande den belgiska men endast delvis fertil från Skanör. Den av samme

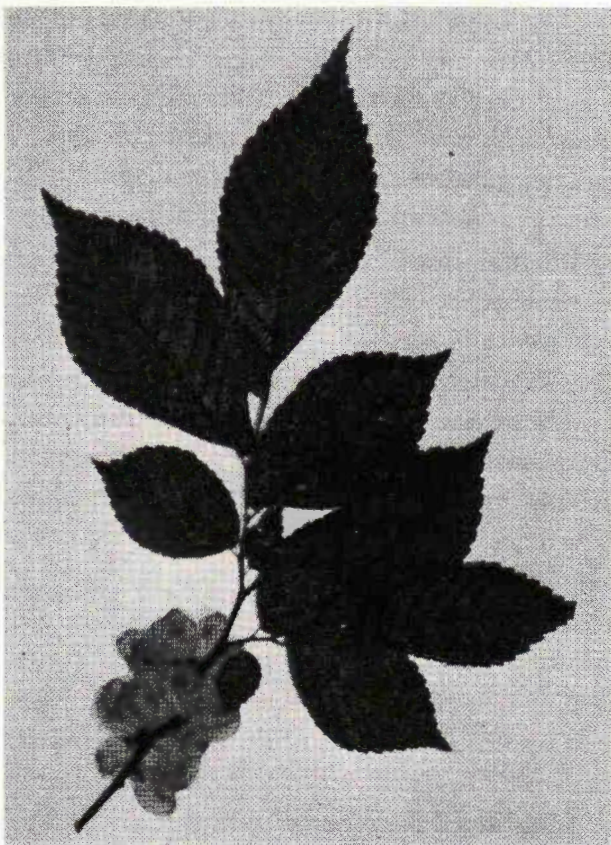

Bild. 5. Blad- och fruktbärande kvistar av *U. hollandica* Mill. var. *belgica* Rehd. Exemplar från Husvik, Ven. Weibull foto.

förf. (1921 a) likaledes från Skanör beskrivna, fullkomligt sterila hybriden mellan lund- och skogsalm, kan däremot ej vara identisk med den belgiska almen, vilket han (1924) låter påskina, då han kallar denna form *U. latifolia* Poederlé, ett synonym till *U. hollandica* Mill. var. *belgica* (Burgsd.) Rehd. Från den ovan beskrivna belgiska almen avviker den, enligt illustrationen att döma, bl. a. genom sina alltför långa bladskäft, den ovan nämnda totala steriliteten samt därigenom att den har en m.el.m. smal om *U. carpini-folia* erinrande krona: »Im dichten Bestande wird die Baumkrone fast cylindrisch.»

Hybrider mellan väl skilda arter bruka vara sterila eller ha en nedsatt fertilitet och icke en fullt normal sådan, så som fallet är med den här omnämnda belgiska almen, *U. hollandica* var. *belgica*. Möjligen kan denna almforms kombinerade intermediära ställning mellan skogs- och lundalm och normala fertilitet förklaras på så sätt, att den utgör en utklyvningsprodukt ur någon av den holländska almens former, och då kanske först efter skedd återkorsning med en *U. glabra*-typ. De ca 19 fröplantor, vilka iakttagits som självsådda på Ven, verka åtminstone ännu så länge i allt väsentligt enhetliga och överensstämmande med moderträden, vilket kan tyda på hög frökonstans och föga vicinism från den närstående vanliga skogsalmen. På grundval av det lilla material, som föreligger, är det dock icke möjligt att draga några säkra slutsatser, vare sig om denna almforms genetiska konstitution eller om graden av vicinism. Kombinerade naturstudier och odlingsförsök komma kanske att ge svar på frågorna.

Tabell över frukternas fertilitet och längd samt fröets placering i vingfrukten hos följande *Ulmus*-former: 1 *glabra* från Landskrona, 2 *glabra cornuta* från Ven (Mossen), 3 *glabra insularis*, 4 *hollandica belgica* från Kyrkbacken, 5 samma form från Husvik (Ven), 6 d:o från Landskrona, 7 *carpinifolia* från Slottsparken i Landskrona. Nr 2—6 äro nämnda i texten. Nr 1 och 7 ha medtagits som jämförelse.

	Fertilitet		Frukternas längd cm.		Avst. fr. frukt.bas till fröet cm.			Avst. fr. frukt. ovank. t. fröet cm.		
	avräkn. frukter	% matade	antal mätta	medel- tal	stör- sta	min- sta	me- deltal	stör- sta	min- sta	me- deltal
1. <i>Ulmus glabra</i> ...	400	82.0	100	25.9	10.0	6.0	9.1	11.5	8.5	11.0
2. <i>U. g. cornuta</i> ...	300	74.0	100	22.8	8.0	5.5	7.6	10.5	7.0	10.1
3. <i>U. g. insularis</i> ...	400	57.5	60	22.8	9.5	6.5	8.4	9.0	6.5	8.7
4. <i>U. hollandica belgica</i> ...	400	76.8	100	19.9	9.5	6.5	8.4	7.0	4.5	6.2
5. <i>U. hollandica belgica</i> ...	400	81.0	100	22.8	11.5	8.0	11.1	8.5	5.0	7.2
6. <i>U. hollandica belgica</i> ...	400	75.3	100	20.3	10.0	7.0	9.1	6.5	4.5	6.1
7. <i>U. carpinifolia</i>	400	64.5	75	25.9	14.0	8.0	11.6	7.0	5.0	6.8

Följande kommentarer till tabellen över frukternas fertilitet och fröets placering m.m. äro kanske på sin plats. Frukterna äro hos samtliga nr insamlade sommaren 1947. Alla mätningar äro utförda på torkat material. De medtagna almformerna visa en god fertilitet, dock möjligen med undantag för f. *insularis*, som har en något för låg procent matade frukter. Av de till den belgiska almen hörande nr 4—6 visar nr 5 genomgående högre siffror än 4 och 6. Detta kan bero på genetiska skillnader men kan även vara modifikativt betingat därav, att ifrågavarande träd äro helt unga. Nr 4 och 6 visa däremot en mycket god överensstämmelse, både vad frukternas storlek och fröets placering beträffar. Fröets olika placering hos de tre almarterna eller -formerna framgår därav, att det största avståndet till fröet har erhållits vid mätning från fruktens ovankant, då det gäller *glabra*-typerna (hos nr 3 är dock fröet praktiskt taget placerat i fruktens mitt), medan avståndet till fröet är störst från basen räknat hos formerna nr 4—7. Siffrorna visa att nr 4—6, vad fröets plats i frukterna beträffar, mera överensstämmer med *U. carpinifolia* än med *U. glabra*.

CITERAD LITTERATUR.

- Blom, C. 1930. Om släktet *Lycium* i Sverige flora. — Meddel. fr. Göt. Bot. Trädg.
- Dahlbeck, Nils. 1940. Äldre svenska kulturrosor. — Lustgården.
- Fries, Harald. 1945. Göteborgs och Bohus läns fanerogamer och ormbunkar. Göteborg.
- Heintze, Aug. 1918. Om endo- och synzoisk fröspridning genom europeiska kråkfåglar. — Bot. Notiser.
- Hesselman, B. 1924. Juglon. — Festskrift til Dr Amund B. Larsen. Kristiania.
- Hjelmquist, Hakon. 1942. Studier över de tre senaste vintrarnas köldskador på träd och buskar i Lunds Botaniska trädgård. — Lustgården.
- Holmgren, Björn. 1933. Ätkastanjen förvildad i Blekinge. — Lustgården.
- 1941. Några anteckningar om Blekinges adventiv och ruderalflora. — Bot. Notiser.
- 1942. Blekinges flora. Karlskrona.
- Hylander, Nils. 1941. Förteckning över Skandinavians växter. I. Kärleväxter. Lund.
- 1945. Systematische studien über Nordische Gefässpflanzen. Uppsala.
- 1948. Våra prydnadsväxters namn. Stockholm.

- Johansson, K. 1921 a. Was ist unter dem Namen *Ulmus montana* With. var. *nitida* Fr. zu verstehen. — Bot. Notiser.
- 1921 b. Bidrag till kännedom om Gottlands *Ulmus*-former. — Svensk Bot. Tidskr.
- 1922. *Ulmus*-studier på Öland. — Bot. Notiser.
- 1924. Om våra almar. — Lustgården.
- Krüssmann, Gerd. 1937. Die Laubgehölze. Berlin.
- Lagerberg, Torsten. 1928. En ovanlig flygsandsbindare. — Lustgården.
- Lindqvist, Bertil. 1932. Om den vildväxande skogsalmens raser och deras utbredning i Nordvästeuropa. — Acta Phytogeogr. Suecica. IV.
- Nitzelius, Tor. 1945. Populus. En sammanställning av odlingsbara popplar. — Lustgården.
- Ostenfeld, C. H. 1918. Bemærkninger om Danske Trær og Buskers Systematik og Udbredelse. I. Vore Ælmearter. — Dansk Skovfor. Tidsskr.
- Påhlman, Georg. 1912. Förteckning öfver ön Hvens fanerogamer och kärlkryptogamer. — Bot. Notiser.
- Raunkiær, C. 1942. Dansk Ekskursions-Flora. 6 Udg. Köpenhamn.
- Rehder, Alfred. 1947. Manual of Cultivated Trees and Shrubs. Sec. edit. New York.
- Schneider, C. K. 1906. Handbuch der Laubholzkunde. Band 1. Jena.
- Sernander, Rutger. 1915. Svenska Bot. Föreningen. Exkursionen till Skåne juli 1915. — Sv. Bot. Tidskr.
- 1940. *Prunus spinosa* × *Pr. insititia* i den svenska växtvärlden jämte några ord om *Prunus*-arternas växtgeografiska ställning i densamma. — Växtgeografiska studier tillägnade Carl Skottsberg. — Acta Phytogeogr. Suecica XIII.
- Sylvén, Nils. 1945. Hårdigheten hos barrträden i våra parker och trädgårdar. — Lustgården.
- Weimarck, H. 1947. De nordiska ekarna. 2. *Quercus petraea* och *Q. petraea* × *Q. Robur* jämte en systematisk och växtgeografisk överblick. — Bot. Notiser.

TRÄDGÅRDEN VID LINNÉS RÅSHULT— ETT FÖRSÖK TILL REKONSTRUKTION

*Föredrag vid Föreningens för Dendrologi och Park-
vård sammanträde den 14 mars 1948.*

av hortonom Bertil Mo

*»Då vår sal. far år 1706 flötte till Råshult, som
är kapellanboställe vid Stenbrohult, anlade han
en liten trädgård där, ty han var en stor älska-
re av botaniken...»
(Samuel Linnaeus).*

På Kristi Himmelsfärdsdagen 1946 samlades på Råshult Handelsträdgårdsmästarförbundet och Hembygdsföreningen Linnés styrelse samt föreståndarna för trädgårdsskolorna i Alnarp och Adelsnäs, direktörerna Callmar och Thorsell. Upptakten till detta sammanträde var, att dåvarande förbundsordf. Otto Persson, Bisp-motala, vid ett tidigare besök fann platsen alltför fattig på blom-mor. Direktör Callmar förklarade då, att han skulle låta det ingå som en övningsuppgift för hortonomkursen på Alnarp. Detta var upptakten till det rekonstruktionsförsök, som jag nu skall fram-lägga.

Råshults Södregård ligger i södra Småland — Stenbrohults soc-ken av Kronobergs län — utefter södra stambanan mellan statio-nerna Älmhult och Diö. Gården anslogs av kronan till kaplans-boställe 1692. År 1703 kom Nils Linnaeus som hjälppräst till pros-ten i Stenbrohult. Han blev senare vald till komminister, gifte sig med kyrkoherdens dotter och flyttade till Råshult. Med försam-lingens hjälp hade antagligen under vintern 1705—06 ett hus byggts på platsen. Den 23 maj 1707 föddes där sonen Carl. Samma år dog prosten i Stenbrohult och året efter blev fadern utnämnd till hans efterträdare, och flyttade till Stenbrohult. Han upprätthöll dock komministerbefattningen till år 1720.

Under tidernas lopp har man någon gång tvivlat på att den nu-varande Råshultsstugan skulle vara Linnés födelsehem, men man

Bild 1. Råshult strax efter restaurationen 1933.

har i allmänhet ansett det självklart att så är fallet, då inga andra byggnader under större delen av 1800-talet funnits på gården.

Den nuvarande Råshultsstugan kan vi dock med säkerhet följa från åren mellan 1751—1807. Enligt dr. Lindell är den uppförd före 1781. År 1861 insamlades på frivillig väg av Kronobergs läns Hushållningssällskap 5.000 riksdaler, och $\frac{1}{2}$ tunnland mark uppläts mellan järnvägen och gården till parkområde. Planeringsarbetena leddes av överplanören vid Statens järnvägar. Ett monument restes i backen mellan järnvägen och stugan. Området försågs med en hög bred mur av granit, i vilken insattes tvenne järngrindar. Anläggningen invigdes år 1866.

Intet gjordes sedan, och området fick sköta sig självt tills landshövdingen 1913 besökte Råshult och tyckte det såg vanvårdat ut. Hushållningssällskapet anslog då 400 kr. till parkens förskönande. Området rensades från skymmande träd, undervegetationen höggs bort, rabatter anlades, ädelgranar, thujor samt ett flertal prydnadsväxter inplanterades. Därigenom kom platsen att se ännu mera vanvårdad ut än förut och hade helt och hållet berövats sin karak-

tär. Under den torra sommaren 1914 höll därtill allt på att torka bort.

År 1930 beviljades statsmedel för platsens istandsättande. Arbete påbörjades 1931 under ledning av arkitekt P. Boberg, Växjö, och voro i stort sett avslutade 1933.

Stugan återställdes i sitt ursprungliga skick, stengärdesgården revs och utbyttes mot en mera anspråkslös och för platsen passande inhägnad. Området rensades upp och nyplanterades. I detta skick befinner sig nu Råshult.

Råshults Södregård ligger på en ås, som sluttar ned mot den bäcksänka, i vilken järnvägen går fram. På krönet ligger det nuvarande bostadshuset med framsidan vänd från sluttningen. Söder om gården sänker sig åsen, och man kommer till en vacker slätteräng, rik på den flora, som smyckar ängarna i Småland. Här och där övergår den i en lundäng med vegetation av hassel, olvon, slån, nypon och enslaka hamlade träd. Gården gränsar i nordost till Råshults Norregård, som är allmogemuseum och äges av Hembygdsföreningen Linné. Mellan gårdarna går en gammal kyrkväg, som leder ned till Stenbrohults kyrka.

Linnégården ligger nu inbäddad i en gammal, med höga lövträd uppblandad fruktträdgård. Fruktträden härstamma från den mellan åren 1871—74 av komminister Linner anlagda trädgården.

Det är denna vegetation, som skall utgöra stommen i den nya anläggningen. Man får då en känsla av att lövängen går ända fram till huset. De besökande skall här från tidigt på våren till långt fram på sena hösten få njuta av lövängens alla blomster. Det är den vilda floran, som i all sin prakt skall bilda den naturliga, oefterhärmliga ramen kring Råshult. Förslaget avser alltså att återge Råshult något av den karaktär, som det hade på Nils Linné's tid. På grund av de sparsamma beskrivningar över platsen som finnes, har det inte gått att få någon fullständig restauration till stånd, men med hjälp av den Linnéanska litteraturen och andra samtida skrifter har förslaget kommit till utformning.

Som Råshult ser ut i dag, finns det en del barrträd och buskar, som inte alls passar in i miljön. Dessa måste bort. Linné skriver i sin Skånska resa om Råshultstrakten: »Ängarna här på orten

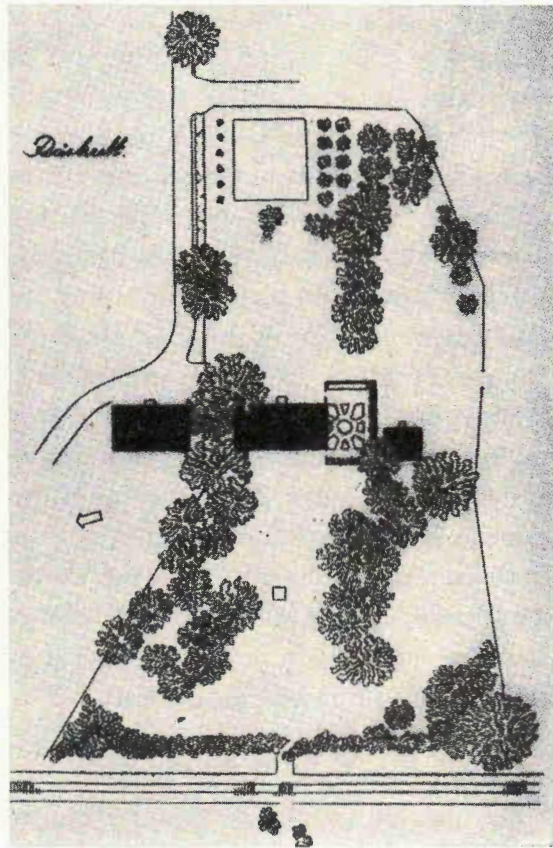

Bild 2. Plan över Råshult enligt rekonstruktionsförsöket.

äro i samma gärde med åkern, som icke för sig sjelf är avstängd; de äro öfwerwuxne med åtskilliga Löf-trän och mycken Lind, men Barrträn, såsom Tall, Gran och En, tålas icke i dessa täcka ängar.»

Av denna Linnés beskrivning framgår, att barrträden icke tålas och bör alltså huggas bort. Vidare borttagas en gullregnsbuske samt ett symphoricarpusbuskage; dessa buskar hade nämligen inte kommit till Sverige vid denna tid.

Vi känna trädgården vid Råshult endast genom den skildring Carl Linnei broder Samuel givit i ett brev till docenten i historia

Jonas Hallenberg. Han skriver: »Då vår sal. far år 1706 flötte till Råshult, som är kapellanboställe vid Stenbrohult, anlade han en liten trädgård där, ty han var en stor älskare av botaniken... I denna planterade han årskilliga växter och helst sådana, som hade vackra blommor. Hans unga hustru, nygift, som ej förr sett sådana (nej, knappt någon enda trädgård) tyckte om trädgårdens behaglighet. I denna trädgård hade sal. far själv med egen hand gjort en upphöjning såsom ett runt bord, runt omkring sängar och örter eller buskar, som skulle representera gästerna, och blomster avbildade rätterna på bordet.»

Varifrån har nu Linnaeus fått idén till denna trädgård? På mitten av 1600-talet började man vid de större nybyggda slotten anlägga trädgårdar i barockstil efter franskt mönster. Vid de mindre slotten och herrgårdarna runt om i landet levde däremot renässansen ännu kvar. Och det var tydligen så att den anläggningskonst, som under 1500- och 1600-talen blomstrade särskilt i de södra landskapen, varit av så rik och livskraftig natur, att intet senare kunnat undantränga den. De anläggningar, som här tillkommo under 1700-talet höra till sin art och typ hemma i ett tidigare sekel.

Ser man nu på den av Samuel Linnaeus beskrivna trädgården, med dess symmetriska uppläggning, dess sirligt tecknade gångnät, med en rundel i mitten omgiven av likformiga rabatter, finna vi lätt gemenskapen med renässansanläggningen. Och i den litteratur som finnes över renässanssträdgårdar kan man finna kvarter i parterren som mycket liknar denna. Och i trädgården finner vi också renässansens lysande formsköna blommor, lökväxter, tulpaner, hyacinter, narcisser och liljor.

Vad kan nu ha inspirerat Linnaeus till att göra en sådan trädgård? Kanske har han under sin studietid i Lund, eller då han som informator vistades på den skånska landsbygden sett någon anläggning, som tilltalat honom så, att han själv gjort något liknande. En annan möjlighet är, att han fått idén från någon samtida trädgårdsbok.

Då man förr anlade en trädgård, kunde man förfara på två olika sätt. Antingen lade man den i direkt anslutning till själva

Bild 3. Modell av Linnégården i Råshult med blomstergården vid södra gaveln.

huset eller också helt fristående. Man kringgärdade den dock alltid för att skydda sig mot boskapen. Då det här enligt beskrivningen rör sig uteslutande om en prydnadsträdgård, med allahanda sköna blomster, som dagligen skulle avnjutas, var väl inget naturligare än att man lade den så nära huset som möjligt, och då givetvis vid dess södra gavel. Det är nu meningen att återställa denna.

Hägnaden göres i form av en hankärdesgård av samma typ, som nu omger Råshult. På övre och nedre sidan av huset göras två grindar. De besökande skall efter att ha sett stugan invändigt kunna vandra genom trädgården och ut i parken nedanför huset.

Utmed gärdesgårdens södra och västra insida planteras en häck av *Rosa spinosissima*. Då platsen sluttar mot väster och man inte vill ha en alltför stark lutning lägges en stödmur, som får taga

upp höjdskillnaden. Planen lägges i grus. På denna lägges det av Samuel Linnæus beskrivna »bordet», med omkringliggande sängar. Utefter den västra sidan vid staketet lägges en annuell rabatt med solrosor som paradörer. Växtmaterialet är hämtat ur Adonis Stenbrohultensis, Hortus Uplandicus, Den Svenska Lust-, Örte- och Trä-Gården av J. Ahlich och Den Svenska trädgårdspraxis av Peter Lundberg m. fl. samtida skrifter.

Med all säkerhet fick Linnés fader en hel del växter från sin morbror kyrkoherden Sven Tiliander i Pjätteryd. Denne hade nämligen en för den tiden stor trädgård.

I ett av breven till samme Jonas Hallenberg skriver Samuel Linnæus: »1709 anlade han här (Stenbrohult) en trädgård och transporterade både trä och örter från Råshult fast ei alla, ty en del stå där ännu.» Alltså de vanligaste växterna från den tiden, som finnes uppräknade i Adonis Stenbrohultensis funnos säkerligen också på Råshult. »Pionen ansågos såsom 'blommornas drottning', och hyllades genom riklig gödsling, och hennes hofstat utgjordes av påsk- och pingstliljor, aklejor, vallmo, sammetsrosor, blåklint, borstnejlikor, åbrodd, mynta, 'salvia' och många andra.» (Th. M. Fries).

På husets framsida utefter väggen mellan ingången och trädgården planteras enkla stockrosor i flera färger.

Bakom huset planteras fritt i gräset, sådana växter, som kan benämnas trädgårdens rymlingar. Det är sådana som lätt bildar frö och självsår sig eller växer med utlöpare, t. ex. Aqulegia, hässelklocka (*Campanula latifolia*), krolliljan (*Lilium Martagon*), kejsarkrona (*Fritillaria imperialis*) och *Tulipa silvestris* m. fl.

På hustaket planteras taklök (*Sempervivum tectorum*) även kallad huslök. Linné skriver i sin Skånska resa om huslöken: »Huslöken var planterad på de torvlagda taken, där han så rotat och förökat sig, att man icke utan möda kunde upphämta roten. Denna växt är på torvtak den allra tjänligaste att kvarhålla mullen, varigenom ett tak, som är övervuxet med denna ört, kan uthärda hela hundra åren, där andra torv- och mulltak genom storm, regn, frost och sparvar fördärvas, som dessa alldeles und-

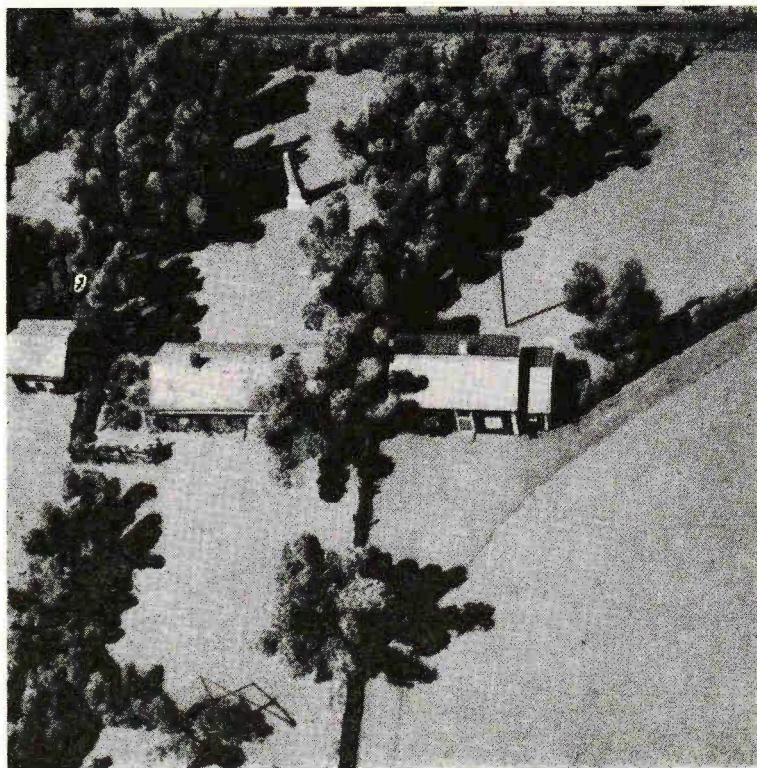

Bild 5. Flygfoto över modellen.

Kup- och rishumle beskrives av Peter Lundberg i *Den Svenska trädgårds praxis*. Då man skulle plantera rishumle tillgick det på följande sätt: Jordstycket snörslogs och en grav stacks upp efter snöret till ett kvarters djup. Sedan lades rötterna i fåran efter varandra, så att de räckta mest ändarna på varandra, på tre tvärfinger när, och sedan täckes jorden över. Strängarna sattes på en alns avstånd. Sedan lades alris på åkern i ett tjockt lager. Riset höll åkern ren från ogräs, som sedan ruttnar och blir till mull.

Om kuphumle skriver Lundberg. Kuphumlen sattes i förband med 4 alnar mellan varje påle. Jorden skottades upp kring pålarna till 3 kvarters höjd till runda kupor. Kupan fördjupades i mitten och 5—6 rötter lades ned i varje kupa med 3" avstånd och sedan

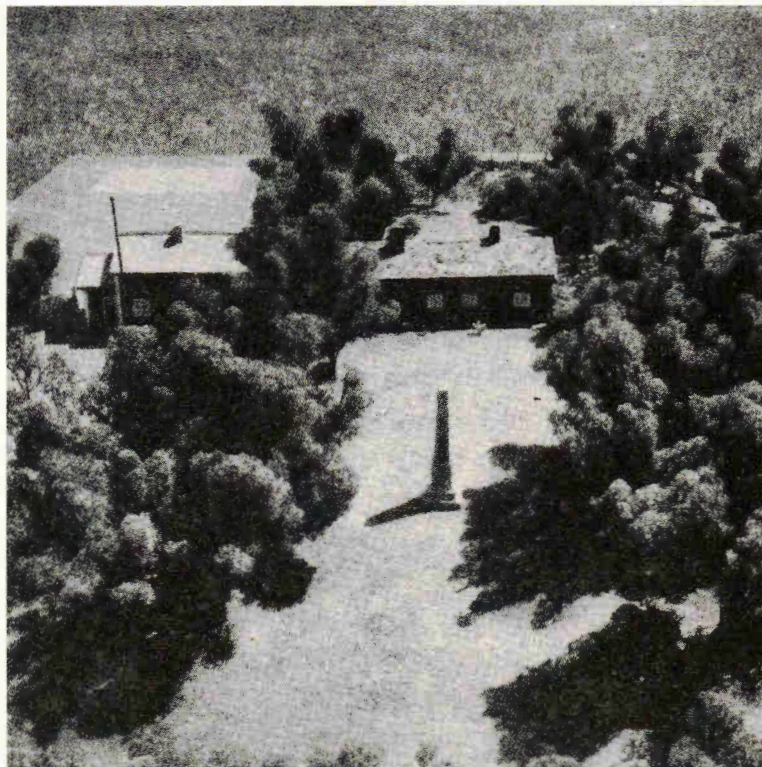

Bild 6. Linnégården från väster med befintligt lövträdsbestånd.

påfylldes med sådan jord, som kupan består av, en tvärhand. Jorden trampades till och sedan lades brunnen gödsel på kupan och vattnades härpå några gånger. Andra året sattes störrar i humlegården.

Visserligen säger Linné att rishumle användes, men då detta kommer att bli svårt att sköta och troligen ser vanvårdat ut, planteras en rad kuphumle.

På andra sidan av linåkern planteras på förhöjda lister två rader med bärbuskar, röda vinbär och krusbär.

I backen nedanför stugan och i ängsmattan söder om byggnaden inplanteras växter tillhörande lövängen. Det är den vilda floran, som skall bilda ramen kring trädgården på Råshult. Den

redan befintliga floran får naturligtvis på intet sätt skadas. Lämpliga växter för lövängen äro: Hästfibbla (*Arnica montana*), brudborste (*Cirsium heterophyllum*), bleckblomster (*Lychnis viscaria*), kärringtänder (*Primula veris*), flugblomster (*Linaria vulgaris*), liten och stor blåklocka (*Campanula rotundifolia* och *C. persicifolia*) m.fl. (Utdrag ur Linnés skrifter om Småland av Axel Ramm).

Planen framför stugan skall vara det betade tunet.

Inga grusvägar får förekomma inom området. Skulle slitning av gräsmattan uppstå på någon trafikerad del, utströs ett tunt lager fin sand, som gräset lätt växer igenom. På detta sätt förhindras uppkomsten av alltför markerade gångar.

På planen framför byggnaden finnas resterna av en gammal brunn. Denna restaureras och göres som en stångbrunn av den typ, som fortfarande är i bruk i Småland.

Hägnaden runt Linnégården borde tagas bort för att anläggningen skall få sin rätta karaktär. Men då det icke låter sig göra, bör den repareras och iordningställas i fullgott skick.

Denna plats har sett Linné födas och inspirerat honom till naturvetenskapen, det område, som förde honom till världsrykte. I det skick som trädgården nu befinner sig är den en besvikelse för varje besökande på grund av dess fattigdom på blommor. Det framlagda förslaget ger platsen en inramning, som anstår vår »Blomsterkonungs» födelsehem. Man kan ifrågasätta om icke lövängsbestånden borde räddas undan förgängelsen, det kan nämligen befaras, att den välkända småländska energin leder till att vartenda tunnland åker även här blir stenfritt.

Låt området kring Råshult förbli vad det var på Linnés tid!

DENDROLOGERNAS DALAFÄRD 1948

av Tor Nitzelius

Deltagarna i föreningens för dendrologi och parkvård 27:e sommarexkursion började fredagskvällen den 25 juni samlas på Grand Hotell i Falun under det regnet strömmade ned på gatorna utanför. Regnet fortsatte hela natten och när morgonen grydde för den första exkursionsdagen voro väderleksutsikterna utomordentligt dystra. De lämnade knappt en strimma av hopp ens för de mest optimistiska som voro vana vid en nästan obruten rad av solskensdagar från tidigare färder. När bussarna startade mot dagens första mål, Rankhyttan, måtte emellertid vådrets makter något ha blidkats av så mycken optimism, ty under färden över Korsnäs och utmed sjöarna Runn och Vika förbi Vika ålderdomliga kyrka, ljusnade himlen åtminstone tidvis och lät solen lysa över dalabygdens leende landskap med dess oförlikneliga, vitstammiga björkar.

Ehuru Dalarna ej hör till de landskap i Sverige, där dendrologen bara behöver vända sig för att finna imposanta och sällsynta buskar och träd, är likväl en exkursion där mycket lönande ej blott ur turistisk synpunkt. Landskapet, klimatet och kanske även människornas kynne har i gemenskap frambringat en särskild typ av natur- och kulturpark med tilltalande och stiltrogna trädgårdar och kan därför tjäna som en idealisk förebild för parkvårdaren. Många av de växter, som finnas i dala-trädgårdarna, äro nästan en egenhet för dem och nå en utveckling och skönhet som knappast annorstädes i landet. Tänk till exempel på de dubbelblommande formerna av pimpinellrosen — *Rosa spinosissima* — som blomma utmed vägarna och komma den förbifarande att önska att han blott hade dem hemma hos sig och att han också

visste deras riktiga namn! Eller den urgamla parkrosen »Persian Yellow», som lyfter sina höggula blommor mot ängarnas fält av lysande violettblå ängsklockor. På vägen genom Vika-bygden kunde denna blomning avnjutas i rik måtto och när bussarna slutligen svängde in på *Rankhyttans* bergsmansgård var upptakten gjord till en i många hänseenden givande dag.

Länsjägmästare Sten Eckerbom, som mottog och förde deltagarna kring på gården, berättade intressant och medryckande om den tid då det svenska stormaktsväldet här växte fram och då bergsverksrörelsen — framförallt i Falu koppargruva — satte sin prägel på hela dalabygden. Han omtalade att metoderna för virkesavverkning på gårdens skogsägor under denna tid, det så kallade hyggesbruket, i själva verket närmast kunde liknas vid rovdrift. Hyggesbruket innehar i stort sett att man, för att tillfredsställa bergsbrukets väldiga virkesbehov, radikalt avverkade likåldriga skogsbestånd. — Under resten av förmiddagen fingo exkursionsdeltagarna tillfälle att under länsjägmästarens ledning närmare beskåda en del av de föröddas skogsmarker som så småningom utvecklats till verklig mönsterskog, vilken äges av Kopparbergs läns skogsvårdsstyrelse. Den består huvudsakligen av tall och gran med insprängda bestånd av björk, som med sin gödslande lövfällning är en viktig faktor för den normala omsättningen i marken. Ett annat träd, som också åstadkommer god myllbildning, är lärken. På Rankhyttans skogsägor finnas bestånd av mycket vackra Kuriler-lärkar (*Larix kurilensis*) härstammande från de berömda Ladoga-bestånden. Dessa inplanterades 1926 men decimerades i början mycket hårt av tjädrarna, som klippte de unga bestånden till 90 %. De exemplar som under åren likväl lyckligt motstått alla angrepp, bl. a. av den utbredda lärk-kräftan, buro i hög grad syn för sägen att lärken är ett mera snabbväxande träd än tallen men också rätt fordrande beträffande jordmån och ljus-tillgång. En rätt hård gallring anses därför nödvändig. Bland andra främlingar, som påträffades i skogen vid Rankhyttan var också den sibiriska ärtbusken — *Caragana arborescens* — som inplanterats huvudsakligen för att utröna den gödslande inverkan på jorden, som dess kvävebildande bakterieknölar på rötterna

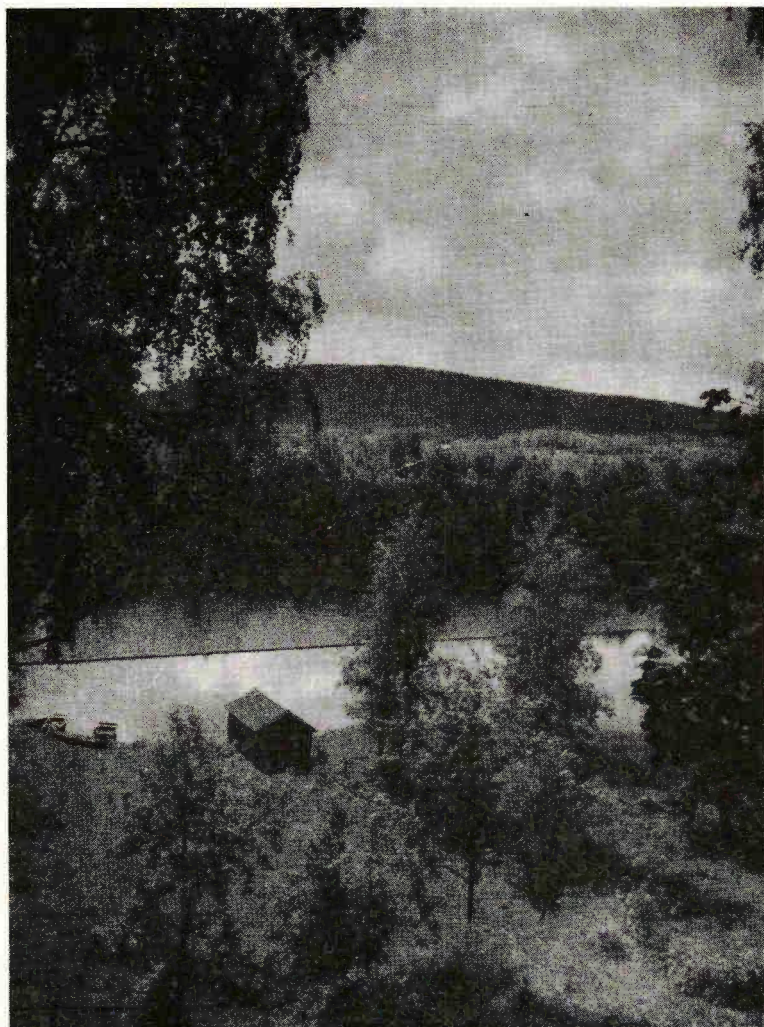

Bild 1. Parti av Dalälven vid Dala-Husby. T. Nitzelius foto.

utöva. På ett ställe visades vidare ett intressant försök med klorat-behandling av marken för utrotning av det rotfiltbildande blåbärsriset. Rikligt med spirande fröplantor av gran på den behandlade provytan visade, att en god självföryngring i mindre grad är beroende av ljusförhållandena än på den förkvävande rotkonkurrensen från andra växtslag.

Via herrgårdarna Hagelnäs och Lövåsen ställdes så färden till *Dala-Husby* och den väntande lunchen. En dendrologisk inventering av den lilla parkbit, som omger Dala-Husby gästgivaregård och som sluttar ned mot Dalälven, var vad artantalet beträffar kanske ganska mager men gav ändå en upplysande bild om de lignoser, som kunnat acklimatisera sig på dessa breddgrader. Bland träden noterades vanlig hästkastanj — *Aesculus Hippocastanum* — samt rätt vävluxen bohuslind — *Tilia platyphyllos* — och utmed stranden, förmodligen vildväxande, mandelpil, *Salix triandra*. Bland buskarna återfanns den på landsbygden väl allestädes närvarande *Spiraea salicifolia* — en i och för sig ganska tråkig buske — som dock måste högakts för den nästan småländska envishet, varmed den förmår etablera sig under de magraste förhållanden. C:a två meter höga buskar av *Ribes aureum* och *Rosa rubrifolia* gävo dock en vink om att även mera dekorativa »utlänningar» utan risk för nedfrysning låta sig odlas i Dalarna!

Kristoffer Polhems vackra gård *Stjernesund* var dagens nästa mål. Sedan gårdsuppläggningsen och parken beundrats — en mycket konstnärligt arbetad grind av smidesjärn väckte därvid trädgårdsarkitekternas intresse — anordnades på stående fot en mycket uppskattad extra programpunkt, då pastor Manell från Stjernesund kåserade en god stund om gårdens historia.

Under ledning av fortsmästare Sundell, även han från Stjernesund, vandrade så dendrologerna genom parken ut till gårdens skogsägor. Alla följde mangrant med, trots att vid sådana tillfällen vissa risker brukar förefinnas för utom programmet anordnade principdiskussioner skogsmännen emellan om »bonitet» och »kubikfot» etc. Vägen till Polhemsstugan, som under en koleraepidemi flyttades upp mot skogshöjderna, gick först genom högvuxna albestånd med en myckenhet yppiga ruggar av *Glyceria maxima*, en gräsart, som en gång infördes från Holland.

Några mil från Stjernesund ligger *Klosters* gamla gård med ruinen av det kloster, som gav gården dess namn. Sällskapet visades här omkring av gårdens förvaltare Gösta Arwedsson. Trädgården i Kloster är en typisk exponent för 1800-talets trädgårdsstil med elegant bågböjda gångar samt här och var utplanterade exemplar

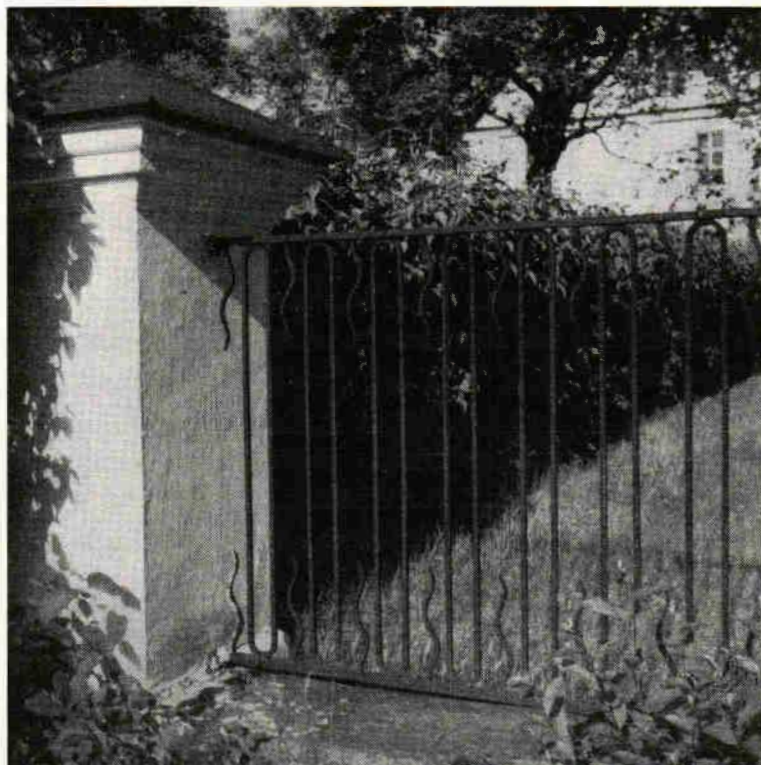

Bild 2. Den vackert arbetade grinden av smidesjärn vid Stjernerund. Bertil Mo, foto.

av Thujor, vilka dock i hög grad bilda ett störande inslag i det lövängsbetonade dalalandskapet. En kvarleva från fordom med en betydligt mindre främmande exteriör — ett c:a 20 meter högt träd av sibirisk ädelgran (*Abies sibirica*) — blev till sist dagens dendrologiska notabilitet. Charmfull är den halvförvildade parken i en yppig bäckravin med förvildade aklejor och krolliljor, precis som det skall vara i en gammal herrgårdspark.

Precis på slaget 10.00 avgingo på söndagseftermiddagen bussarna till *Carl von Linnés bröllopgård i Sveden*. Professor Robert Fries skildrade här ett högst förtjusande avsnitt från den tid, då Sverige började bli hela den vetenskapliga världens medelpunkt. Linnés almanacksanteckningar ge en bild om hur han lärde känna sin

blivande hustru Sara Moraeus och huru han före sin berömda resa till Holland lovade hennes fader att vänta med giftermålet tre år. För deltagarna i denrologexkursionen fick denna tidsbild, som Linnésällskapets ordförande lämnade, sin alldeles särskilda charm därigenom att de själva kunde se och uppleva allmogemiljön och de midsommarlovade backarna och ängarna vid Svedens gamla bergsmansgård!

Om man vill göra en resa i Dalarna med kulturhistoriska strandhugg här och var bör man absolut lägga åtminstone en del av färdvägen på samma sätt som dendrologföreningens ledning hade gjort det. *Carl Larssons Sundborn* blev nämligen den omedelbara fortsättningen på Linné-minnenas Sveden. Här kunde man i kanske ännu påtagligare grad förnimma anden hos ett lika sprudlande vitalt geni som ostört lever kvar i en orubbad miljö av allmogekonst och ljus dalanatur!

Om det till äventyrs fanns någon dendrolog, som under rundvandringen i det Carl Larssonska konstnärshemmet med dess inspirerande föremål från när och fjärran, började längta efter mera gripbara bevis på det orubbliga upprätthållandet av föreningens syften, så behövde hans oro ej vara länge. Som av en händelse fördes nämligen hela sällskapet över bron till den närliggande *Linderdahlska trädgården*. Kandidat Bengt Linderdahl, som själv förevisade sin trädgård, kunde känna sig lycklig att den besiktigades just en sådan dag: solen sken från en molnfri himmel och blommorna stodo i sitt yppigaste försommarflor! Det är rent otroligt att så många buskar och perenner kunna växa och trivas på en yta med ett så begränsat omfång utan att helhetsintrycket blir lidande.

Att beskriva det rikhaltiga perenna-sortimentet i den Linderdahlska trädgården faller tyvärr utom ramen för denna skildring men även lignoserna voro så rikligt representerade att en uppteckning av de viktigaste bland dem är nödvändig. Bland träden antecknades sålunda ett ungefär 20 meter högt exemplar av vanlig lärk — *Larix decidua* — som tydligen i Dalarna finner de rätta förutsättningarna för sin trivsel samt pyramidpoppel — *Populus nigra* var. *italica*. Sistnämnda träd, som hade den för syd- och

Bild 3. Carl von Linnés bröllopsgård i Sveden. Bertil Mo, foto.

mellansvenska förhållanden rätt blygsamma höjden av 6 meter, har väl i dessa trakter sin absoluta nordgräns, åtminstone vad inlandet beträffar.

Buskarna funnos representerade i rik mängd såväl vad art- som individantalet beträffar. Bland dem som under det korta uppehållet hunno att antecknas voro följande:

<i>Acer tataricum</i> (5 meter hög)	<i>Caragana arborescens</i>
<i>Amelanchier spicata</i> (6 meter hög)	» » var. <i>Lorbergii</i>
<i>Aristolochia Sipho</i> (utmed vägg till c:a 4 meters höjd)	» <i>pygmaea</i>
<i>Berberis vulgaris</i> f. <i>atropurpurea</i>	<i>Chaenomeles japonica</i> (<i>Cydonia Maulei</i>)
	<i>Cornus alba</i> (3 meter hög)

<i>Crataegus intricata</i> (Cr. <i>coccinea</i> L. delv.)	<i>Rosa alba</i> »Maidensblush»
<i>Crataegus Oxyacantha</i> (rödblom. trädgårdsform)	» <i>foetida</i> »Persian Yellow»
<i>Evonymus europaea</i>	» <i>Moyesii</i> (1 meter hög)
<i>Mahonia aquifolium</i>	» <i>rubrifolia</i>
<i>Parthenocissus vitacea</i> (P. <i>quinquefolia</i>)	» <i>spinosissima</i> (dubbel, rosa typ)
<i>Philadelphus coronarius</i>	<i>Rubus odoratus</i>
<i>Potentilla fruticosa</i>	<i>Syringa</i> × <i>chinensis</i>
» × <i>Friedrichsenii</i>	» <i>villosa</i>
» <i>glabra</i> var. <i>Veitchii</i> (P. <i>Veitchii</i>)	» <i>vulgaris</i>
	<i>Viburnum Lantana</i> (2,5 meter hög),

Dendrologföreningens allt i allo, friherre Sven Hermelin, be-tecknade under rundvandringen den Linderdahlska trädgården som »en 80-talsträdgård i sin prydno» och detta var förvisso ett värdesättande, som bör uppfattas i sin bästa bemärkelse! Därtill kan man lägga omdömet att man här har en för dessa breddgrader mycket representativ busksamling, ett fruticetum i miniatyr!

Söndagseftermiddagen bjöd på ett rätt omväxlande program. Efter lunchen togo bussarna vägen via *Ornässtugan*, där ett kort uppehåll gjordes, förbi Borlänge till *Frostbrunnsdalen*, där överingenjör Sven von Hofsten mötte i sällskap med en representant för den mycket livaktiga Frostbrunnsdalens djur- och naturskyddsförening. Överingenjör von Hofsten gav i stora drag en orientering om dalen och dess naturhistoria, varefter man långsamt följde dess sträckning åt nordväst. Rörande Frostbrunnsdalens topografi tillåta vi oss att citera en del av inledningen i den minnesskrift, som ovannämnda förening utgivit. Den är skriven av föreningens tidigare ordförande Harald Frendin och lyder:

— När man från Borlänge följer landsvägen åt SSO, har man genast efter passerandet av bron över Tunaån på höger hand, mitt emot Stora Tuna kyrka, den långsträckt sänka, som går under namnet *Frostbrunnsdalen*. Den börjar vid Buskåker och mynnar efter 1.100 m i VNV-lig riktning i Tunaån strax ovanför landsvägsbron. Den övre delen utgöres av tvenne ungefär parallellt löpande smärre delar av 200 m:s längd, vilka på ett avstånd av något över

Bild 4. *Caragana arborescens* var. *Lorbergii* i den Linderdahlska trädgården. Bertil Mo, foto.

10 m från varandra övergå i den bredare fortsättningen. Vid deras mynning vidgar sig dalen plötsligt till en bredd av 100 m, som under en sträcka av 300 m så småningom minskas till något över 80. Den nedre delen breder åter ut sig, och sidorna få ett mera oregelbundet utseende.

De nyssnämnda mindre begynnelsedalarna ha båda en V-formig tvärprofil med en mer eller mindre plan botten av några få meters bredd. I den högra leder en väg ned till den stora dalen från landsvägen och fortsätter något över 500 m utefter dalens högra sida, varefter den övergår i den bredare fortsättningen. Vid deras mynning vidgar sig dalen på högra sidan en mindre c:a 100 m lång dal med en största bredd av omkring 15 m.

Botten i smådalarna övergår i två av dem från markytans nivå med jämn lutning i den stora dalens botten, i den vänstra av de båda parallelldalarna åter ligger den redan i översta delen 8,6 m under ytan. Den stora dalens djup varierar mycket, beroende på markens ytförhållanden. Störst är det i den övre delens södra hörn, där det når 19,8 m. Nedanför skolhuset är djupet 18,4 m men avtager mot mynningen; mitt emot dammen är det t. ex. på vänstra sidan 13,5 m.

Den delen av dalen, som ligger ovanför dammen, har synnerligen branta sidor, vilka här och var t. o. m. äro ganska svåra att taga sig uppför, särskilt där även vegetationen lägger hinder i vägen. Botten är i denna del alldeles plan, och sidorna stiga oförmedlat upp från den, utom på den vänstra sidan, där en svagt sluttande övergång finnes.

Dalen genomdrages av en liten bäck, som rinner upp i den förut nämnda övre delens södra hörn och till en början följer den vänstra sidan på omkring 10 m:s avstånd från branten. Vid dammen har den gått in mot mitten, och efter passerandet av denna antar den allt större bredd, så att den nästan helt och hållet utfyller dalbotten framemot mynningen.

Vattnet kommer från ett stort antal källor, som framspringa i dalbotten, och som mynna ut i bäckfåran på olika ställen av dess lopp. Detta gör, att bäcken, som vid sin upprinnelse är föga märkbar, hastigt tilltar, så att den nedanför dammen för ganska riklig vattenmängd, trots den korta sträckan av endast 300 m. Framemot dalens mynning har erosionen gått så långt, att bäcken kommit i nivå med Tunaån, och vid högvatten är den nedersta delen att betrakta som en vik av ån.

Ovanför dammen intas dalbotten av ett kärr, som har källorna och bäcken att tacka för sin existens. Kärret sträcker sig ungefär 140 m — från dammen räknat — uppåt dalen och når på den högra sidan fram till vägen och på den vänstra till bäcken. Även vid dennas upprinnelse finns en liten kärrbildning, och för övrigt ligger grundvattensnivån i hela dalen synnerligen högt.

Till sitt uppkomstsätt är Frostbrunnsdalen en i det stora hela analog bildning med Säterdalen och övriga utefter Dalälven före-

kommande ravinbildningar, vilka äro särskilt kraftigt utvecklade i Gustafs socken. Den är således en postglacial företeelse, och med stöd av de iakttagelser som prof. Gunnar Andersson gjort i en backmosse vid Svensgården i Stora Skedvi, kan man närmare bestämma dess uppkomst till tiden omkring Litorinatidens början eller vid övergången mellan den boreala och atlantiska perioden. —

Frostbrunnsdalen har en typisk och mycket yppig lundvegetation, där bland träden gråalen — *Alnus incana* — dominerar såväl på torrare som fuktig mark. Även björken är mycket vanlig, liksom hägg, som under blomningen fyller dalen med sin doft. Utmed bäcken förekomma förutom gråal även ganska rikligt de vanliga *Salix*-arterna *caprea*, *cinerea* och *pentandra*. Bland buskarna är brakved — *Rhamnus frangula* — rätt allmän. En annan buskart — ursprungligen införd — som förekommer här och var på sluttningarna, är blåhäggen — *Amelanchier spicata*. Örtvegetationen i den skuggande lundens hägn är mycket rik på arter.

Sedan dendrologerna vid Frostbrunnsdalens nedre del druckit av den heliga Trefaldighetskällans vatten — bland tunaborna förekommer sedvänjan sedan hedenhös på själva trefaldighetsnatten — vandrade man så småningom tillbaka uppför dalen till de vältande bussarna för vidarebefordran till villaträdgårdarna kring Domnarvet och det dendrologiska men framförallt parkmässiga eller trädgårdsarkitektoniska de hade att bjuda på. Om dessa trädgårdar och deras tillkomst har deras skapare trädgårdsarkitekt Hermelin på sid. 95 lämnat en ingående redogörelse.

Måndagens program upptog en på naturupplevelser rik bussfärd förbi Gagnefs kyrka, där f. ö. botanisterna med hänryckning demonstrerade den vitblommande, förvildade formen av *Geranium pratense*, och till Insjön med bokförläggare Åhléns vackra som-margård Sjövik.

Bokförläggaren mottog själv gästfritt och förde deltagarna runt till Farfarsgården och Syraksgården och de övriga högst personliga och stiltrogna partierna av hans gård, allt inbäddat i en ljus och lummig björkvegetation med skickligt och omärkligt inkomponerade element av kulturväxter. Hur denna trädgård, eller rät-

tare, park växte fram och hur de trädgårdsarkitektoniska problemen löstes av trädgårdsarkitekten Ulla Bodorff har hon själv berättat på sid. 86 i denna årgång av Lustgården.

Det sista avsnittet på exkursionen omfattade ett besök i den kanske mest »dalska» trakten i hela Dalarna nämligen Bergsängs backar och hos Erik Axel Karlfeldt i Ljugare by!

När bussarna via Leksand började närma sig Karlfeldts av honom själv mångbesungna bygd var det väl knappast någon av sällskapet — som ej hade varit där tidigare, naturligtvis — som direkt satte skaldens hem i förbindelse med någon dendrologisk eller hortikulturell upplevelse av något slag. Snarare var man inställd på att få se gården omgärdad av dalalandskapets rika blomsterängar, fritt formade av naturen och därigenom utgörande inspiration nog för vår störste naturdiktare!

Desto större var överraskningen när man fördes omkring av doktorinnan Karlfeldt själv i en trädgård så rik på skönhet och doft som väl den nordsvenska jorden överhuvud förmår frambringa! Många av Erik Axel Karlfeldt besungna örter ha pietetsfullt vårdats av hans maka och många andra ha förts dit av henne i sant intresse för växterna själva! Redan vägen upp genom trädgården till den Karlfeldtska villan, en plattbelagd gräsgång, var ett eldsprutande hav av röda jättevallmo — *Papaver orientale* — som just stodo i sitt bästa flor. Omgärdad av kraftiga buskage av bl. a. dubbelblommande pimpinellrosor och mycket rikblommiga rosenry — *Lonicera tatarica*) — samt en rosart som av ordföranden med bestämdhet och av andra omdömesgilla dendrologer med tvekan bestämdes till *Rosa alpina*, vandrade man rätt in i en sydländsk blomstergård! Allt som där fanns och blomnade och doftade kan knappast beskrivas, i varje fall inte med några torra växtlistor. Manshöga Kungsljus (*Verbascum*), *Iris germanica* i många färger, lysande violettblå praktbetonica (*Betonica grandiflora*), långa spiror av silveraxet (*Cimicifuga*) och otaliga andra örter beredde ensamma och tillsammans en sådan intensiv färgnjutning att alla, som inte just för tillfället var upptagna av fotograferandets maktpåliggande arbete, stannade helt betagna. Man

hade väl stannat ännu länge till om ej färdledningens ständiga visselpipa hade manat deltagarna till samling i bussarna för avfärd till dagens sista mål, avslutningsmiddagen på Långbergsgården i Tällberg. Och därmed slutade dendrologföreningens exkursion till det sista av de dendrologiskt »oupptäckta» landskapen i vårt land.

SJÖVIK — EN LUSTGÅRD I DE BLÅNANDE FURUBERGENS SKYGD

av Ulla Bodorff

Med skaldens vision har Karlfeldt vetat skildra sitt kära dala-land från ovan, långt före det att flyget blev allmänt transport-medel. Den, som flyger fram över Dalarna, kan fortfarande se det, som Sankt Elia gjorde på sin himmelsfärd. Här är blänk av stora vatten i bygden, som vilar i de drömmande furubergens skygd. Och alla de mustigt lustiga namnen på Munga by, Pungmakarbo och Sjugare, som låter så ovant i munnen på en rikssvensk, men som faller sig helt naturligt för den, vilken i likhet med författaren vuxit upp med Lindor och Rälta som närmaste grannbyar bortom storskogen.

Dalfolket själva ha alltid vetat att frejdigt blanda gammalt och nytt. Åtminstone kunde skaparen av den stora postorderfirman J. P. Åhlén det, när han med sin vita lustjakt efter slutat arbete tuffade iväg från fabriken över Insjöns vatten till sommarvillan i Sjövik, där de två dalpilarna i kors vid entrén och den faluröda färgen var det enda dalska i den villans exteriör.

Sedan den tiden har sonen, bokförläggare Ragnar Åhlén, byggt ut Sjövik väsentligt. Farfarsgården, i traditionell dalastil med ett utmärkt vackert härbre, Lekstugan, vilken ingalunda är som vilken annan lekstuga som helst, och sist den fullt stiltrogna Syraksgården heta de olika gårdsbildningarna, vilka skymta på flygfotografiet.

Alla dessa gårdsbildningar äro sammanbundna av trädgård, park, hagmark, ängs- och åkermark, vilka olika kulturformer

flätats in i varandra så, som man bäst kunnat tolka anläggningens och landskapets egenart. Efter att ha fällt, röjt, bränt, odlat och planerat, utgör Sjövik av i dag en tämligen färdig kulturbild och med den snabbhet, som kännetecknar björkvegetationen, förefaller det, som om det alltid sett ut, som det gör. Dock var det inte mer än 8 år sedan bokförläggare Åhlén kom upp till mitt kontor i Stockholm och ville ha några råd angående sin trädgård, som då såg ut som en separat fyrkantig sak, vilken låg för sig själv bortanför en plankbro på ett gärde. Föga anade jag då, att detta skulle leda till ett det mest intressanta uppdrag!

Sjöviks egendom ligger i västsluttning i nedkanten på en barrskogsås med enstaka lövträd insprängda på ljusare ställen. Parallellt med sluttningen löper en nu uttorkad bäck genom en björkravin och skogen brytes på ett par ställen av öppna ängar — eller tåchter, som vi kalla dem häruppe. Marken är lerhaltig sandmo och åtskilliga källdrag draga fram i undre jordskikten, vilket förklarar den delvis frodiga växtligheten. Ställets största tillgång är onekligen utsikten över Dalälven, vilken sedan den passerat Leksandsbyarna Tibble Ullvi, Roma Hälla och Rönnäs kommer in i Åhls socken och här bildar den präktiga insjö, som givit stations-samhället Insjön dess namn. På andra sidan sjön ligger bergen, min barndoms mycket kära berg med fäbodas, forsars, tranmoars, storskogar och allt sådant som gör, att man vet, hur Sverige egentligen ser ut, när människan inte sätter sin prägel på naturen. På Sjövik hade hon försökt närmast husen, men skogen höll på att marschera tillbaka med björk och rönn som förtrupper ute på åkrarna och friskt gröna smågranar i hagarna, när vi började vårt arbete.

All landskapsvård börjar med gallring. Så ock här. Från Huvudgården — villan, som synes längst till vänster på bilden, röjdes fritt ända ner till sjön, där gräsmattan nu i en sakta släntande sträcka på 100 meter går rakt ner till vattnet. Över ravinen intill slogs en stenbro av klappersten, som plockades i skogen. På ravinens slänter växer ett överdåd av alla perenna örter, som kunna gå till i Siljanstrakten. Löjtnantshjärta och gul *Doronicum*, orangefärgad *Trollius*, luftig akleja och lupiner i regnbågens alla

Översikt över Sjövik. Nere vid stranden skymta från vänster båthus och brygga. Villan längst till vänster något högre upp utgör corps de logis med gäststuga, vilken ligger dold i björkvegetationen. Mitt på fältet synes lekstugan med sin köksträdgård och längst upp ligger Farfarsgården med sitt härbre. Till höger Syraksgården med loft, lider, fejs m m. grupperade kring tunet.

färger, vita Spiraeaplymer, orangeröd vallmo, blå karpaterklocka, blanka irisblad och kraftiga riddarsporrar. I augusti blommar astilben, som står nere vid ravinbotten jämte flox. Men gräsmattan ligger jämn och fin som botten på den sjö, vilken den skall ge illusion av att föreställa.

En parkäng med enstaka ädellövträd och en utsiktsudde fogades till denna, vad jag skulle vilja kalla »den medvetna kulturparken». Genom åkrar och ängar leder så vägen med en fruktträdsallé upp till Farfarsgården. Denna består av en stuga och ett väl proportionerat härbre, som grupperats kring ett släntande tun. I vinkeln mellan stugan och härbret ligger en humlegård och en geometriskt inrutad blomstertäppa, där alla de växter, som man kunnat finna i Karlfeldts dalapoesi, planterats. Från Farfarsgården, som ligger och gassar sig vid skogsåsens fot, har man en härlig utsikt över ängarna ut över sjön och de blå bergen. Vetskapen om alla de gamla, vackra och delvis ännu brukade fäboddar, som ligga bortom de fjärran höjderna, gör sinnet än mer mottagligt för den storslagna utsikten. Är man uppvuxen på trakten, kan man i tankarna se, hur Viktor Horn står och smider liar i Skeberg, en av landets sista liesmedjor, där allt arbete göres manuellt. Man vet, att därborta diktade den nästan blinde Johan Nordling sina vackraste saker, här har Constantin målat och man hört koskällor pingla och glada röster tralla på vägen upp mot Ljusbodarna och långt bakom ligger fäbod efter fäbod, kolkojor, fiskesjöar och bäckar, ja, en ganska stor vildmark från vars högsta bergstoppar, man kan sikta Transtrandsfjällen och ända in i Norge.

Från Farfarsgården slingrar vägen in i skogen, där tallen glesats ur så att björken kan självså sig och man kommer sedan in på Syraksgården. Denna ligger innesluten på sin egen äng — linda, om Ni så vill, på dalmål — med utsikt över älven och Rönnäs by. Syraksgården består av vackert timrade grå stugor, luftbod, fejs, portlider och vad allt dessa för bondens liv och djur nödvändiga byggnaderna heta. Den är kärv och äkta. Vilar det en aning turistromantik över Farfarsgården, är Syraksgården ett ärligt försök att visa, hur en dalabonde verkligen levde sitt liv genom sek-lerna.

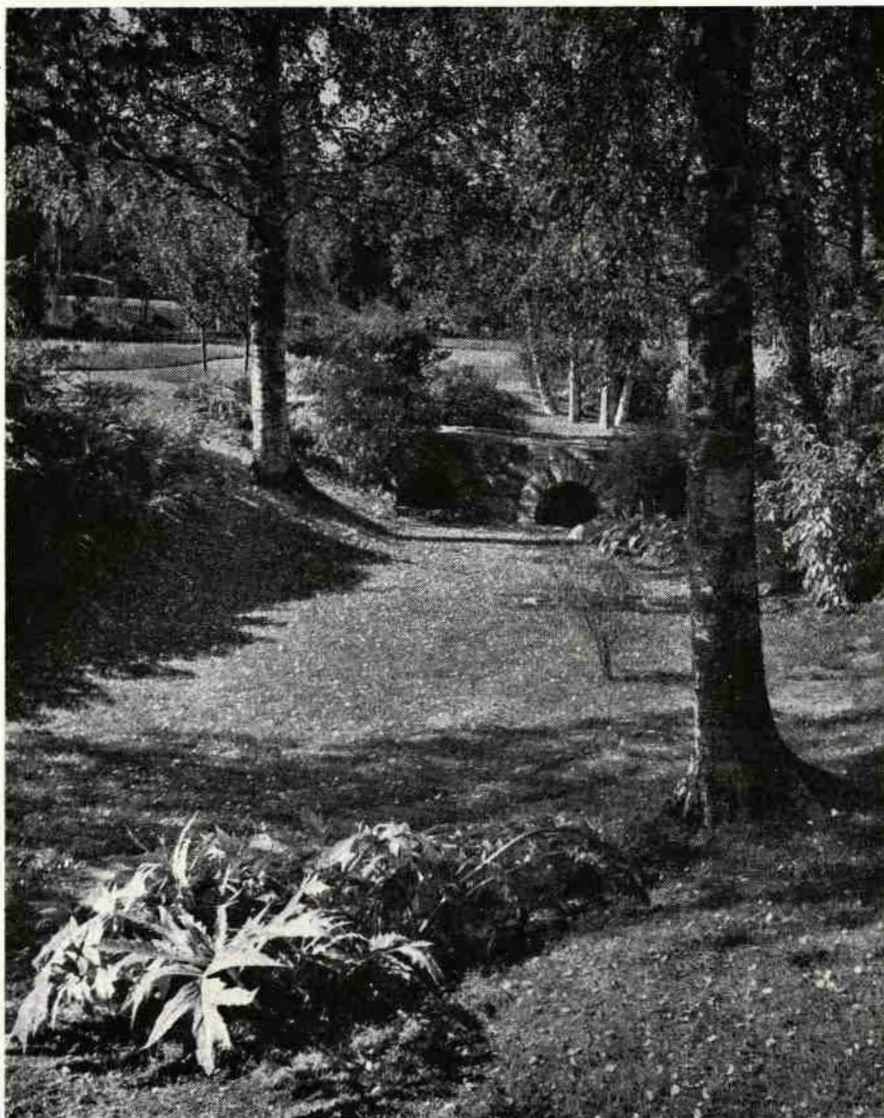

Bild av ravinen. B. Norberg foto.

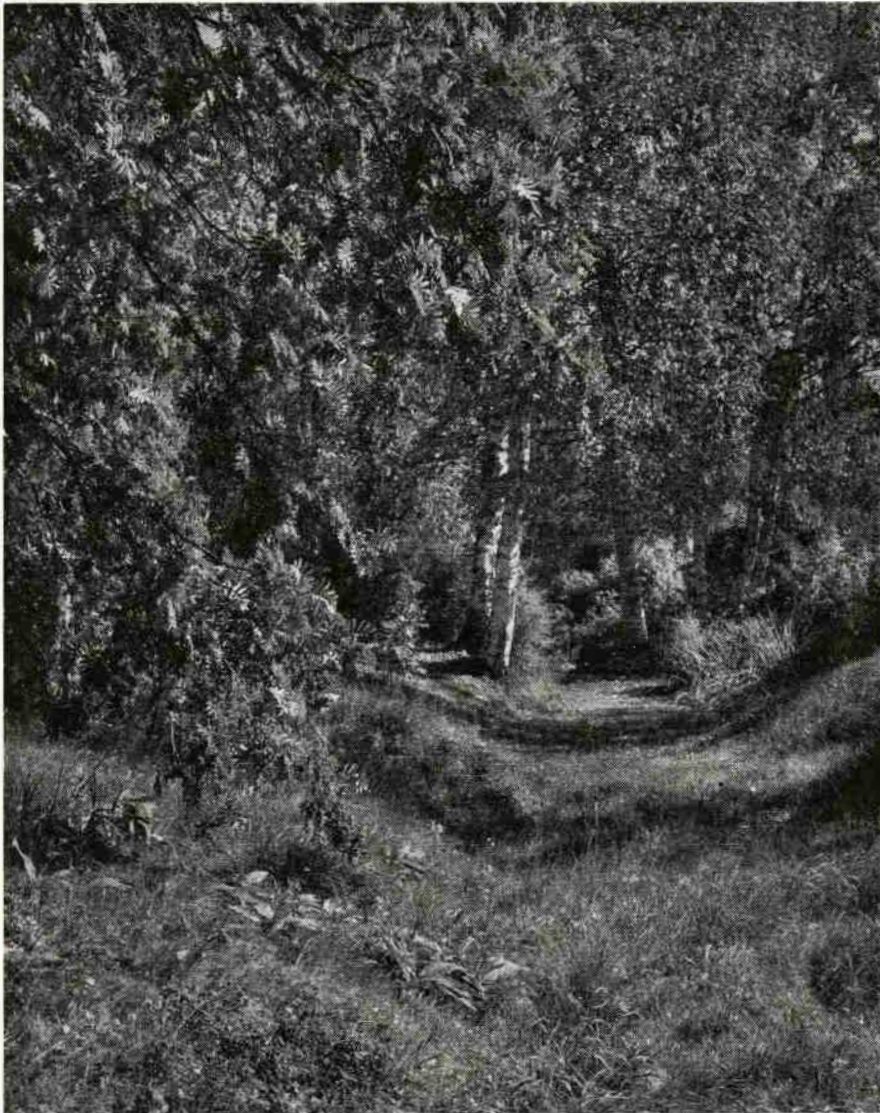
Som ett litet Maison plaisanterie ligger barnens lekstuga med egen trädgård och vidhängande grönsaks- och blomsterland. Att bo så nära sjön betyder, att man ofta är utsatt för kall vind eller »draget från sjön». Dalälven och Siljan äro inga varma vatten,

utan har nästan fjällsjöns klarhet och kyla. Lektugan har en pergola och en plankvägg som inhägnad och här har såväl frun i huset som barnen en solvrå. Lektugan vållade oss åtskilligt bekymmer, när vi ritade den. Skulle den gå i stil med det övriga eller ej? Till slut blev den helt annorlunda, en caprice i vitt med svart skiffertak med smånätta blomland och trädgårdsgång under stamkrusbärsträd. Skalan är genomförd också i grönsakslandens disposition. Litet men gott med salladsäng, färsk potatis- och jordgubbsland, allt omgivet av präktig hallonhäck.

Rent dendrologiskt sett erbjuder området inga märkligheter. Man kan bara konstatera, att en björk i Dalarna är ett bra mycket fylligare och åtminstone till utseendet lövrikare träd än söderöver. Vill man i Stockholmstrakten ha en lummig lövträdssilhuett, är björken för luftig och står mer i klass med hängpilens lätta grönska än ekens kompakta lövkrona. I Dalarna bildar ett björkbestånd en verkligt fyllig, sammanhängande lövträds massa.

Nere vid stranden växer olika *Salix*-arter; de bryta med sina silvergrå blad mot gräset och björklövens friska grönska men verka annars en aning konstlade i den kärva strandvegetationen. Åtskilliga buskage av *Rosa alpina* och lustigt nog *rubrifolia*, som lätt förvildar sig häruppe, gå utmärkt väl in i miljön. Häggar äro inplanterade och särdeles bärmispeln *Amelanchier* i olika sorter passa naturligtvis väl in bland björkarna. *Spiraea sorbifolia* och *Rubus odoratus* ha slagit väl ut och *Acer Drummondii* med vitbrokiga blad och grå bark står i färg vackert mot björkens vita stam. För att bryta av mot all björkgrönskan, har en dunge *Populus trichocarpa* planterats. Innan de hunnit växa ut, äro de bra både i form och skala, men jag är ej säker på, att de äro lika bra om ett trettiotal år. Vid de gamla gårdarna finnas rikligt med hägg, rönn, körsbär och oxel. Den senares silvergrå bladverk står vackert mot de av väder och vind urlakade mörkröda husväggarna.

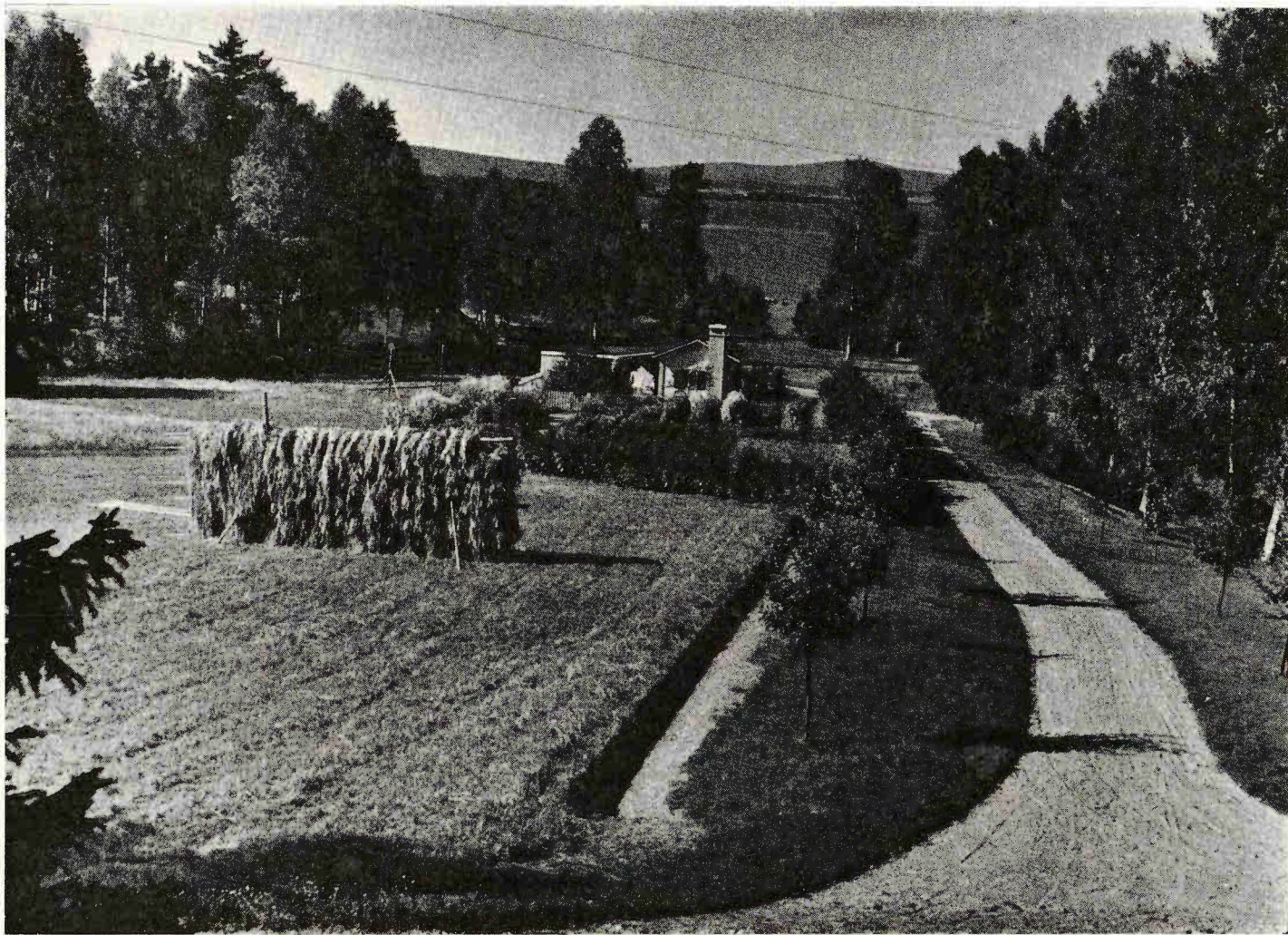
För de läsare, som äro intresserade, hänvisas till vidstående förteckning över buskar och träd som inplanterats. Som vår egen trädgård ligger ett par mil därifrån och man gjort sina flesta misslag där under ett 20-tal år, tror jag mig kunna försäkra, att samtliga arter äro i och för sig fullt härdiga. Undantag göres för rosor

Ravinen övergår här i hagmark. B. Norberg foto.

och violer, men dessa dö ut på betydligt sydligare breddgrader och man tager ju gärna det besväret att ersätta dessa sommarens fagraste blommor, när de gå ut.

Som sista arbetsuppgift kvarstår plantering av Syraksgården. Här skola vi söka få in vildflor på tunet som midsommarblomster,

Parallellt med blomsterravinen går denna fruktträdsallé till Farfarsgården. Lekstuga med köksträdgård ligger som avslutning till kulturparken. B. Norberg foto.

daggkäpa, smörblomma och hundloka, prästkrage, backtimjan och ängsnejlika och ytterligare några fler. Inte den enklaste dalagård saknade ett par blomsterhörn, oftast med röd mossros, gul daglilja, såpnejlika, en humlegård och en fläderbuske vid hemlig-
huset. Det skall bli i vår — men jag är fullt medveten om, att planteringen måste ske med begränsning. Det vilar intet överdåd över de gamla boställenas hortikultur. Snarare är det så, att det, som finnes, är dess kraftigare — som det måste bli genom att endast det starkaste, bästa och hårdigaste blir kvar i en natur, där kampen för livet är så stark. Siljanstraktens höst kommer tidigt, vintern är kall och isen går sent upp, våren är solljus och nätterna kalla — men sommaren är underbar. Det, som då överlever — det synes leva skönare och rikare än på sydligare breddgrader.

Stockholm den 14 april 1949.

SJÖVIK, PARKEN.

Växtförteckning över inplanterade träd och buskar.

Acer Drummondii	Rosa Persian Yellow
Acer ginnala	Rosa pimpinellifolia (spino-
Acer platanoides	sissima)
Acer Schwedleri	Rosa rubiginosa magnifica
Acer tataricum	Rosa rubiginosa magnifica alba
Amelanchier botryapium	Rosa rubrifolia
Betula dalecarlica	Rosa rugosa
Elaeagnus argentea	Rosa rugosa alba
Fraxinus excelsior pendula	Rubus odoratus
Gyllenkroks astrakan	Salix acutifolia
Klarbär	Salix alba
Larix sibirica	Sambucus canadensis
Lonicera tat. v. rosea	Sambucus nigra
Philadelphus coronarius	Sambucus racemosa
Philadelphus Virginal	Sorbus moravica
Populus balsamifera	Spiraea arguta
Populus candicans	Spiraea opulifolia
Populus trichocarpa	Spiraea sorbifolia
Potentilla Friedrichsenii	Spiraea Vanhouttei
Prunus Padus	Syringa japonica
Prunus virginiana	Syringa josikaea
Pyrus salicifolia	Syringa reflexa
Rosa alba Maidenblush	Syringa vulg. o. förädlade sorter
Rosa alpina	Säfstaholm.
Rosa Jaune Bicolor (Austrian	Transparente blanche
Copper)	Viburnum Opulus sterile
Rosa Moyesii	

TRE TRÄDGÅRDAR I DOMNARFVET

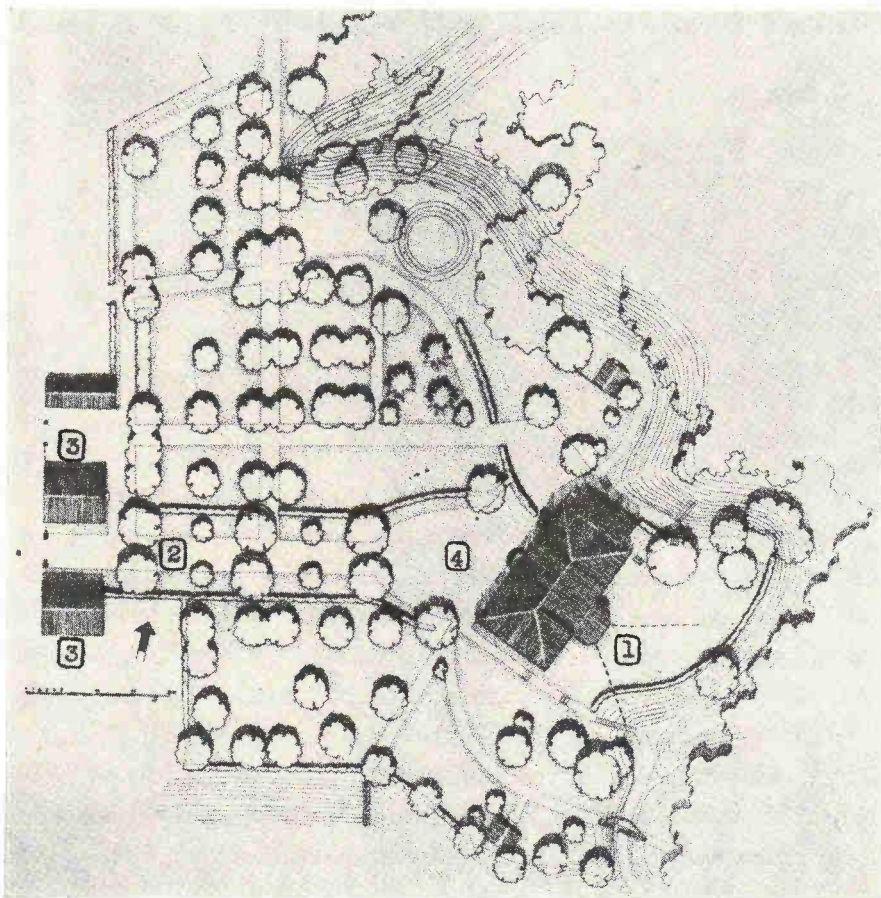
av *Sven A. Hermelin*

Under dendrologernas Dalafärd besågos bl. a. tre chefsträdgårdar vid Domnarfvets Jernverk, direktörens, överingenjörens och forskningschefens. De båda förstnämnda äro omlagda trädgårdar från 1920-talet och den sista nyanlagd. Alla tre ligga underbart vackert på Dalälvens nipbranter och med strålände utsikt över älven, och alla tre ha bjudit på intressanta och svårlösta trädgårdsarkitektoniska problem. Planerna ha utarbetats av trädgårdsarkitekterna Sven A. Hermelin och Inger Wedborn med Vera Norin som medhjälpare, och arbetena ha utförts av Järnverkets egen trädgårdsstab under de allra senaste åren.

Direktörens trädgård.

Rent kompositionsmissigt utgjorde den ursprungliga anläggningen ett intressant exempel på hur utomordentligt stark 20-talets strävan efter axial uppläggning var. Här hade systemet tillämpats, trots att byggnadens axel och utfartsvägen kommo att ligga i 45° vinkel. Den herrgårdsliknande huvudbyggnaden var placerad nära nipbranten och orienterad med hänsyn till utsikten över Dalälven (1).¹ Alldeles skevt i förhållande till byggningen låg infartsvägen (2), som starkt betonades av häckar, allé och portvaksstugor (3). Trädgårdens gångsystem och fruktträdsrader

¹ Siffrorna hänvisa till planerna.

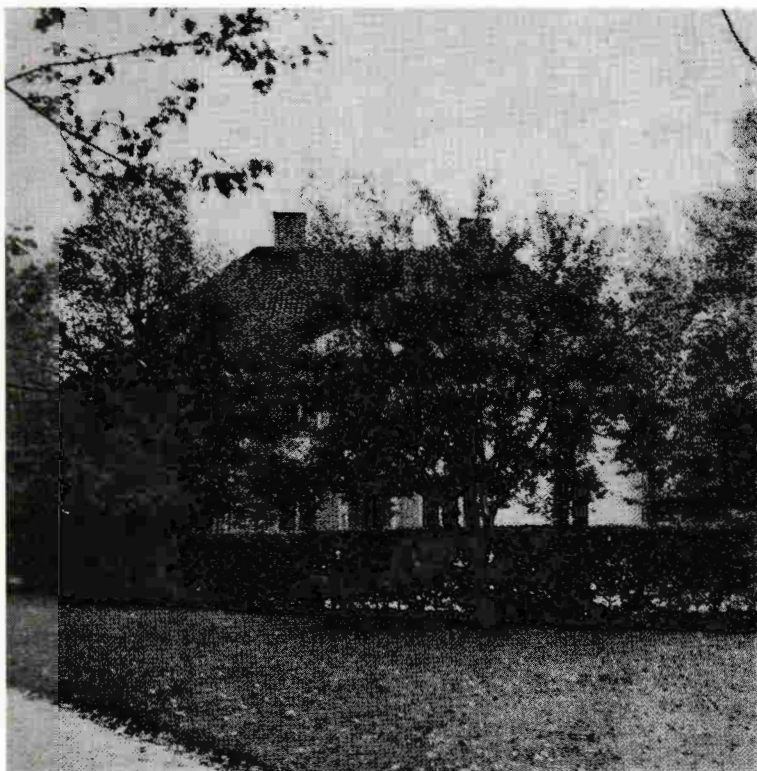

Direktörens trädgård före omläggningen. 1. Utsikt mot Dalälven. — 2. Infartsväg snett mot byggnaden. — 3. Grindstugor. — 4. Gårdsplan, orienterad mot infarten. (Norr uppåt.)

hade dragits vinkelrätt i förhållande till allén vilket ytterligare underströk skevheten i förhållande till byggnadens linjer.

Den egenartat formade gårdsplanen (4), som erhöles när den snett dragna vägen anslöts till byggnaden, inramades av en hög häck.

När vi fingo uppdraget att arbeta ut ritningar till omläggning av trädgården, var det framförallt två krav som ställdes. Det ena

En snett dragen häck hindrade all kontakt mellan byggnad och trädgård.

De skeva linjerna suddades ut genom att alla onödiga trädgårdsgångar lades igen, fruktträdsraderna brötos genom gallring, gårdsplanen fick en annan form (1) och häcken som begränsade den togs bort. När man nu kommer ut på stora trappan, stoppas inte blicken upp av en sned häck, i stället ser man ut över en stor, välvårdad gräsplan framför byggnaden. Gårdsplanen och köks-trädgården (2) skiljas åt av en bevarad häck, framför vilken perenner planterats. En plattgång följer utmed den perenna rabatten och för över gräsplanen och en bro (3), som byggts över en djup ravin, bort till trädgårdens norra del (4) med tennisbanan (som av utrymmesskäl ej medtagits på planen).

Efter omläggningen ser det faktiskt ut, som om man vänt på byggnaden. Allén, som förut var det enda man såg från trappan, har nu bara blivit en sidoordnad begränsning av trädgårdsbilden.

*Sedan häcken
togs bort öppnar
sig trädgården
framför byggnaden.*

Att uteplatsen skulle stå i förbindelse med vardagsrummet var självklart, varför en dörr togs upp på ostfasadens sydligaste del. Ur funktionssynpunkt är det emellertid inte så idealiskt med en altan, som ligger öppen mot öster och söder. Det är bättre med söder och väster. Därför drogs altanen vidare runt knuten, så att den sträcker sig ett gott stycke in på byggnadens sydgavel (5), där den anslutes till en bred rabatt. Eftersom huset inte ligger helt i nord-sydlig riktning blir altanen på detta sätt öppen även för kvällssolen. För att altanens grundmur inte skulle verka för hög, höjdes terrängen öster om byggnaden, så att det blev en grästerrass parallellt med huset (6). Altanen belades med topphyvlade kalkstensplattor och begränsades av smidesjärnräcke av samma typ, som deltagarna beundrade vid besöket på Stjernsund.

Direktörens trädgård. — En bred altan fördes runt sydöstra knuten och fångar på så sätt både morgon-, middags- och kvällssol.

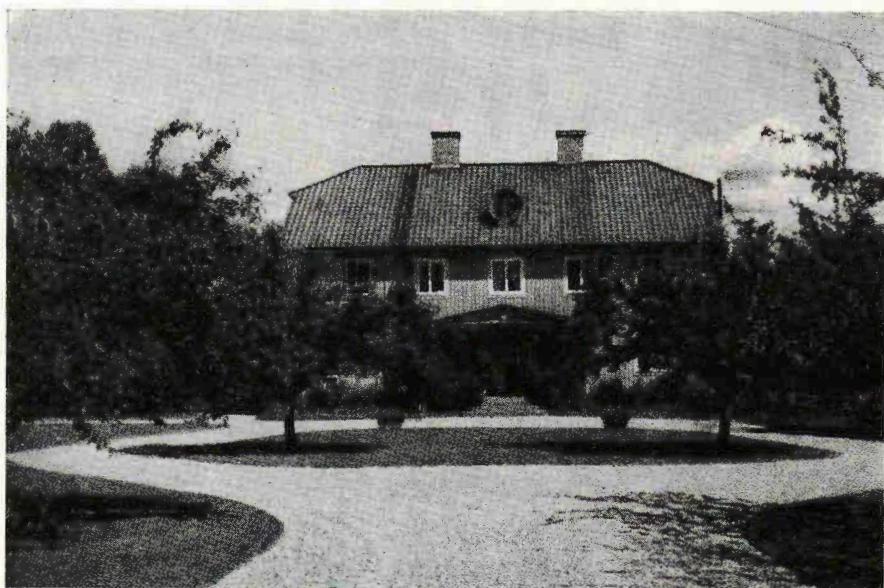
En vandring i naturparken på sluttningen ner mot Dalälven är en upplevelse — inte minst när häggen blommar. Djupt inskurna raviner och djärvt utskjutande uddar med skarpt markerade nipkanter och en frodighet utan like gör den till ett helt äventyr.

Överingenjörens trädgård.

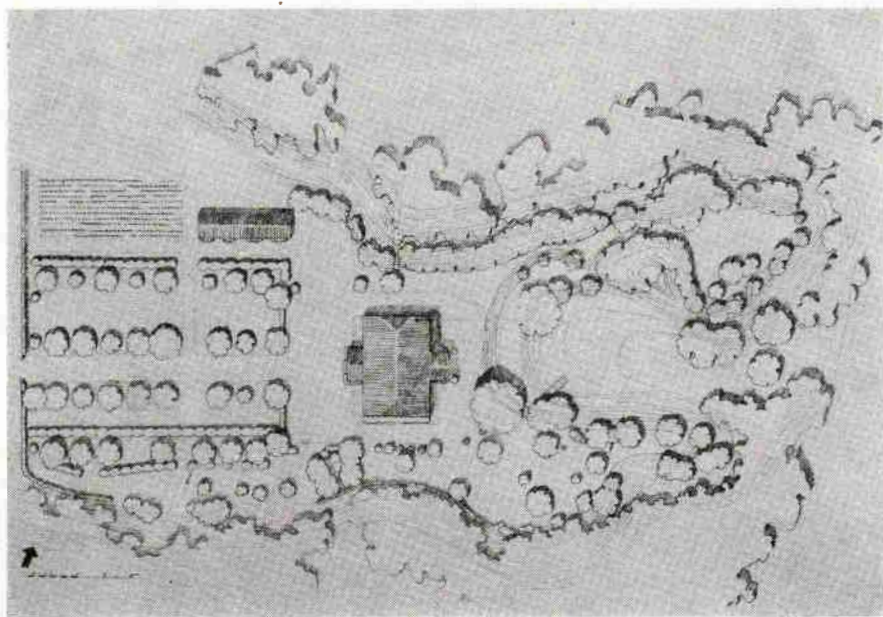
Byggnadens orientering är här ungefär densamma som direktörsbostadens. — Tillfartsvägen kommer västerifrån fram mot byggnadens huvudingång, och på ostsidan är ett dramatiskt nip-landskap ner mot Dalälven, som här flyter bred och lugn.

Överingenjörens trädgård. — Trädraderna trängde långt fram mot byggnaden och lämnade endast plats en blick rakt ut i allén.

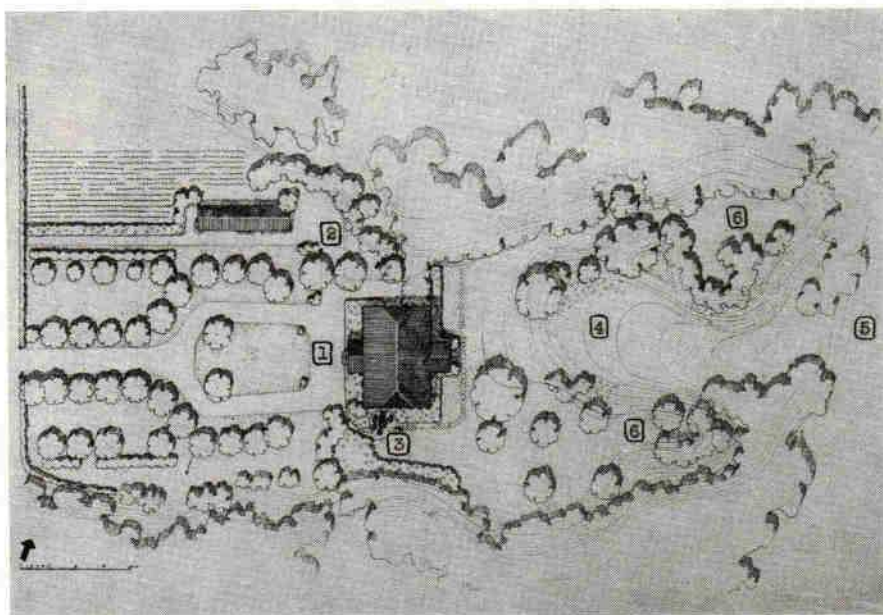
Efter omläggningen öppnar sig ett grönt rum framför byggnaden. I detta stå två välvuxna äppleträd kvar och markera gräsmattans hörn.

Överingenjörens trädgård före omläggningen. — Infartsvägen vinkelrätt mot byggnaden, men trädgården rätt torr och charmlös. En bred grusyta runt hela huset. Utsiktslinjen mera igenvuxen än vad planen visar. (Norr uppåt.)

Också här anlades trädgården ursprungligen efter strängt axiåla principer. Då byggnaden ligger vinkelrätt mot tillfartsvägen, och hela situationen inbjuder till en sådan lösning, fanns inga skål vidtaga någon ändring i detta avseende. Men blicken från stora trappan rakt fram var ganska charmlös: en grusplan och en bred grusväg, kantad av fruktträd innanför och av lindar utanför trädgårdshäcken. Inte heller funktionsmässigt sett var lösningen tillfredsställande. Avståndet mellan alléns mynning och trappan var så kort, att en bil inte kunde »lägga till» vid trappan, utan stannade med kylaren snett framför den.

Genom att lägga om gårdsplanen (1) som ritningen visar fick man mera vidd framför byggnaden. Nu är det också lättare att köra fram med en bil till trappan. — Två vackra äppelträd fingo stå kvar på gräsplanen och några yngre flyttades, så att

Överingenjörens trädgård efter omläggningen. — 1. Rundkörning på gårdsplanen. — 2. Smalare garageväg. — 3. Sittplats bland blommor vid sydgaveln. — 4. Dalens sluttande botten med frodig örtflora. — 5. Älvstranden. — 6. De branta uddar, som begränsa dalen.

gårdsplanen kransas av fruktträd. För att begränsa gården och ge den rumsverkan ha några lönnar planterats på vardera sidan om den betydligt nerminskade vägen till garaget (2).

Byggnaden låg där förut litet torrt och trist, på alla sidor omgiven av grus. Den hade intet med trädgården att göra. — Vår strävan var därför att låta trädgårdens grönska gå ända fram till huset, att låta frodiga rabatter bädda in grunden och att låta slingerväxterna fortsätta upp på väggarna — att låta byggnad och trädgård famna varandra. Samtidigt ville vi skapa möjlighet för familjen att sitta ute bland blommor och grönt.

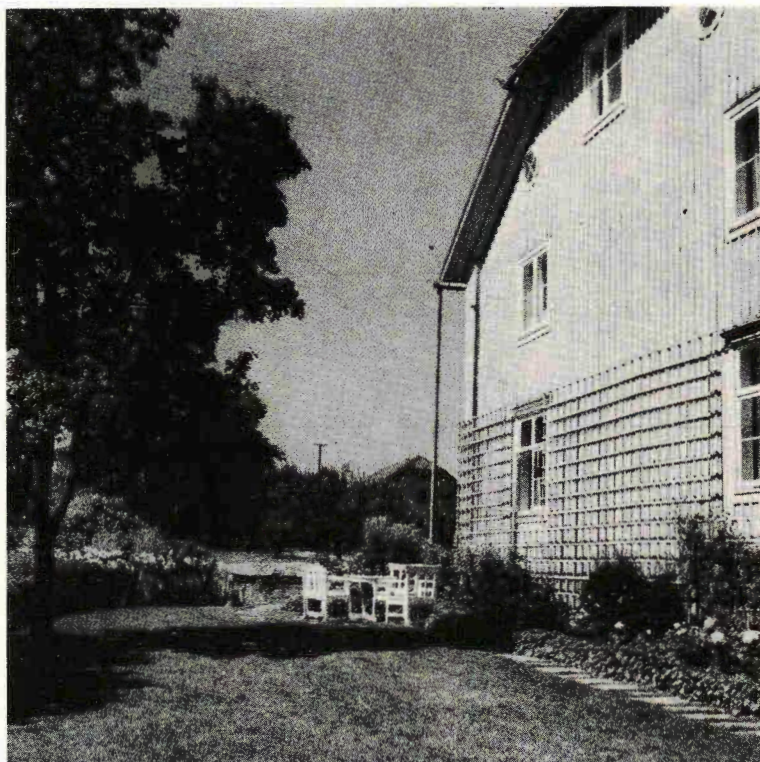
Uteplatsen (3) gav sig rätt naturligt på sydgaveln. För att skapa en intim plats planterades ett bälte starkvuxna parkrosor och andra blomsterbuskar av 1,5—2 meters höjd från SV-knuten fram

Överingenjörens trädgård före omläggningen. — En bred grusväg ledde från gårdsplanen runt byggnaden och utmed sydgaveln löpte en smal rabatt.

till ravinkanten och utmed denna. Högre få buskarna inte bli. De skola skydda mot insyn från gårdsplanen och i någon mån skapa lä — det blåser ju ofta runt en knut — men de få ej taga bort den lågt stående kvällssolen. En plattstig möjliggör den nödvändiga gångtrafiken från gårdsplanen, förbi sittplatsen och vidare till trappan på ostsidan.

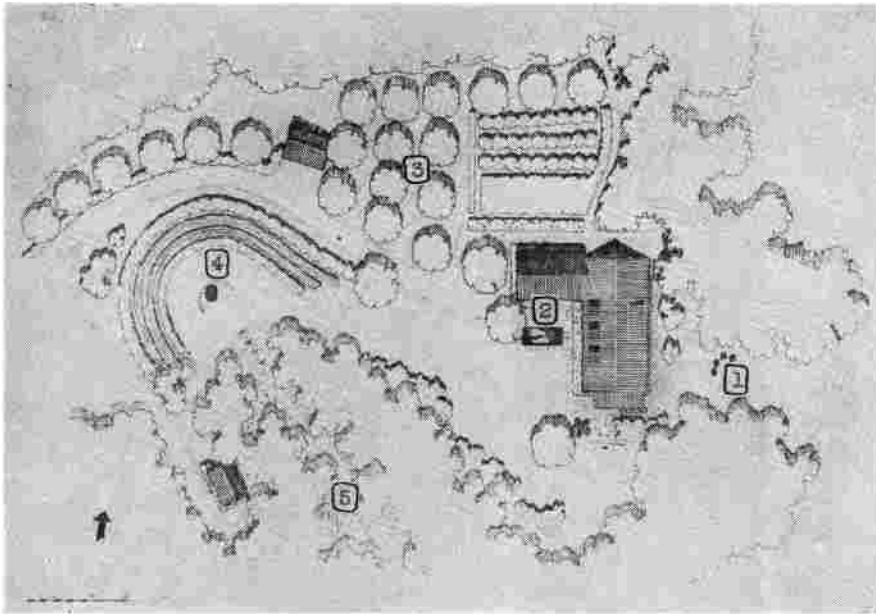
Direktörens bostad ligger på en djärvt utskjutande platå, på båda sidor omgiven av djupa raviner, överingenjörens däremot ligger mitt för änden av en smal dalgång (4) vars botten långsamt sluttar ner mot älven(5). På båda sidor om denna springa smala uddar (6) djärvt ut mot vattnet och stupa brant ner mot detta.

Gruset ersattes av gräs. Buskarna till vänster planterades tillsammans med perenner som ett bälte (under tillväxt) mellan sittplats och gårdsplan. Plattgången löper utmed en bredad rabatt med nyplanterade slingerväxter rosor och riddarsporrar.

Den rika trädvegetationen på dalens sluttningar erbjöd intressanta gallringsproblem. När trädkronorna voro fullövade hade man föga glädje av läget vid Dalälven. En radikal gallring var nödvändig. Många vackra björkar och häggar måste offras. Det var gott om sådana i omgivningen, men bara en möjlighet att få se älven. Ju mer man högg desto vackrare blev det.

På ravinens sidor och i dess fuktiga botten, där god mylla samlats, planterades grupper av frodiga, storbladiga perenner såsom *Heracleum*, *Inula* och *Senecio*, som ge effekt även på långt håll.

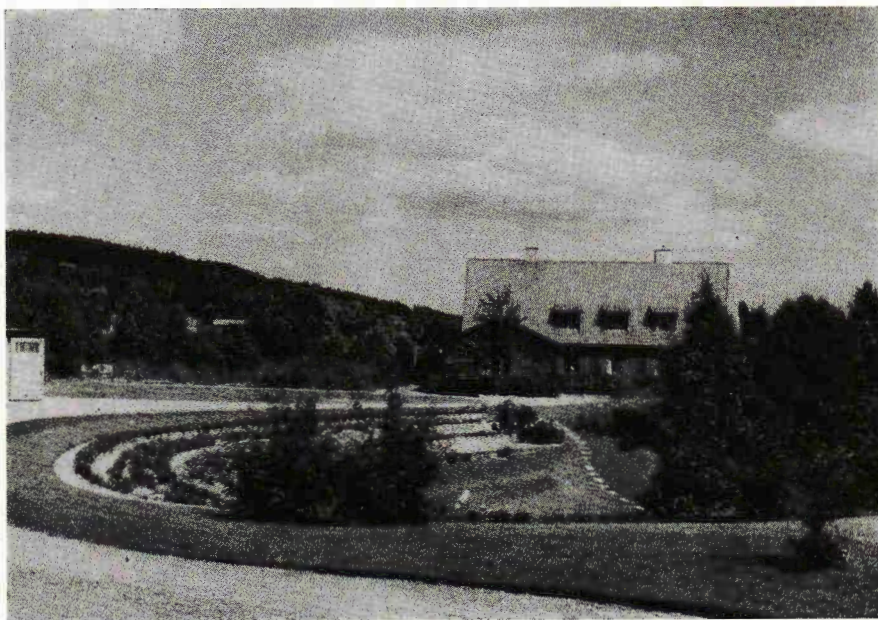

Forskningschefens trädgård ligger på en udde, som begränsas av branta nipor. — 1. Försänkt gräsplan i nivå med källarens golv. — 2. Plattbelagd plan framför loggjan. — 3. Ekonomiträdgård. — 4. Odlingsterrasser på söderslutningen. — 5. Väg till naturparken.

De båda uddar, som famna ravinen, erbjuda strålande utsikter i älvens längdsträckning. Också här ha omfattande utsiktshugningar företagits.

Forskningschefens trädgård.

Den nyinrättade chefsposten krävde en ny ståndsmässig bostad. Arkitekten Gustaf Clason placerade den tredje chefsbostaden längre upp mot Bullerforsen. Också den ligger på en av nipbranter omgiven udde, som på sina håll skjuter nästan kusligt brant ut mot älven. Det var åker på den plana ytan och i den mjukt skålade dalgång, som från söder skjuter in och nästan snör av tomten. Men branterna runtomkring äro rikligt genomvävda av rötter från lövträd och buskar, som hålla slänterna, så att de ej rasa.

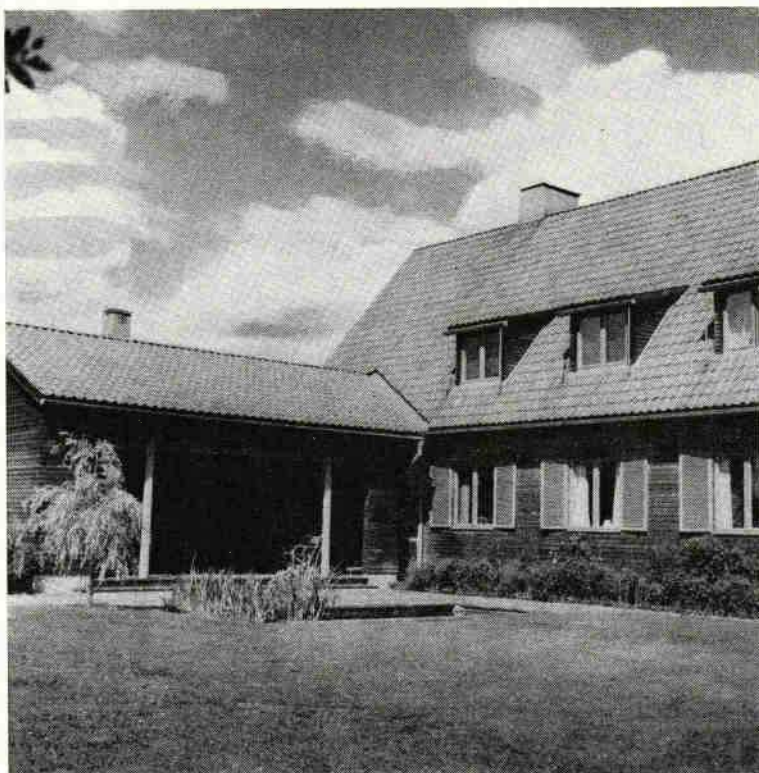

Forskningschefens bostad med odlingsterrasserna sedd från infartsvägen.

Eftersom jorden består av fin mjäla, som lätt spolats bort av vatten, måste allt ytvatten avledas i dräneringsledningar. Särskilt viktigt är detta beträffande udden Ö om byggnaden (1). Därför skälades den ur, så att det på denna sida blev en försänkt gräsplan i nivå med källarvåningens golv — en intim, solöppen och vindskyddad familjevård.

Till idealiska vardagsrummet i det fria bidrog arkitekten genom att låta en vinkelbyggnad med loggia springa ut mot väster. Den öppnar sig mot solen, mot den plattbelagda planen (2), den kombinerade plask- och näckrosdammen, gräsplanen och utsikten i älvens längdriktning. Huvudingången till huset ligger regnskyddad under loggians tak.

Ekonomiträdgården (3) norr om byggnaden står i bekväm förbindelse med ingången till köket. För snittblommor, månads-smultron och jordgubbar, som inte fingo rum på den begränsade

Västfasaden med loggian och bassängen. Den lilla hängpilen vid knuten skall med tiden begränsa rummet och bilda valv över vägen dit in.

odlingsytan, anlades låga odlingsterrasser i hästskoform på slutningen av den varma, södervända dal (4), som kniper ihop infarten till ett smalt näs. Arsenikimpregnerade bräder hålla uppe de låga, vågräta odlingsterrasserna; att låta den öppna jorden slutta skulle vara allt för stor risk ur erosionssynpunkt. I övrigt är dalen gräsbesådd. Från den halvcirkelformade jordfasta bänken med det runda bordet i centrum slingrar sig en parkväg (5) ut i den här och var nästan urskogsypig naturparken.

ETT PAR GLIMTAR FRÅN ETT DENDROLOGISKT STUDIEBESÖK I HOLLAND SOMMAREN 1947

av Tor Nitze lius

Att resa i Holland under försommaren, när redan blomningen är över hos de miljoner lökväxterna och när även buskarnas och trädens vårflor passerat höjdpunkten, skulle väl, åtminstone allmänt sett, knappast vara särskilt lockande för en växt-entusiast. Ehuru en dendrolog absolut räknar sig till växtentusiasterna — stundom kanske t. o. m. till de mera extrema bland dem — anser han det säkert dock vara alltför ytligt att erkänna sig som beroende av och hänvisad till »enbart» blommande växter. Trädens resning, deras grenbyggnad eller växtlighet överhuvud taget äro ofta för honom tillräcklig ögonfägnad och upplevelse isynnerhet om de förkroppsliga speciella dendrologiska ideal av något slag, exempelvis såsom sällsynta »species» eller som parkestetiskt värdefulla element. Denna sats kan kanske verka något överdriven eller ensidig i sin uppfattning men den föresvävade mig verkligen, när jag den sista maj startade min resa till Haag. Kanske var den också ett tröstande försvar mot att jag gått miste om vårblomningens sensation medan den ännu varade!

Resan gick över Köpenhamn—Bremen—Hamburg-linjen under den mest intensiva och tryckande hetta som upplevats i manna-minne vid denna årstid. Tågekupéns ugnsvärme i förening med de

korta uppehållen vid de tyska ruinstäderna var en i dubbel måtto beklämmande erfarenhet. Skövlad bebyggelse förfelar ju ej att göra sin verkan på vem som helst men minst lika gripande eller skräckinjagande är det att se förbränd och söndertrasad vegetation, ehuru detta lyckligtvis genom »tekniska tillfälligheter» — om detta uttryck tillåtes — ej är en allmänt förhärskande bild för resenären i våra dagars Tyskland.

Det var därför en lisa för både kropp och själ när tåget omsider rullade in i det ganska kvällssvala Haag. En långsam bilfärd under de rymliga trädvalven i stadens åtminstone delvis oförstörda park- och gatualléer — en stor del av trädbestånden gick nämligen åt till bränsle under krigets slutskede — samt förbi det internationellt betonade Scheveningen utmed stranden med korta glimtar av stadens parkvegetation var tillräckligt att väcka de domnade livsandarna med löften om kommande intressanta dagar.

Staden Haag eller som dess namn lyder och ännu oftare skrives av dess innevånare — s' Gravenhage d. v. s. »Grevens skog» har topografiskt sett två ansikten att uppvisa för främlingen, bägge visserligen typiskt holländska till sin karaktär men just därigenom intresseväckande inte minst ur vegetationssynpunkt.

Strandremsan och en god bit av staden mot väster d. v. s. mot Nordsjön behärskas av sanddynerna vilka på sina håll nå aktningvärd höjd och bjuda verkliga utsiktspunkter in över staden och ut över havet.

De östra och södra delarna av Haag däremot få sin prägel av marsk- eller det s. k. Polderlandskapet och här är terrängen platt som en pannkaka med snörräta kanaler eller bilvägar och bjuder i sig själv på föga omväxling.

Såväl i de västra som de övriga delarna av Haag fick jag under min vistelse där tillfälle att se åtskilliga parker och planteringar vilka anlagts i stadens egen regi. Av dessa var det emellertid särskilt två vilka på grund av sin rika och intressanta vegetation stannade i minnet, i synnerhet som de bägge till sin karaktär ganska fullkomligt anpassade sig till de ovan nämnda landskapstyperna.

Dessa voro den s. k. Västra dynparken som sträcker sig över en god bit av strandremsan mot väster samt den i sydöst befintliga

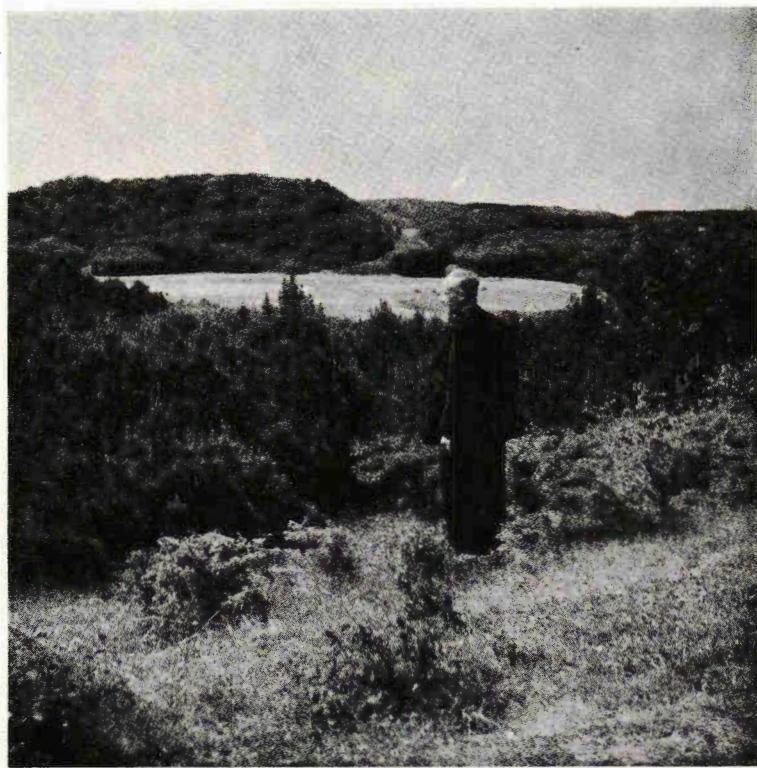

Bild 1. En del av de nyplanterade bestånden av Pinus nigra var. austriaca i Västra Dynparken. T. Nitzelius foto.

Zuiderpark. Bägge påbörjades i slutet av 20-talet och befinna sig fortfarande under utbyggnad och fullkomning.

Innan närmare ingås på beskrivningen av dem måste emellertid en viktig sak förutskickas: Den vegetation, som förekommer i dem, är till stor del inplanterad och sammansatt av växter från skilda delar av den norra tempererade zonen. Utslagsgivande vid planteringen av dessa växter har alltså varit de allmänt ekologiska förutsättningarna, någon alltför stor hänsyn till befintlig vegetation har ej behövt tagas. Dessa i stor stil upplagda planteringar äro det mycket lyckade resultatet av ett experiment som med stilkänsla och framförallt omfattande växtkännedom utförts av stadsträdgårdsmästaren i Haag, direktör S. G. A. Doorenbos, vilken

Bild 2. Naturligt bestånd av *Hippophae rhamnoides* i Västra Dynparken. T. Nitzelius foto.

jag f. ö. under nästan hela min vistelse där fick nöjet att ha som entusiasmerande och gästfri ciceron. Hans assistent, trädgårdsarkitekt, W. F. Koppeschaar, som också är en stor vän av Sverige och talar svenska flytande, skötte under mellantiderna ciceronskapet med samma vänliga nit.

Västra Dynparken är en verklig folkpark i detta ords moderna betydelse. Den omfattar till arealen i runt tal 250 har och upptages av stora ytor för lek och idrott utan inhägnader eller påbud som på något sätt skulle kunna begränsa eller störa rörelsefriheten. Den genomdrages av naturliga terränganpassade vägar för såväl gående som cyklister, där vegetationen mjukt ansluter sig,

Bild 3. Den silvervita Elaeagnus angustifolia är liksom havtornen en utomordentlig strand- och dynbuske. T. Nitzelius foto.

oförstörbar mot ingrepp och nötning, helt och enbart genom sin yppiga växtlighet.

Av de högvuxnare växterna dominerade på vissa håll — särskilt på strandslutningen mot Nordsjön — ungskog av den sydeuropeiska svarttallen (*Pinus nigra var. austriaca*). Före kriget funnos här ganska omfattande, äldre bestånd av denna art men under ockupationen nedsågades huvudparten av tyskarna för att såsom pålar nedslagna i stranden och delvis ute i vattnet hindra landstigning från havet eller landning av flygplan på den ganska breda strandremsan. De nyplanterade bestånden äro emellertid snart mogna att ersätta denna förlust.

En av de inhemska buskarna, karakteriserad av stark växtlighet och självföryngring och absolut hemmastadd bland dynerna, var havtornen (*Hippophae rhamnoides*). Ungefär 3 meter höga buskar eller buskträd av bägge könen — denna art är ju enkönad — gåvo genom sitt gråvita bladverk en nästan mediterrän prägel åt den böljande dynterrängen. Ett betydligt ljusare inslag i vegetationen utgjorde dess rent silvervita släkting från Sydeuropa och Centralasien, *Elaeagnus angustifolia*. Den är också betydligt resligare (se bild) och yppigare och har överhuvud i Haags parker funnit en mångskiftande användning såväl som solitär som även buskagebildare. Det är f. ö. ganska intressant att konstatera att Rehder (Manual of cult. trees and shrubs) räknar denna art till zon II i sin handbok och sålunda ger den ett mycket högt hårdighetsbetyg. Den skulle i Sverige därför med absolut säkerhet vara hårdig ända upp till Stockholmstrakten, vilket med hänsyn till förhållandet, att den inom sitt stora naturliga utbredningsområde förmodligen förekommer i ett flertal hårdighetsraser, förefaller mycket möjligt. (När detta går i tryck har ett c:a 4 m högt, oskadat exemplar antecknats från en trädgård vid Äppelviken i Stockholm.)

Ett flertal arter av parkrosor funnos vidare representerade i Dynparken, bl. a. *Rosa rugosa*. Bättre förutsättningar kunde knappast tänkas för denna japanska buske, som här syntes vara i sitt rätta element som dynbindare, f. ö. ganska ofta tillsammans med *Rosa spinosissima* som ju förekommer vild på dynerna även utmed tyska nordsjökusten.

På kort tid hade dessa bägge arter genom ohämmad rotskottsbildning bildat täta, ogenomträngliga och framförallt rikt blommande bestånd.

Även den lilla nordamerikanska *Rosa nitida* fanns här, liksom i många andra parker i Haag, utplanterad i riklig mängd, men alltid på ren sand eller starkt sandblandad jord.

På den utpräglade flygsanden fick *Salix repens* tjänstgöra som bindeväxt och detta gjorde den mycket effektivt på samma gång som den bildade utbredda och dekorativa mattor. Denna omgivning är ej främmande för *Salix repens* ens i Sverige. För att ta

Bild 4. *Rosa nitida*, växande på ren sand. T. Nitzelius foto.

ett exempel: I vissa trakter av Vättern förekommer den som strandväxt växande på ren sand i minst lika utbredda och yppiga kolonier. Med all sannolikhet rör det sig i dessa bägga fall om den tätt silverhåriga formen *argentea* som är en typisk havsstrandväxt.

Bland andra främlingar som skänker Västra dynparken sin speciella karaktär märkes manshöga exemplar av den sydösteuropeisk-asiatiska *Tamarix pentandra*. Dess långa kvastlika skott och små blågröna, barrliknande blad låter den på ett alldeles utmärkt sätt smälta in i omgivningen. Eftersom tamarisken i sitt vilda tillstånd är en mer eller mindre utpräglad halofyt — d. v. s. saltväxt — från sterila och salthaltiga öken- eller stäppområden hade försöket att även plantera den som strandväxt

Bild 5. *Tamarix pentandra* i naturenlig omgivning. T. Nilzelius foto.

alla utsikter till framgång. Tamarisken känner sig som hemma på dynerna vid Haag, den växer och blommar precis som den alltid hade funnits där!

Ett annat experiment som direktör Doorenbos hade lyckats utmärkt med, var inplanterandet av ett slags snöbärsbuske, *Symphoricarpus* $\times$ *Chenaultii*. Denna, som är hybrid som uppstått genom korsning av den mexikanska *Symphoricarpus microphyllus* och den från staterna New Jersey, Georgia, Kansas och Texas härstammande *Symphoricarpus orbiculatus*, är en ej stort mer än meterhög buske. Den har odlats och salubjudits i enstaka exemplar här och var i de mellaneuropeiska plantskolorna huvudsakligen för sitt prydliga, rundade växtsätt och de vackra röda bären. I Haags parker och i synnerhet i Västdynparken har den emeller-

*Bild 6. Som tät och yppig buskagebildare har *Symphoricarpus Chenaultii* en stor uppgift att fylla i Västra dynparken. T. Nitzelius foto.*

tid blivit en sensation, som överträffat vad man vågat drömma om! Den visar här en nästan oroväckande växtlighet och kläder dynstränderna med täta och friskt gröna buskage vilka ytterligare framhäva landskapets böljande mjukhet. Deras existens har betraktats med misstänksamhet från dem som ömma för den inhemska dyn-floran men inför en sådan vitalitet måste väl även en floristisk patriot kapitulera och erkänna faktum att *Symphoricarpus Chenaultii* åtminstone i Västra dynparken fyller sin uppgift på ett sätt som få av de inhemska växterna överhuvud förmå!

Zuiderpark, vilken som namnet säger är belägen i södra delen av Haag, omfattar en yta av 102 har. Den är uppbyggd på

Bild 7. Parti av trädskolan i Zuiderpark, där lejonparten av träd- och busk-materialet för Haags planteringar drages upp. T. Nitzelius foto.

och gränsar i söder mot de s. k. Polderen, varför den också utgör en avslutning av själva staden. Hela Zuiderpark är givetvis platt som en pannkaka men den ganska långtråkiga prägel, som det trädlösa polder-landskapet utanför Haag ger den resande, som ej själv är inbiten slättbo, har här eliminerats genom denna mycket yppiga och omväxlande vegetation. Parken påbörjades 1924 och har sedan denna tid hunnit växa till sig och börjat visa rätta proportioner.

Dispositionerna i sin helhet äro följande: Zuiderpark har anlagts med avsikten att skapa större och mindre friluftsområden med öppna fält eller ängar och platser för sport och lek. Talrika, rymliga fotbollsplaner finnas och i södra delen har man byggt ett

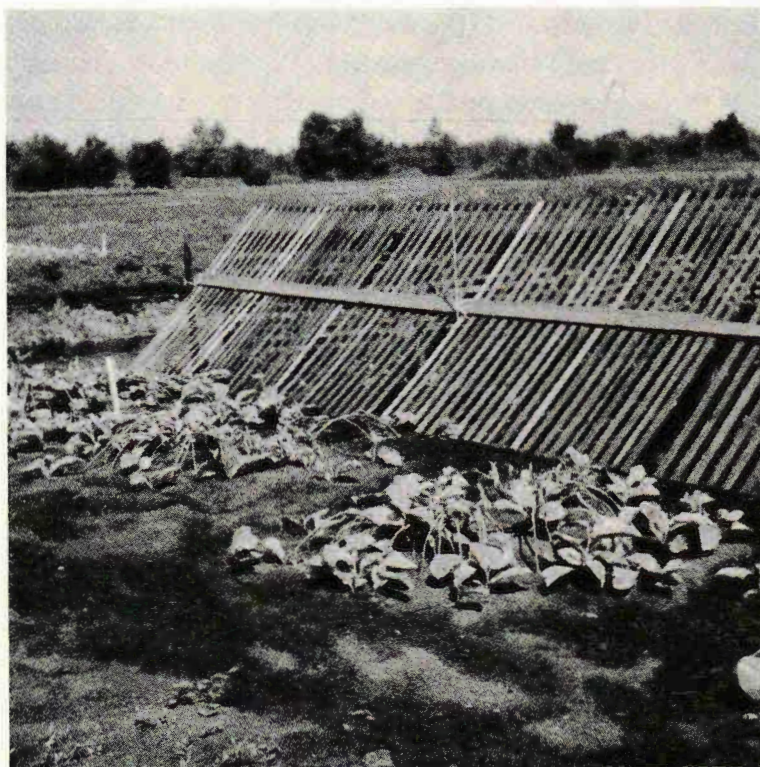

Bild 8. Förökning av Magnolia medelst avläggning. Från trädskolan i Zuiderpark. T. Nitzelius foto.

ganska stort simstadion vartill även hör en mindre restaurant. Huvudmotivet vid hela parkens skapande har överhuvud varit: rekreation, sport men även undervisning. I parkens västra del finnas sålunda skolträdgårdar vilka tillsammans upptaga en för-svarlig yta. Inom denna avdelning har vidare uppförts en mindre byggnad med undervisningsrum och åskådningsmateriel för bar-nens naturstudier. Intill skolträdgårdarna gränsar en botanisk av-delning upprättad huvudsakligen efter systematiska och växt-sociologiska principer. För skolungdomens vidare förkovran i hortikulturens praktiska och teoretiska frågor ger den härintill liggande plant- och trädskolan ett mycket rikt undervisningsmate-rial. I denna trädskola uppdrages — huvudsakligen genom av-

läggningsmetoden — lejonparten av växtmaterialet för alla Haags parker. Vill man inom en relativt begränsad yta finna alla de arter och former av träd, buskar och perenner som odlas i parkerna — inklusive Zuiderpark — behöver man bara gå hit. Stadsträdgårdsmästaren i Haag. Direktör Doorenbos, som tillika är ordförande i den mycket livaktiga holländska dendrologföreningen, är en entusiastisk och erfaren dendrolog och växtkännare. Han har nedlagt och nedlägger fortfarande ett mycket stort och intresserat arbete på att berika växtmaterialet i sina parker med nya och odlingsvärda arter och former. Många växter har han till och med erhållit direkt från deras respektive hemländer med vilkas botanister och trädgårdsmän han står i förbindelse. Det måste dock i detta sammanhang kategoriskt betonas att hans dendrologiska intressen ej verkat hämmande på hans estetiska intentioner som trädgårdssarkitekt och ledare av anläggningsarbetena i en så pass betydelsefull park som Zuiderpark. I en sådan anläggning, vilken i likhet med Pildammsparken i Malmö, huvudsakligen har växtmaterialet som formbildande stomme, fordras en djupgående växtkännedom för att kunna skapa den omväxling och skönhet i landskapet, som annars terrängen i sig själv brukar ge förutsättningarna för.

I södra delen av parken utbreder sig omkring en konstgjord sjö en vegetationsavdelning, som i sin helhet närmast kan betraktas som ett slags arboretum och fruticetum, ordnat efter västgeografiska principer. De vegetationsområden inom den norra tempererade zonen, såsom Europa, Sydeuropa, Amerika, Himalaya, Kina och Japan, vilka lämnat det viktigaste tillskottet av parkernas och trädgårdarnas busk- och trädflora, finnas här representerade i stora drag. Visserligen äro dessa områden ej strikt ordnade i typiska växtsamhällen — en sådan anläggning vore nästan en utopi, åtminstone med de möjligheter som stå till buds i Europa — men växtmaterialet är dock i görligaste mån rikhaltigt och instruktivt. Vissa träd- och buskarter, som man eljest endast stöter på i botaniska trädgårdar äro här planterade i yppiga och individrika bestånd, såsom exempelvis *Rhus typhina*, vilken här fyller en viktig uppgift som tät buskagebildare utmed stränderna, talrika ekarter,

Bild 9. En av de vegetationsrika kanalerna, som omger och avgränsar Zuiderpark. T. Nitzelius foto.

lönnar, arter av *Juglans*, *Carya*, *Salix*, *Hippophae*, *Elaeagnos*, *Tamarix*, *Caragana*, *Spiraea* och *Deutzia* och många andra. En lignosgrupp som intresserat direktör Doorenbos på grund av sina värdefulla parkegenskaper är de olika släktena inom underfamiljerna *Pomoideae* och *Prunoideae* av familjen *Rosaceae*. Det vill med andra ord säga att talrika arter, varieteter och hybrider av *Crataegus*, *Malus* och *Prunus* växa inom sina respektiva geografiska områden av Zuiderpark. Några mycket intressanta av direktör Doorenbos själv utförda korsningar mellan den japanska körsbärsarten *Prunus incisa* å den ena sidan och de ävenledes från Nippon härstammande *Prunus serrulata* och *Lannesiana* å den andra befunno sig här, liksom även på andra ställen i Holland,

Bild 10. *Cornus Kousa*, en art som ingår i Zuiderparks rika fruticetum. T. Nitzelius foto.

under observation med hänsyn till sina prydnadsegenskaper. Med all trolighet komma de även utanför Hollands gränser att så småningom finna intresserade odlare!

Bland övriga attraktioner inom den södra delen av parken finner man även en hed-trädgård sammansatt av växter tillhörande familjen Ericaceae såsom Erika och Calluna samt en mängd större och mindre Coniferer vilka ju äro en specialitet för de holländska exportplantskolorna.

Zuiderpark inrymmer nästan allt vad man rimligtvis kan begära av en park. Det hortikulturella har givetvis trätt i förgrunden särskilt genom ovannämnda anläggning, till vilken även en blomstergård samt naturligtvis ett rosarium omedelbart gränsar men även andra intressen ha blivit tillgodosedda. Just inom det amerikanska floraområdet — med skickligt utnyttjande av den där befintliga vegetationen — är en friluftsteater med platser för 1.500

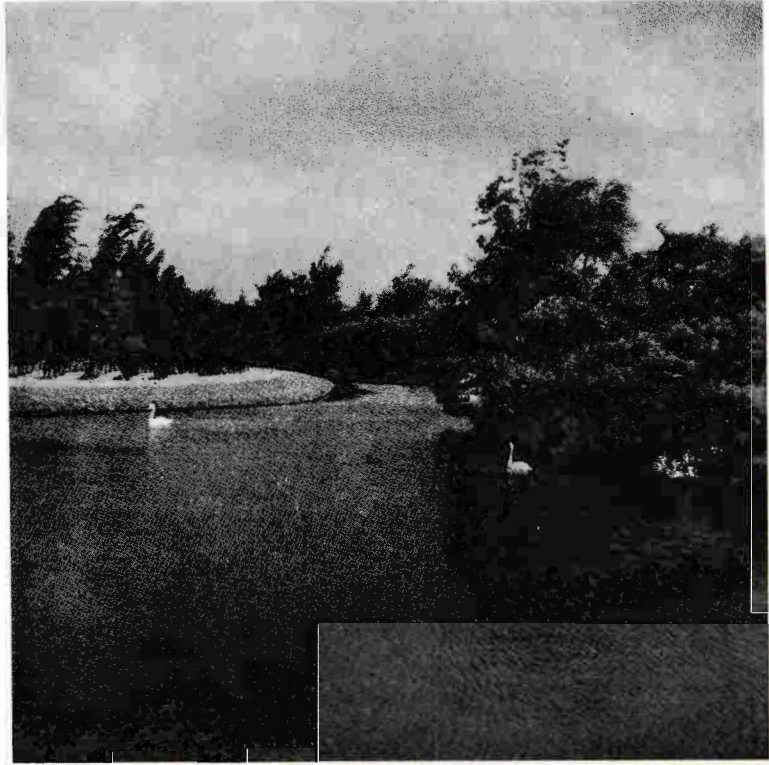

Bild 11. En del av friluftsteatern i Zuiderpark. T. Nitzelius foto.

(1.272 sittplatser) åskådare inrymd. Den är så anlagd att själva scenen ligger på en liten holme omgiven av täta buskage och trädgrupper, vilka anpassa sig efter de tekniska önskemålen beträffande gläntor och vägar för de uppträdande samtidigt som de utgöra en dekorativ bakgrund med sin blomning och fruktsättning under säsongen. Åskådarplatserna äro skilda från scenen genom ett cirka 30 meter brett vattenstråk där svanor och andra sjöfåglar simma förbi och åtminstone under mera lyriska skådespel skänka en viss touche genom sin närvaro.

För en svensk i allmänhet och för en svensk trädgårdsarkitekt i synnerhet må kanske en sådan park som Zuiderpark verka en smula överlastad med sin rikedom på växter och hortikulturella

attraktioner, men man får i det sammanhanget ej glömma att holländarna i allmänhet äro stora växtälskare och växtkännare vilket i sin tur är mycket naturligt eftersom de i stor utsträckning ha hortikulturen som levebröd. Då de dessutom leva under en betydligt »blidare horisont» skulle det närmast verka snobberi om de ålade sig den nyktra saklighet och sparsamhet ifråga om växtmaterialet som ofta är utmärkande för oss.

VENALMEN, ULMUS GLABRA HUDS. f. INSULARIS n. f.

En nyupptäckt, pelarlikt växande almform av hortikulturellt intresse.

av Arvid Nilsson

På ön Ven i Öresund växer i de norra strandbranterna, omkring 500 m väster om Hakens fyr, ett almträd med en mycket egendomlig kronbyggnad. Till sin arkitektur påminner den mest om pyramidpoppeln, *Populus nigra* L. var. *italica* Moench., ehuru kronan icke är så långsträckt som hos denna. Grenarna äro i det närmaste helt vertikalt riktade, och varje års förgrening är ofta fingerlikt samlad från en nästan gemensam utgångspunkt. Härigenom har trädets täta, avlångt ovala kronform uppkommit (Bild 1—2). Det kraftiga trädet, som genom sin egendomliga kronbyggnad väcker uppmärksamhet redan på långt håll, står i själva trädgårdsgränsen till en stuga, utmed den stig, som löper fram mellan Haken och Husvik. Stugans ägare, målarmästare *Andreas Walfridsson*, har meddelat, att trädet planterats av hans fader omkring sekelskiftet. Varifrån han erhållit plantan var däremot icke bekant. Förmodligen rör det sig om en självsådd, i omgivningen uppgrävd fröplanta. I brösthöjd mäter stammen 198 cm i omkrets.

Till övriga karaktärer närmar sig denna alm *montana*-typen (jämför artikeln »Dendrologiska iakttagelser på ön Ven», sid. 49 i denna publikation). De starkt håriga årsskotten bli under andra året glatta med undantag för barkpartier, som skyddats av bladskåft och knoppar. De relativt långsträckta bladen äro bredast ovan mitten, ganska tvärt avsmalnande och utdragna i en ganska lång spets, starkt och osymmetriskt avsmalnande mot basen och

Bild 1. *Ulmus glabra* Huds. f. *insularis* n. f. Vinterbild. Weibull foto.

intill 3-dubbelt tandade (Bild 3). Blommornas märken äro tämligen starkt röda, outslagna ståndarknappar gulröda, ståndarsträngar vita. Vid räkning av ståndarna i 105 blommor erhöles följande resultat (första siffran = antal ståndare, sista = procentsatsen): 4: 1.9, 5: 15.2, 6: 80.0, 7: 2.9. Frukterna ha normal form och fröet sitter placerat ungefär i vingfruktens mitt. Av 400 sommaren 1947 insamlade frukter voro 57,5 % matade (jämför nr 3 i tab. sid. 59).

Då denna almform synes ha ett icke ringa hortikulturellt intresse och vara väl värd att förökas upp och spridas, är namnfrågan aktuell. Eftersom moderträdet till den klon av detta träd, som jag

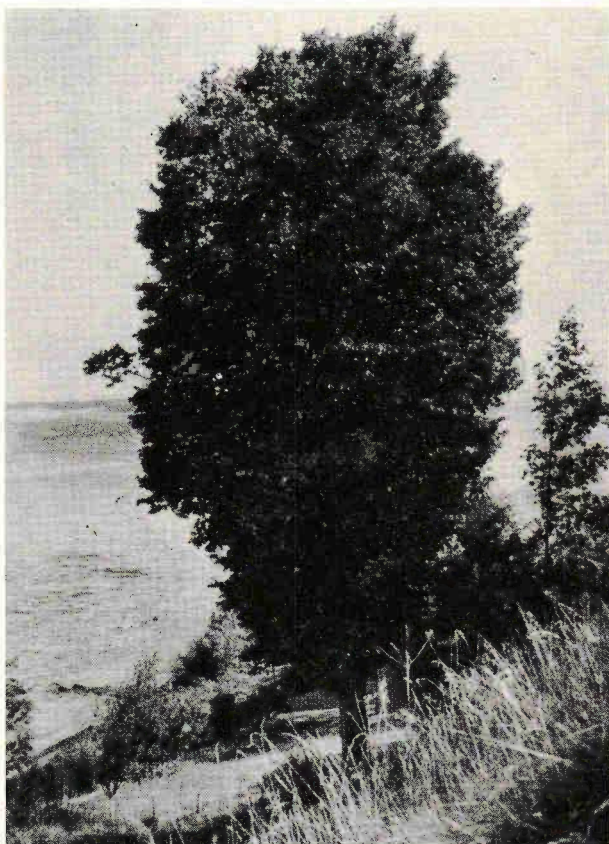

Bild 2. *Ulmus glabra* Huds. f. *insularis* n. f. Sommarbild.

hoppas inom kort kommer att spridas i vårt land — vid Weibullsholm har förökningen påbörjats — är funnen på ön Ven, bör den kunna kallas Venalmen: *U. glabra* Huds. f. *insularis* n. f. — *Caput arboris circuitu elongato, ovali, ramificatione densa, surrecta; forma foliorum ramulorumque eam ssp. montanae* (Stokes) Hyl. *accedens*.

Knappast någon av våra odlade pyramidalt eller mera pelarformigt växande trädformer kunna tävla med pyramidpoppeln i kraftfull elegans. Bland pyramidpoppelns nackdelar kan nämnas, att den är relativt kortlivad, som äldre föga stormsäker, ganska

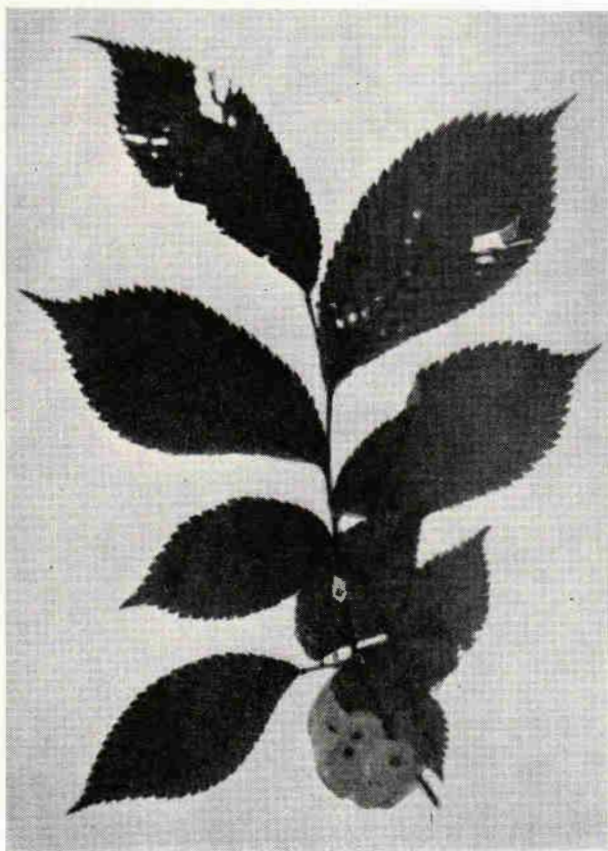

Bild 3. *Ulmus glabra* Huds. f. *insularis* n. f.; blad och fruktbärande skott. Weibull foto.

anspråksfull både vad jordmån, läge och klimat beträffar, samt att den är relativt mottaglig för sjukdomar, särskilt om läge och klimat ej äro gynnsamma. Det synes förf. som om den ovan beskrivna Venalmen skulle kunna taga upp tävlan med detta träd vad användbarheten beträffar, isynnerhet som den sannolikt — i likhet med övriga former av *U. glabra* — är hårdigare, blir äldre och icke är så utsatt för sjukdomar.

Inom *U. glabras* kända formkrets anges den välbekanta pyramidalmen, f. *exoniensis* (K. Koch) Rehd. (*fastigiata* Loud., pyra-

midalis Dipp.) ha ett styvt upprätt växtsätt, bildande en smalt pyramidal krona (t.ex. hos *Rehder* 1947 och *Krüssmann* 1937). Så är emellertid icke fallet. Får denna form växa fritt utan att beskäras, så får kronan efterhand en form, som snarare kan liknas vid en upp och nedvänd pyramid med bred bas. Hos unga eller hårt inskurna träd äro emellertid grenarna starkt uppåtsträvande, nästan vertikala, och det är sannolikt detta, som föranlett den felaktiga beskrivning — utförd innan trädets slutliga kronform var känd — som ännu får följa formen ifråga. Någon annan pyramidalt eller fastigiät växande skogsalm tyckes icke vara känd. Den av *Lundman* (1948) omnämnda s. k. Kungshamnsalmen synes emellertid, efter illustrationerna att döma, ha en ganska utpräglad uppåtriktad grenställning. Inom fältalmens, *U. carpinifolia* Gled., formkrets äro däremot dylika former beskrivna, och denna egenskap tyckes även ha gått i arv till dess hybrid med skogsalmen, *U. hollandica* Mill., hos vilken smalkroniga, nästan pyramidala former äro kända. Några av lundalmens former, t.ex. den mycket prydliga *U. carpinifolia* var. *sarniensis* (Loud.) *Rehd.* (*Wheatleyi* Simon-Louis), äro emellertid ganska köldömma, och om de flesta veta vi ännu allt för litet för att kunna bedöma hårdigheten.

CITERAD LITTERATUR.

Krüssmann, Gerd, 1937. Die Laubgehölze. Berlin.

Lundman, Bertil, 1948. Ett och annat om almar i Uppsalatrakten. — Lustgården.

Rehder, Alfred, 1947. Manual of cultivated Trees and shrubs. Sec. edit. New York.

SUMMARY.

THE VEN ELM, Ulmus glabra Huds. f. *insularis* n. f.

A newly discovered columnar elm of horticultural interest.

The author reports the discovery of a columnar elm in the Island of Ven in Öresund. This new form belongs to the species *Ulmus glabra* Huds. and seems even to be closely related to the ssp. *montana* (Stokes) Hyl. The Ven elm will surely be of particular horticultural interest, and has been described under the name of f. *insularis* n. f.

Klottönn vid Ringvägen i Stockholm. Förf. foto 1947.

DEN KLOTFORMADE LÖNNEN

De »märkvärdiga» träden försvinna mer och mer ur våra trädgårdar och parker. Under 1800-talet voro de brok- och flikbladiga formerna på modet, och inte minst kring sekelskiftet var intresset stort för alla de pelarformade, de klotformade och de hängande typerna.

Vid 1900-talets början kommo ju de strama formträdgårdarna på modet, och då voro alla regelbundet växande träd- och buskformer synnerligen användbara.

Nu äro vi ofta till den grad naturromantiska, att vi blott plantera sådana växter, som utveckla sig naturligt. Å andra sidan finns det faktiskt även i dag anläggningar eller delar av sådana, där vi önska strama linjer och strängt formade träd. Men det är önt om arbetskraft och dyrbart att med saxen forma dem.

På sådana platser försvara sig de regelbundet växande formerna bättre i dag än någonsin förut. De pelarformade trädtyperna äro väl kända och ofta använda.

Mindre vanliga äro de klotformade. Vi ha klotakasian, som inte är så härdig och i avlövad tillstånd mest ser ut som en häxkvast. Så ha vi klotalmen (*Ulmus campestris umbraculifera*), som är värdefull men sällan förekommande. Detsamma gäller klotlönnen (*Acer platanoides globosum*), av vilken här en bild presenteras.

I Stockholms parker användes den gärna förr i världen och ännu finnas några vackra exemplar kvar, bl. a. i den lilla parkremsan mitt för spårvagnsstallarna vid Birgerjarlsgatan samt vid Ringvägens västra ände, nära Hornsgatan. Det är en av de senare, som bilden visar.

Klotlönnens krona är cirkelrund i omkrets men något tillplattad ovanifrån. Både i lövad och i olövad tillstånd är den vacker. Den har inget av de klippta exemplarens stubbade växtsätt.

Till förgårdar, på smala gator och till arkader passar den utmärkt. Den har bara det felet, att den torde vara omöjlig att få köpa. Ett sätt är att beställa den åtskilliga år i förväg från en plantskola, eller att plantera vanliga lönnar, som sedan ympas i kronhöjd.

Sven A. Hermelin.

T. v. I fuktigheten mellan det lossnade barkstycket och stammen ha rötter utbildat sig från sårets övre del. Förf. foto. — Alnarps park 1941.

T. h. Sex år senare hade rötterna utvecklats kraftigt och bidragit nu väsentligt till näringsupptagningen och till sårets läkning. — Förf. foto 1947.

NATURLIG "YMPBRYGGA" PÅ BJÖRK

I Alnarps park, nära restaurangen, står en medelålders björk, som på nordsidan erhöill en betydande barkskada i slutet av 1930-talet. Det var på stammens nedre del som barken lossnade på stammens halva omkrets. Men nävern höll kvar barksjoket några år.

Våren 1941 lossade jag barken och fann då, att några rötter bildats vid sårets övre del. De hade funnit näring och fuktighet i den multnande barken. Några hade sökt sig ner till marken, där de började hämta näring. Två hade gått horisontellt över det

skadade partiet och vuxit fast vid sårets andra kant. De hade alltså slagit brygga från kant till kant.

Sex år senare — alltså våren 1947 — togs den andra bilden. Då hade de rötter, som räddat sig ned till marken, vuxit avsevärt och bildat en kraftig stylda, vackert näverklädd. De båda rötterna, som bilda bryggan, hade endast ökat obetydligt i tjocklek.

Bilderna visa, hur naturen själv kan slå bryggor för att läka stora sår.

S. A. H.

EN EGENDOMLIG "FLYGIXEL" II

Under denna rubrik skrev Nils Sylvén i Lustgården 1927 följande om en flygoxel, som rotat sig i en stubbad vitpil.

»Vid ett besök i Hemmesdynge i södra Skåne sommaren 1925 frapperades jag av att i en gammal pilrad å ägorna till gården n:r 11 finna en av vitpilarna ersatt av en oxel. Vid närmare efterseende befanns den i pilraden insprängda oxeln vara en 'flygoxel', och det en så kraftigt utvecklad sådan, att den helt tagit död på den gamla värdpilen, i vilkens krona den ursprungligen uppväxt. Vitpilens grenkrona hade vid oxelns groning befunnit sig 1,3 m ovan marken, och från denna höjd hade den unga oxelplantan börjat utsända sina rötter in i pilstammens multnande inre. Pilstammen hade tydligen redan tidigt varit innanrutten ända ned till marken, och de framväxande oxelrötterna hade då utan större svårighet kunnat arbeta sig ned till markytan och därunder befintliga näringsrikare jordlager. Under årens lopp hade oxelrötterna blivit allt mäktigare och slutligen på ena sidan sprängt den nu dödade pilstammen. Sommaren 1925 befanns den gamla pilstammens inre helt uppfyllt av 5 stycken grova, mer eller mindre fullständigt sammanväxta rotgrenar, tillsammans bildande en stamliknande rotsockel om nära 5 dm:s diameter. Den förutvarande pilkronan var nu ersatt av en kraftigt och vackert utbildad oxelkrona, bildad av tvenne grenstammar med en diameter

Flygoxel på rotstylltor, som sprängt och dödat den vitpil i vilken den en gång grott. — Förf. foto Hemmesdynge, Skåne, våren 1941.

om resp. 23 och 15 cm. Oxelkronans höjd ovan rotkronan (eller det gamla pilhuvudet) belöpte sig till ca 7 m.»

Våren 1941 — alltså 16 år senare — besökte jag gården och kunde då konstatera, att oxeln befann sig i högönsklig välmåga, om man bortser från en hårdhänt och okunnig uppstamning, som förtagit mycket av dess skönhet.

Den sista resten av vårdträdets stam var nu borta, men tydligt ser man på bilderna, huru de sist blottade rotstylltorna ännu inte fått den utpräglade stamkaraktär, som de ha på motsatta sidan.

Sven A. Hermelin.

FOLKPARKENS I NORRKÖPING DENDROLOGISKA SEVÄRDHETER

När det gäller en stad som Norrköping, tänker man kanske i främsta rummet på stadens planteringar i form av utländska dekorationsväxter och blommor i Karl Johans park och på andra offentliga platser. Men medan man vilar sig från blommorna någon gång, kan det vara av intresse att också kasta en blick på stadens dendrologiska sevärdheter på rot i dess parker, vid dess skolor etc., etc. Ifråga om pilar har Norrköping veritabla prakt-exemplar både vid Gustaf Adolfsskolan och Oscarsskolan. Man glömmer inte heller sexlingarna, stadens sex silverpilar uppe i Folkparken, som placerats i närheten av stenpartiet, liksom det exemplar av *Sciadopitys verticillata*, som står i sluttningen ned mot stora gången.

Sciadopitys verticillata, eller parasollgranen, är släktets enda art. Beträffande hårdigheten ha vi svenskar fått ganska olika uppgifter från skilda håll i landet. Härom kan man övertyga sig genom ett närmare studium av professor *Sylvéns* hårdighetsöversikt i Lustgården för 1944—1945. Sommaren 1946 besökte jag bl. a. Adelsnäs barrträdsarboretum. Vad som då fanns kvar av *Sciadopitus verticillata*, var så till ytterlighet obetydligt, att man kan förbigå det med tystnad. Även i Norrköping har flera exemplar av parasollgran gått under till följd av oblid väderlek enligt vad parkföreståndare *Johansson* upplyste mig om under ett telefonsamtal i somras. Desto angenämare är det att finna det enda överlevande exemplaret ganska välmående och vackert. En uppmätning visar följande siffror sommaren 1946:

Sciadopitys verticillata i folkparkens stenparti.

Höjd från marken till toppen: 270 cm. Barrens längd 10,5 cm. Bredd: 4 mm.

Martin Krook kallar solfjädertallen »en intressant främling i vår flora». Han betonar att den »har sitt namn efter barrens ställning och inte trädets form». Vidare: »Barren och barrställningen väcka uppmärksamhet. De förra sitta i spiral i spetsen på de korta årsskitten, 20 till 40 stycken tillsammans, utstrålande åt alla håll ungefär som spröten på ett paraply. De äro 8—15 cm långa och 4—7 mm breda och till färgen glänsande gröna. Solfjädertallen växer förhållandevis långsamt. Ett exemplar, som nu är

omkring 55—60 år, är ungefär 4 meter högt. Diametern vid basen, då grenarna gå ända ned till marken, är något mer än 2 meter».

Men i Folkparken finns det inte blott ett överlevande exemplar av *Sciadopitys verticillata* utan också en hel del annat, t.ex. ett stort och vackert träd av silverlönnen, *Acer saccharinum*, ett par högresta exemplar av smalbladig alm, ett exemplar med hängform av korgpil, *Salix viminalis pendula* och en intressant guldbrokbladig ask, som ställvis fått färgen på sina blad förvandlade till den ursprungliga gröna. Hela grenarna äro, fullbesatta med dylika blad. På brokbladiga former av ask ser man detta fenomen under stundom. Man undgår inte att lägga märke till det, det faller i ögonen som en häxkvast på björk, det är en ypperlig illustration till en av växtlivets hemligheter: från hälsa till sjukdom och från sjukdom åter till hälsa.

RHODODENDRON RUFUM BATAL.

EN NYARE ALPROS-ART, LÄMPLIG FÖR KONTINENTALA ODLINGSLOKALER

I Journal of the Arnold Arboretum, Band 9, juli 1928, finnes en förteckning, uppgjord av A. Rehder och E. H. Wilson över lignoser, insamlade av Joseph Rock under dennes expedition till Nordvästra Kina och Nordöstra Tibet 1925 och 1926.

I denna förteckning upptages även ett antal Rhododendronarter huvudsakligen stammande från de centrala och södra delarna av provinsen Kansu, bland dem *Rhododendron rufum*. Wilson lämnar över denna art en detaljerad beskrivning samt omnämner, att den först upptäcktes i nordvästra Szech'uan i augusti 1895 av G. N. Potanin. William Purdom synes ha varit den första som fann arten i Kansu, när han 1911 reste därstädes för Arnold Arboretums räkning.

År 1926 mottog Bergianska trädgården i Stockholm frö av Arnold Arboretum härstammade från Rock's kollekt, som utplanterades år 1928 på en skuggig plats ej långt från Professorsbostaden tillsammans med andra Rhododendron. Trots de hårda vintrarna med påföljande torra somrar i slutet av 30-talet och början av 40-talet ha dessa utvecklats sig normalt utan frostsador, ehuru arten är ganska långsamväxande. Innevarande år (1949) utvecklade plantorna för första gången en relativt riklig blomning i slutet av april och början av maj. Plantskoleägare Magnus Johnson i Bränningestrand, Södertälje, som har ett hundratal unglantor av en Rhododendrontyp, som troligen är identisk med *Rh. rufum*, meddelar, att dessa växer utmärkt trots utsatt läge på en normalt vinterkall lokal. Dessa plantor ha uppdragits ur frö, som 1934 insamlades i provinsen Szech'uan (Monbei-shan, nr 13973), av docent Harry Smith, Uppsala.

Rhododendron rufum.

Erfarenheten har visat, att en stor del av det växtmaterial som från de nordliga kinesiska provinserna Kansu och Szech'uan införts till trädgårdarna i Nordeuropa, ådagalagt en fullt tillfredsställande hårdighet även på klimatiskt sett kontinentala odlingslägen. Ett parad-exempel härpå erbjuder den från Kansu importerade, spontana formen av buskpion (*Paeonia suffruticosa*), som ännu i Uppland är fullt odlingsbar.

Med hänsyn härtill är det knappast någon överdrift om man vågar förutsäga att *Rhododendron rufum* har en framtid i vårt land som värdefull, städsegrön prydnadsbuske. Den utgör till sitt prydnads- och hårdighetsvärde en fullt acceptabel, asiatisk motsvarighet till den amerikanska *Rhododendron catawbiense*, vilken hittills nästan såsom enda art ur *Leiorhodium*gruppen fullt tillfredsställande förmått uthärda klimatet även i de kontinentalare delarna av vårt land.

T. Nitzelius.

LITTERATUR

Kinas trädgårdar — och vad de betytt för 1700-talets Europa, Vol. I. av *Osvald Sirén*. AB Svensk Litteratur, Stockholm 1948. Pris för 2 häftade delar 190:— kronor, halvklot 230:— kronor och halvfranskt band 265:— kronor.

»Kinas trädgårdar: hur fängslande ter sig icke detta ämne för den som vandrat och levat i dessa anläggningar, men hur främmande för dem som aldrig besökt Mittens Blomstrande Rike!» — Så börjar professor Osvald Sirén företalet till den ståtliga första volymen av sitt stora arbete. Han har så rätt. Det är en främmande men också fascinerande och inspirerande värld han för läsaren in i. Han har under sina strövtåg och sina långa vistelser i denna sällsamma miljö samlat intryck och ett rikt material. Både för den trogna skara, som hade förmånen höra hans föreläsningar på Nationalmuseum härom året och för dem som inte kunde vara med, är det glädjande att detta nu samlats i bokform.

Ikke minst tack vare en god kamera och en tränad blick för dess tekniska och konstnärliga möjligheter har han kunnat illustrera boken med inte mindre än 208 djuptrycksplanscher, av vilka många äro fulländade konstverk. Där äro bilder av bambulundar med smäckra stammar och sirligt bladverk, och där är den monumentala bilden av *Pinus sinensis*, vars väldiga krona antar formen av en flat kupol, som ansluter sig till den kuperade terrängens modellering. Boken prydes också av utsökta färgplanscher av kinesiska trädgårdsmotiv.

Den är upplagd i 10 kapitel med rubrikerna: Fantasiskapelser i naturform — Vattnet och bergen — Blommorna och träden — Trädgårdarsarkitekturen. Vägmosaikerna — Trädgårdarna i litteraturen och måleriet — Äldre trädgårdar i Japan — Några kinesiska privatträdgårdar — Lustparkerna vid de Tre Sjöarna — Yüan Ming Yüan — Nya Sommarpalatset och Jade-källans park.

Den kinesiska trädgården, uppfattad som en specialtyp av trädgårdskonst, kan med större skäl än de flesta andra alster av samma konstart karakteriseras såsom en fantasiskapelse och kan följaktligen

även sägas äga förutsättningar att fylla anspråk som måste ställas på ett konstverk. Den är icke någon direkt naturimitation, slaviskt beroende av givna scenerier eller landskapsmotiv, och icke heller resultatet av en abstrakt schematiserande skaparverksamhet, som gör våld på de naturliga kompositionselementen, utan fast mer ett uttryck för konstnärliga idéer och konceptioner, som framgått ur en intim inlevelse i naturen. Den kännetecknas av fantasiskapelsens överraskande charm och pittoreska behag, men det händer även att den urartar till artificiell förkonstling och nästan förvirrande brist på planmässig överskådlighet. När den är som bäst, lever den med det spontana konstverkets medryckande rytm.

Så börjar det första kapitlet, och som karaktäristiskt framhåller författaren, att den kinesiska trädgården bibehållit den intimare kontakt med den fritt växande naturen och att den genom sina oregelbundna och överraskande moment mera vädjar till fantasien än till det analyserande förnuftet.

När Västerlandet i århundraden betraktat trädgården som en rent arkitektonisk skapelse med byggnaden som utgångspunkt och under 1700-talets förra hälft drivit denna princip till sin höjdpunkt på ett glänsande sätt, kunde man svårligen komma längre i denna riktning. Det var då — när strävan tillbaka till naturen utgjorde ledtråden i tidens andliga liv — som kännedomen om den blomstrande trädgårdskonsten i Kina verkade befruktande och inspirerande på trädgårdskonstens utveckling i Europa. Om den epoken handlar den andra volymen, som kommer till årsskiftet.

Boken om Kinas trädgårdar ger oss bättre möjligheter än vi tidigare haft att förstå den kinesiska trädgårdskonsten och den betydelse denna haft för våra egna trädgårdar. Men den har inte blott ett rent historiskt värde. Den ger oss en inblick i en trädgårdskonst, som i mångt och mycket är vår egen främmande men som likväl i sin naturromantik instinktivt tilltalar oss nordbor. Det är mycket av den kinesiska trädgårdens gyttrighet och dess anhopande av fantasiska pelsor, som vi ha svårt att förstå, men likväl finns det många drag, som passa både vårt landskap och vår kärlek till den natur, som ekonomisk exploatering och industrialisering i allt snabbare takt berövar oss. Det är väl just denna känsla av att maskinerna ej längre äro mänsklighetens lydiga tjänare utan att vi blivit *deras* slavar som gör, att vi ha ett inre behov av att göra revolution mot tekniken, mot rationalismen och mot det byråkratiskt paragrafstyrda samhälle, som binder oss. Frågan är, om vi inte just här ha en av förklaringarna till vissa drag i vår tids svenska trädgårdskonst — drag som ha något gemensamt med den kinesiska naturromantiken.

Till sist bör framhållas, att boken typografiskt sett är ett mästerverk, som det är en ren njutning att bläddra i. En förklaring till det i förhållande till dess kvalitet överkomliga priset torde vara det bidrag Humanistiska fonden lämnat till reproduktionerna. — För varje trädgårds-, natur- och konstälskare, bör boken bli en ständig källa till glädje och inspiration.

Sven A. Hermelin.

Deutsche Baumschule — Zeitschrift für Baumschulwesen —

Redaktion: Gerd Krüssmann, Voerde-Niederrhein.

Bokförlag: Deutsche Gärtnerbörse (Dr. Rud. Georgi), Aachen. Pris: I Tyskland 12 DM. I Utlandet 5 Dollar eller motsvarande.

Under redaktionsskap av den kände dendrologen Gerd Krüssmann utkommer månatligen i Västtyskland föreliggande tidskrift, vilken i främsta rummet vänder sig till trädskolefackmännen med arbetstekniska råd och upplysningar. Den är vidare en nyhetsförmedlare inom trädskoleväsen och även i viss utsträckning pomologi samt befattar sig kort, men dock tillräckligt uttömmande, med aktuella sortfrågor inom och utom Tyskland. I anslutning härtill finnas kortare uppsatser om odlingsvärda lignoser, författade av såväl tyska som utländska dendrologer. Bland särskilt intresseväckande uppsatser av denna typ, som hittills utkommit, ha följande noterats: I februarihäftet om de kända och odlade arterna av *Forsythia* av C. R. Jelitto, i marshäftet om framsteg i sortförädlingen av rosor sedan 1939 av Wilhelm Kordes, i aprilhäftet om *Hamamelis*-arter och deras odling av nuvarande sekreteraren i tyska dendrologföreningen F. Boerner och slutligen i augustihäftet en rapport om den sensationella upptäckten av den som utdöd betraktade släktingen till mammunt-trädet, *Metasequoia glyptostroboides*, som man fann växande i smärre bestånd i en avlägsen dalgång i den kinesiska provinsen Szech'uan. Denna högaktuella rapport lämnas av W. E. Th. Ingversen, East Grinstead, England. Korta notiser av allmänt dendrologiskt och hortikulturellt intresse komplettera dessa läsvärda månadshäften, vilka ge en god bild av läget inom trädskoleväsende och hortikultur i dagens Tyskland på samma gång som de hålla läsaren à jour med dendrologiska aktualiteter, såväl inom som utom Tysklands gränser.

Tor Nitzelius.

ALRIK HÜLPHERS †

Efter föreningens förra årsmöte har en av dess styrelseledamöter, trädgårdskonsulenten *Alrik Hülphers* gått ur tiden. Han avled den 17 oktober 1948 i en ålder av 66 år.

H. var född i Vadstena, genomgick Adelsnäs trädgårdsskola och fullbordade därefter under några år sin fackutbildning i Tyskland. Sedan han 1909 återvänt till Sverige, blev han trädgårdskonsulent i Jönköpings län och övertog två år senare en likartad befattning hos hushållningssällskapet i Skaraborgs län. I denna tjänst kvarstod han till 1947, då han avgick med pension.

H. hörde till eliten av vårt lands pomologer, och han anlitas också i mycket stor utsträckning som prisdomare vid fruktutställningar. Under lång tid innehade han dessutom posten som sekreterare och skattmästare i länets fruktodlarförbund. I övrigt nedlade han ett högt skattat och gagnarikt arbete till trädgårdsodlingens fromma inom sitt verksamhetsområde.

H. gjorde sig även känd som en ivrig botanist och intresserade sig under senare år särskilt för mossor. Han sammanbragte så småningom ett betydande herbarium, vilket han några år före sin död som gåva överlämnade till Riksmuseum. Hans utpräglad dendrologiska intressen gjorde det naturligt för honom att söka anslutning till vår förening. Här var han alltifrån dess stiftande 1920 till 1942 suppleant i styrelsen och blev sistnämnda år vald till ordinarie styrelseledamot. Av hans skrifter må här endast erinras om det innehållsrika och värdefulla bidrag han lämnat till föreningens årsbok 1928: »Några ord om Skaraborgs läns träd och buskar».

H. var en man, en gedigen personlighet, som tillvann sig aktning och vänskap från dem, med vilka han kom i beröring. Vi sakna honom, när han nu för alltid lämnat vår krets, och lysa frid över hans minne.

Torsten Lagerberg.

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

STYRELSEBERÄTTELSE 1948

Föreningens ordinarie årsmöte hölls under ordförandeskap av professor Nils Sylvén å Stockholms högskola i Stockholm den 14 mars 1948.

Ordföranden erinrade om, att föreningen under det gångna året förlorat sin förste hedersledamot, H. K. H. Hertigen av Närke, sin tidigare styrelseledamot, förre stadsträdgårdsmästaren i Stockholm, Mauritz Hammarberg samt sin mångårige revisor redaktören Sven Wetterberg.

Sedan styrelsens berättelse för 1947 samt revisorernas berättelse för samma år godkänts, beviljades styrelsen och skattmästaren ansvarsfrihet för årets förvaltning.

Till ordförande för 1948 omvaldes professor Nils Sylvén.

Till ledamöter av styrelsen för perioden 1948—1951 omvaldes professor Carl G. Dahl, jägmästare Ernst Andersson, trädgårdskonsulent A. Hülphers och direktör Holger Jensen samt nyvaldes för perioden 1948—1951 professorskan Anna Giertz efter fru Ellen Lindström. Till suppleanter i styrelsen omvaldes byggnadsrådet R. Hjorth och docent Nils Hylander för perioden 1948—1951 samt nyvaldes för perioden 1947—1950 trädgårdstekniker Tor Nitzelius efter professorskan Anna Giertz.

Till revisorer för 1948 utsågos fil. dr Nils Dahlbeck och assistent Erik Söderberg med direktör Sven Green som suppleant.

Mötet godkände styrelsens förslag att förlägga årets exkursion till Dalarna under tiden 26—28 juni.

Professor Torsten Lagerberg höll föredrag med skioptikonbilder betitlat »Blom- och fruktstadier hos några vedväxter». Därefter höll hortonom Bertil Mo, Stockholm, föredrag med bilder om »Trädgården vid Linnés Råshult — ett försök till rekonstruktion».

Den planerade exkursionen till Dalarna genomfördes under tiden 26—28 juni och samlade ett 80-tal deltagare. Första dagen besöktes på förmiddagen Rankhyttans bergsmansgård och närmaste omgivningar, varvid en del av de omfattande skogsbestånden där besågos under ciceronskap av länsjägmästare Sten Eckerbom. Resten av dagen

ägnades åt besök på Stjernerund, vars kulturhistoria blev föremål för en uppskattad skildring av pastor M. Manell. Stjernerunds park, liksom parken vid Kloster, som därefter besöktes och demonstrerades av föreningens skattmästare, är en typisk exponent för 1800-talets trädgårdskonst med inslag av såväl engelska som franska stilriktningar. Den andra dagens förmiddag ställdes färden till Svedens bergsmansgård, varvid professor Robert Fries berättade om de minnen som äro förknippade med Carl von Linnés vistelse där. En del av eftermiddagens program omfattade Carl Larssons hem i Sundborn samt den intressanta och växtrika Linderdahlska trädgården därinvid. Efter ett besök vid Frostbrunnssdalen, där överingenjör S. von Hofsten var ciceron, fingo exkursionsdeltagarna bese ett antal representativa trädgårdar vid Domnarvet och studera det växtmaterial, som kommit till användning.

Tredje och sista dagen slutligen, var reserverad för en färd förbi Gagnefs kyrka till bokförläggare Åhléns naturskönt belägna sommarställe vid Sjövik med dess vackra och ur vegetationssynpunkt intressanta trädgård. Vidare gjordes ett kort men mycket uppskattat uppehåll vid Erik Axel Karlfeldts hem i Sjugare by, varvid deltagarna hade förmånen att få trädgården och dess rika flor förevisad av doktorinnan Karlfeldt.

Avslutningsmiddagen intogs vid Långbergsgården i Tällberg.

Under 1948 utkom genom Lantbruksförbundets tidskriftsaktiebolag »Våra prydnadsväxters namn» av docent Nils Hylander. Denna bok innefattar den i Lustgården 1944—1945 publicerade »Svenska namn på i Sverige odlade träd och buskar», liksom den i Föreningen Blomsterförmedlingens regi utgivna förteckningen »Blomsterhandelns växter», vartill sist kommit den förteckning över de på fritt land odlade, örtartade prydnadsväxterna, som författaren på initiativ av och i samråd med dendrologföreningens styrelse (den s. k. Löfvingska kommittén) utarbetat.

Den 31 december 1948 hade föreningen 455 medlemmar, varav 7 hedersledamöter, 28 ständiga samt 5 stödjande ledamöter.

Föreningens kassaställning den 31 december 1948 framgår av nedanstående räkenskapsöversikt.

Ingående behållning:

Å postgiro	129: 96	
Å sparkassa	6: 97	
Kontant i kassan	4: 35	141: 28

Inkomster 1948:

Årsavgifter	4.574: —	
Stödjande medlemmar	500: —	
Statsbidrag	500: —	
Lustgården och Namnlistan	1.061: 80	
Räntor	205: 13	
Annonser	200: —	
Diverse	581: 16	7.622: 09
	<u>Kronor</u>	<u>7.763: 37</u>

Utgifter 1948:

Årsskriften	5.473: 64	
Arvoden	1.200: —	
Porto o. d.	292: 25	
Sammanträden	176: —	
Skrivmaterial, tel. och div.	370: 48	7.512: 37
	<u></u>	<u></u>

Utgående behållning:

Å postgiro	204: 54	
Å sparkassa	42: 66	
Kontant i kassan	3: 80	251: —
	<u>Kronor</u>	<u>7.763: 37</u>

TILLGÅNGAR OCH SKULDER DEN 31 DECEMBER 1948.

Tillgångar:

Disponibla medel:

Å postgiro	204: 54	
Å sparkassa	42: 66	
Kontant i kassan	3: 80	251: —

Icke disponibla medel:

Lager av Lustgården	100: —	100: —
	<u>Kronor</u>	<u>351: —</u>

Skulder:

Kihlströms Tryckeri AB	1.574: 50	
Resterande arvode till skattmästaren	450: —	
Annonsprovision	40: —	2.064: 50

Skulder utöver disponibla tillgångar:

	Kronor	1.813: 50
<i>Ständiga ledamöters fond:</i>		
Kon. Sveriges Stadshyp.-kassas 3 % obl. 1935	5.000: —	
Kon. Sveriges Stadshyp.-kassas 3½ % obl. 1941	1.000: —	
Sv. Statens 3½ % försvarsobl. 1942'	1.000: —	
	Kronor	7.000: —

Stockholm i mars 1949.

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD.

Dess styrelse:

Torsten Lagerberg.

Tor G. Nitzelius.

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1948

Undertecknade, utsedda att granska Föreningens för Dendrologi och Parkvård räkenskaper och förvaltning under år 1948, få efter fullgjort uppdrag avgiva följande berättelse.

För fullgörande av vårt uppdrag hava vi granskat räkenskaper och verifikationer samt med ledning av bankernas uppgifter kontrollerat alla tillgodohavanden. Föreningens medel äro väl placerade och värdehandlingarna förvarade av Svenska Handelsbanken.

Rörande föreningens inkomster och utgifter under året samt tillgångar och skulder den 31 december 1948 hänvisa vi till den av styrelsen uppställda tablån, vilken är i överensstämmelse med föreningens räkenskaper.

Då vi sålunda funnit, att räkenskaperna äro noggrant och omsorgsfullt förda och att styrelsen nedlagt ett synnerligen förtjänstfullt arbete på att tillvarataga föreningens intressen, hemställa vi om full och tacksam ansvarsfrihet för styrelsen för den tid revisionen omfattar.

Stockholm den 16 mars 1949.

Nils Dahlbeck.

Erik Söderberg.

FORENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

STYRELSE 1949

LAGERBERG, TORSTEN, professor, Ringen 69, Stocksund, *ordf.*
HERMELIN, SVEN A., Trädgårdsarkitekt, Uggleviksgatan 13, Stockholm, *v. ordf.*
FRIES, ROB. E., Floragatan 3, Stockholm.
SYLVÉN, NILS, professor, Ekebo, Källtorp.
ANDERSSON, ERNST, jägmästare, Geijergatan 42, Uppsala.
HYLANDER, NILS, docent, Drottninggatan 12, Uppsala.
DAHL, CARL G., professor, Hjo.
JENSEN, HOLGER, direktör, Ramlösa plantskola, Hälsingborg.
GIERTZ, ANNA, professorska, Hågelby, Tumba.
LÖFVING, G., direktör, trädgårdsskolan, Söråker.
NISSEN, HENRIK, kansliråd, Johannesgatan 24, Stockholm.
SONESSON, NILS, byrådirektör, Kungl. Lantbruksstyrelsen, Stockholm.
BILLBÄCK, BERTIL, direktör, Bergianska trädg., Stockholm 50.
WACHTMEISTER, HARRIET, grevinna, Bella Vista, Hälsingborg.
HJELM, E., direktör, Göteborg.
CALLMAR, GUNNAR, direktör, Alnarps trädgårdar, Åkarp.

Suppleanter:

DAHLBECK, NILS, Fil. Dr., Sv. Naturskyddsföreningen, Mästersamuelsgatan 3, Stockholm.
NILSSON, GUNNAR, plantskoleinspektör, Åkarp.
NILSSON, ARVID, försöksledare, Weibullsholm.
JUHLLIN-DANNFELT, MATS, överjägmästare, Linköping.
LANDGREN, HANS, agronom, Norrlandsgatan 18, Stockholm.
LINDE, SVEN, trädgårdsarkitekt, Örnsköldsvik.
NITZELIUS, TOR, trädgårdstekniker, Skanörvägen 30, Björkhagen.

Arbetsutskottet:

LAGERBERG, TORSTEN, professor, Ringen 69, Stocksund, *ordf.*
HERMELIN, SVEN A., trädgårdsarkitekt, Uggleviksgatan 13 Stockholm, *v. ordf.*
NITZELIUS, TOR, trädgårdstekniker, Skanörvägen 30, Björkhagen, *sekr. och red.*
SYLVÉN, NILS, professor, Ekebo, Källtorp.
FRIES, ROBERT E., professor, Floragatan 3, Stockholm.
SONESSON, NILS, byrådirektör, Kungl. Lantbruksstyrelsen, Stockholm.

Revisorer:

SÖDERBERG, ERIK, assistent, Bergianska trädg. Stockholm 50.
GREEN, SVEN, direktör, Experimentalfältet, Stockholm.
JOHNSON, MAGNUS, plantskoleägare, Bränningstrand, Södertälje (*suppl.*)

DEN INTERNATIONELLA DENDROLOG- KONGRESSEN I SYDTYSKLAND

I mitten av juli d. å. fick Föreningen för dendrologi och parkvård från ordföranden i »deutsche dendrologische Gesellschaft», professor C. A. Schenck, mottaga en inbjudan att med en eller flera representanter närvara vid en av nämnda förening anordnad internationell dendrologkongress i Freiburg/Breisgau under tiden den 22 t. o. m. den 26 augusti.

På grund av valutabestämmelserna var det ej möjligt för Föreningen för dendrologi och parkvård att sända mer än en representant till kongressen. Då såväl ordföranden som vice ordföranden voro förhindrade att resa blev undertecknad utsedd härtill.

Det var glädjande att kunna konstatera att den tyska dendrologföreningen trots kriget och dess verkningar förmått bibehålla sin traditionella anda och sin gedigna konstitution. Många av de gamla medlemmarna ha fallit offer för kriget och det materiella avbräcket för föreningen har varit svårt, men nya krafter stå beredda att börja från grunden igen. Ett starkt intresse för föreningens återuppbyggnad finnes i hela Tyskland, trots att medlemsantalet sjunkit till hälften av det tidigare. Att man på officiellt håll var positivt inställd till föreningens verksamhet och mål, bevisas bl. a. av det faktum, att ett ingående referat över kongressen utsändes i sydtyska radion. Redan till nästkommande år planerar man att åter utgiva »Mitteilungen der deutschen dendrologischen Gesellschaft», som sedan 1942 ej utkommit.

Den inledande delen av kongressen som ägde rum i Freiburgs universitet upptogs av hälsningsanföranden såväl av ordföranden och de officiella tyska delegaterna, liksom också av de olika utländska gästerna, bland vilka colonel Rodary representerade l'Ecole nationale des eaux et forets i Nancy. Vidare närvaro såväl amerikanska som engelska

dendrologer och från Schweiz ordföranden och sekreteraren i den därstädes nybildade föreningen. Sverige var ensamt företrätt bland de skandinaviska nationerna.

De många föredragen, vilka voro fördelade på alla dagarna utom den sista, voro mycket innehållsrika. Av särskilt intresse var en dendrologisk skildring från Australien av professor Jayme, Darmstadt, vilken i början av året såsom cellulosaexpert därstädes hade undersökt olika arter av släktet *Eucalyptus*. Den schweiziska dendrologföreningens ordförande, professor Anliker, talade beledsagad av färgbilder om de olika palmarter, som växa i det fria i kantonen Tessin. Dendrologen Gerd Krüssmann, som talade den näst sista dagen, drog upp den högtintressanta frågan om växtpatentens införande i Tyskland som skydd åt växtodlarna och deras nyheter. I Amerika existerar redan sådana patent.

Under själva kongressdagarna ägde samtidigt den tyska dendrologföreningens ordinarie årssammanträde rum med ordförande- och styrelseval etc.

Om de olika utflykterna per buss i Freiburgs närmare och fjärrare omgivningar kan sägas, att de voro utomordentligt givande. Bl. a. besöktes den berömda gamla kurparken vid Badenweiler, som är mycket rik på exotiska träd med en utveckling som endast det milda Rhenklimatet förmår frambringa. Vid en utflykt till Kaiserstuhl norr om Freiburg, som är mycket omtyckt utflyktsort på grund av vulkanlandskapets särpräglade, nästan »kinesiska» utseende, besöktes även de s. k. »Auenwaldungen» vid Mooswald. Dessa utgöras av ett större sumpområde, som torrlagts och planterats med *Robinia pseudacacia*, och som skötes och avverkas forstmässigt med mycket gott resultat. I dessa bestånd funnos även försöksvis inplanterade *Quercus borealis maxima*, som uppvuxit till jätteexemplar med god forstmässig avkastning kvalitativt och kvantitativt jämförlig eller t. o. m. överlägsen den vanliga ekens.

Den sista dagen var ägnad åt resan till Bodensjön och det bekanta Mainau med sin sydländska vegetation bestående av stora bestånd exotiska barr- och lövträd med jättelika dimensioner.

För dendrologen har Sydtyskland oerhört mycket att bjuda. Det var därför ett lyckligt val att hit förlägga den första efterkrigskongressen, som även allmänt sett var ett positivt bidrag till samarbetet länderna emellan.

Stor tack äro vi skyldiga direktör Ragnar Kempe för det bidrag ur Draflefonden, som möjliggjorde deltagande i denna givande resa.

Tor Nitzelius.

ARTFÖRTECKNING

Nedanstående förteckning upptager allenast i det föregående omnämnda träd och buskar. * vid angiven sida betecknar, att avbildning förekommer.

- Abies sibirica* 77.
Acer ginnala 94
 » *platanoides* (vanlig lönn) 94,
 » » var. *Schwedleri* 94,
 » » var. *globosum* 130*, 131,
 » *rubrum* var. *Drummondii* (= *A. Drummondii*) 91,
 » *saccharinum* (= *A. dasycarpum*), silverlön 137,
 » *tataricum* 79, 94,
Aesculus Hippocastanum (hästkastanj) 76.
Alnus incana (gråal) 83.
Amelanchier botryapium 94,
 » *spicata* 79, 83.
Arctostaphylus alpina (ripbär) 22, 35.
Aristolochia Sipho (= *durior*), pipranka 79.
Berberis vulgaris f. *atropurpurea* 79.
Betula callosa 6,
 » *nana* (dvärgbjörk) 15, 22, 31,
 » *pubescens* (glasbjörk) 6,
 » *tortuosa* (fjällbjörk) 6,
 » *verrucosa* f. *dalecarlica* (ornäsbjörk) 94.
Caragana arborescens (sibirisk ärtbuske) 74,
 » *arborescens* var. *Lorbergii* 79, 81*,
 » *pygmaea* 79.
Cassiope hypnoides (mossljung) 31, 35,
 » *tetragona* (kantljung) 16, 31, 32, 35.
Castanea sativa (äktastanj) 40, 41.
Chaenomeles japonica (= *Cydonia Maulei*) 79.
Cornus alba (kornell) 79,
 » *Kousa* 122*,
 » *sanguinea* (hårdved) 41.
Crataegus intricata (= *Cr. coccinea* L. delv.) 80,
 » *monogyna* (häckhagtorn, trubbhagtorn) 41,
 » *monogyna* f. *pinnatifida* 41,
 » *oxyacantha* (lundhagtorn) 41, 80.
Diapensia lapponica (fjällgröna) 16, 23, 35.
Dryas octopetala (fjällsippa) 16, 24, 25*, 27, 28.
Elaeagnus angustifolia 113*, 114,
 » *commutata* (= *E. argentea*) 94.
Empetrum nigrum (kråkbär) 22, 23.
Evonymus europaea (bened) 80.
Fraxinus excelsior f. *pendula* 94.
Hippophae rhamnoides (havtorn) 112*, 114.
Juglans regia (äktavalnöt) 42.
Larix decidua (= *europaea*), europeisk lärk 78,
 » *Gmelinii* var. *japonica* (= *L. kurilensis*), kurilerlärk 74,
 » *sibirica* (sibirisk lärk) 94.
Loiseleuria procumbens (krypljung) 23, 35.
Lonicera tatarica (rosentry) 84,
 » » var. *rosea* 94.
Lycium chinense var. *rhombofolium* (= *L. rhombif.*), bredbladigt bocktörne 43,
 » *halimifolium* (= *barbarum*) vanligt bocktörne 42, 43.
Mahonia aquifolium 80.
Paeonia suffruticosa (buskpion) 139.
Parthenocissus vitacea (= *P. quinquefolia*), vanligt vildvin 80.
Philadelphus coronarius (Schersmin) 80, 94,
 » × *virginialis* (= *Ph. »Virginal»*) 94.

Phyllodoce coerulea (fjäll-ljung, lapp-ljung), 22, 23, 35.
Physocarpus opulifolius (= *Spiraea opulifolia*) 94.
Pinus nigra var. *austriaca* 111*, 113.
Populus balsamifera (balsampoppel) 94,
 » *× canadensis* (kanadapoppel) 43, 44,
 » *× canadensis* var. *marilandica* 43, 44,
 » *× canadensis* var. *regenerata* 43,
 » *× canadensis* var. *serotina* 43, 44,
 » *candicans* (ontariopoppel) 94,
 » *deltoides* (Virginiapoppel) 43, 44,
 » *nigra* (svartpoppel) 43, 44,
 » *trichocarpa* (jättepoppel) 91.
Potentilla × Friedrichsenii (= *P. fruticosa × glabra*) 80, 94,
 » » (ölandstok) 80,
 » *glabra* var. *Veitchii* (= *P. Veitchii*) 80.
Prunus avium (fågelbär) 44, 45,
 » *Cerasus* (surkörsbär) 45,
 » *incisa* 121,
 » *Lannesiana* 121,
 » *Padus* (hägg) 94,
 » *Padus f. borealis* 10,
 » *serrulata* 121,
 » *virginiana* 94.
Pyrus salicifolia 94.
Quercus borealis var. *maxima* 151,
 » *petraea* (= *sessiliflora*),
 » *bergek* 45, 46,
 » *robur* (= *pedunculata*),
 skogsek 45, 46.
Rhododendron catawbiense 139,
 » *lapponicum* (fjällros)
 16, 26,
 » *rufum* 138, 139*.
Rhus typhina 120.
Ribes aureum 76.
Robinia pseudacacia 151.

Rosa × alba (vitros) 47,
 » » »Maidensblush» 80, 94,
 » *alpina* (= *R. pendulina*) 84, 91,
 » *centifolia* (= *gallica* ssp. *centifolia*) 47,
 » *foetida* »Jaune Bicolor» (= *R. f. »Austrian Copper»*) 94,
 » *foetida* »Persian Yellow» 80, 94,
 » *Moyesii* 80, 94,
 » *nitida* 114, 115*,
 » *pimpinellifolia* (= *Spinosissima*), *pimpinellros* 47, 67, 73, 80, 94, 114,
 » *rubiginosa* (äppelros), 46,
 » » *magnifica* 94,
 » » *magnifica alba* 94,
 » *rubrifolia* 76, 80, 91,
 » *rugosa* (vresros) 46, 47, 94, 114,
 » » var. *hollandica* 47.
Rubus odoratus 80, 91.
Salix acutifolia 94,
 » *alba* (vitpil) 48, 94,
 » » *× pentandra* 48,
 » *arbuscula* (risvide) 14,
 » *caprea* (sälge) 48, 83,
 » » *f. elliptica* 48,
 » » *f. lancifolia* 48,
 » » *f. rotundifolia* (= *orbiculata*) 48,
 » *cinerea* (gråvide) 48, 83,
 » » *f. aquatica* 48,
 » *glaucia* (ripvide) 10, 14,
 » *glaucia × nigricans* 21,
 » *glaucia × nigricans × phylicifolia* 21,
 » *hastata* (blekvide) 14, 27,
 » *hastata × lanata* 27,
 » *herbacea* (dvärgvide) 23, 31, 34,
 » *lanata* (ullvide) 10,
 » *myrsinites* (glansvide) 14, 22,
 » *nigricans* (svartvide) 10, 47,
 » *nigricans f. cotinifolia* 48,
 » *nigricans f. prunifolia* 48,
 » *pentandra* (jolster) 83,
 » *phylicifolia* (grönvide) 10,
 » *purpurea* (rödvide) 48,
 » *repens* var. *argentea* 115,
 » *repens* ssp. *eu-repens* 47,

Salix repens ssp. *eu-repens* × ssp. *arenaria* 47,
 » *repens* × *viminalis* 47,
 » *reticulata* (nätvide) 15,
 » *triandra* (= *amygdalina*), mandelpil 76,
 » *viminalis* (korgvide) 48,
Sambucus canadensis 94,
 » *nigra* (vanlig fläder) 94,
 » *racemosa* (druvfläder) 94,
Sciadopitys verticillata 135, 136*, 137.
Sorbaria sorbifolia (= *Spiraea sorb.*) 91.
Sorbus aucuparia var. *glabrata* 10,
 » *aucuparia* var. *moravica* (söt-rönn) 94,
 » *intermedia* (= *suecica*, *scandica*) vanlig oxel 48,
 » *torminalis* (tyskoxel) 48,
Spiraea × *arguta* (= *Sp. crenata* × *hypericifolia* × *Thunbergii*) 94,
 » *salicifolia* (häckspirea) 76,
 » × *Vanhouttei* (= *Sp. cantoniensis* × *trilobata*) 94.
Symphoricarpos × *Chenaultii* (= *S. microphyllus* × *orbiculatus*) 116, 117*.
Syringa × *chinensis* (= *S. laciniata* × *vulgaris*), parksyren 80,
 » *japonica* 94,
 » *Josikaea* 94,
 » *reflexa* 94,
 » *villosa* 80,
 » *vulgaris* (vanlig syren) 80, 94.

Tamarix pentandra 115, 116*.
Thuja orientalis (= *Biota or.*), orientalisk tuja 48, 49.
Tilia platyphyllos (bohuslind) 76.
Ulmus carpinifolia (= *campestris*), lundalm 57, 59, 60, 129,
 » *carpinifolia* var. *Hoerscholmii* (hörsholmsalm) 57,
 » *carpinifolia* var. *sarniensis* = *U. campestris* var. *Wheatleyi* 129,
 » *carpinifolia* var. *umbraculifera* (= *U. campestris* v. u.) 131,
 » *glabra* (skogsalm) 49, 50, 51, 54*, 55, 56*, 59, 60,
 » *glabra* f. *cornuta* 51, 52*, 53, 59,
 » *glabra* f. *exoniensis* (= *U. g. v. fastigiata*, v. *pyramidalis*), pyramidalm 128, 129,
 » *glabra* f. *insularis* 54, 59, 60, 125—129*,
 » *glabra* ssp. *montana* (bergalm) 49, 50*, 51,
 » *glabra* f. *nitida* 52, 53, 54,
 » *glabra* spp. *scabra* (slättalm) 50, 51, 53,
 » × *hollandica* (= *U. carpinifolia* × *glabra*) 53, 57, 129,
 » × *hollandica* var. *belgica* (= *U. latifolia* Poederlé) 57, 58*, 59.
Vaccinium myrtillus (blåbär) 31,
 » *uliginosum* (odon) 22, 23,
 » *vitis idaea* (lingon) 22.
Viburnum Lantana (parkolvon) 80.

STENSBORG

är en god inköpskälla när det gäller verkligt vinterhårdiga växter för park och hemträdgård. Låt oss därför sända Er vår rikt illustrerade katalog. Säkert innehåller den något som intresserar Er.

STENSBORGS TRÄDSKOLOR A/B

Grundad 1890

KARLSTAD

Tel. 108 01

FRÖ och VÄXTER

av alla slag — för torra och fuktiga, soliga och skuggiga lägen — finns upptagna i vårt stora sortiment. — Rekvirera de senast utkomna katalogerna.

Weibulls

LANDSKRONA

Alla slag av trädskolealster
och perenna växter i högsta
kvalitet! Begär katalog!

A D E L S N Ä S

Tel. Namnanrop: »Baroniet»

TRÄDGÅRDAR, ÅTVIDABERG

Skogsholmens Plantaskolor

HINDBY, MALMÖ

Stora sortiment av coniferer — Lövbärande träd och buskar
Rosor och fruktträd — Häck- och slingerväxter
Näckrosor och perenna växter m. m.

Begär katalog.

Tel. kontoret 205 71.

PERENNA och STENPARTIVÄXTER

I stort och förstklassigt sortiment.

Begär katalog.

A.-B. C. F. Landsberg, Plantskola.

Påarp — Telefon Hälsingborg 970 10.

Frö

till gräsmattan, köksväxt-
och blomsterträdgården

Besök våra butiker. Begär vår katalog!

A.-B. NORDISKA FRÖHANDELN

45 Mästersamuelsgatan - Tel. 23 02 85 - STOCKHOLM
Filial: Nybrogatan 16 - Tel. 61 16 13.

MAGNUS JOHNSONS PLANTSKOLA A-B

Södertälje — Tel. 270 77

Specialiteter:

CLEMATIS, DAPHNE, ERICACEER, SYRINGA TIGERSTEDTII
samt ständigt gröna och vinterblommande buskar.

LUSTGÅRDEN

Medlemmarna erhåller äldre årgångar av Lustgården
(dock ej de 2 senaste) till ett pris av 6:— kr. per styck.

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD.

Uggleviksgatan 13

Skattmästaren.

Osvald Sirén

KINAS TRÄDGÅRDAR

och vad de betytt för 1700-talets Europa

FÖRSTA DELEN: TRÄDGÅRDAR I KINA

Fantasiskapelser i naturform.

Vattnet och bergen.

Blommorna och träden.

Trädgårdsarkitekturen. Vägmosaikerna.

Trädgårdarna i litteraturen och måleriet.

Äldre trädgårdar i Japan.

Några kinesiska privatträdgårdar.

Lustparkerna vid de Tre Sjöarna.

Yüan Ming Yüan.

Nya Sommarpalatset och Jade-källans park.

ANDRA DELEN: KINESISKA TRÄDGÅRDAR I EUROPA

Inledning

Den kinesiska bakgrunden - Den nya naturkänslan.

England

Den nya smakens föregångsmän Alexander Pope, Bridgeman och William Kent - Trädgårdsamatörer och litterati: Shenstone, Hamilton, Whately och Walpole - Det romantiska Stourhead. Horace Walpole, Trädgårdspatrioten - Lancelot Brown och hans efterföljare Humphrey Repton - William Chambers. Hirschfelds kritik - Senare trädgårdar med kinesisk dekor - Reaktionen mot landskapsförbättrarna Brown och Repton - Uvedale Price och Richard Paine Knight.

Frankrike

Den nya trädgårdskonsten i fransk gestaltning. Definierad av Hirschfeld, Watelet, Duc d'Harcourt och Morel - Le Rouges gravyrverk. Idealplaner -

Petit Trianon och Desert de Monville - Parc Monceau och Ermenonville - Pagoden i Chanteloup; kinesiska paviljonger i Cassan och Paris - Prinsen av Ligne och François-Joseph Belanger - Rambouillet och Météville.

Sverige

Förbindelserna mellan Kina och Sverige - Drottningholms Kina och några kinesiska paviljonger - Carl Fredrik Scheffers betydelse för Kina-intresset i Sverige - Fr. M. Pipers trädgårdsstudier i utlandet - Några privata anläggningar i den nya stilen: Tyresö, Bergshamra, Vällinge, Godegård, Forsmark - Piperska idéförslag till park- och trädgårdsanläggningar - Hagaparken - Drottningholms engelska park - Pipers senare privatanläggningar: Säby, Liston Hill, Åkesholm, Röfors m. fl. - Några engelska parker på den svenska landsbygden: Adelsnäs-förslaget, Värnanäs, Baldersnäs, Rosersberg, Rydholm, Skärva.

320 sidor illustrerad text - 416 djuptrycksplanscher - 27 färgreproduktioner

AKTIEBOLAGET SVENSK LITTERATUR

DROTTNINGGATAN 18 - STOCKHOLM - TELEFON 23 39 95

Bliv medlem

i SVERIGES POMOLOGISKA FÖRENING.

Årsavgiften berättigar till följande förmåner:

EN GEDIGEN ÅRSSKRIFT

Valfritt någon av tidskrifterna FRUKTODLAREN eller
HEMTRÄDGÅRDEN

Vissa av föreningens ströskrifter gratis

Rabatt å ströskrifter

Rätt att deltaga i föreningens exkursioner, kongresser
och fruktodlardagar

Kostnadsfri rådfrågning i frukt- och bärödlingsfrågor

m. m.

Sätt in årsavgiften, 10 kronor, å föreningens
postgirokonto 1215 och Ni

är medlem!

Emil Kihlströms Tryckeri A.-B.
Stockholm 1949

85089

Pris 12 kronor

Emil Kihlströms Tryckeri A.-B. Stockholm 1949